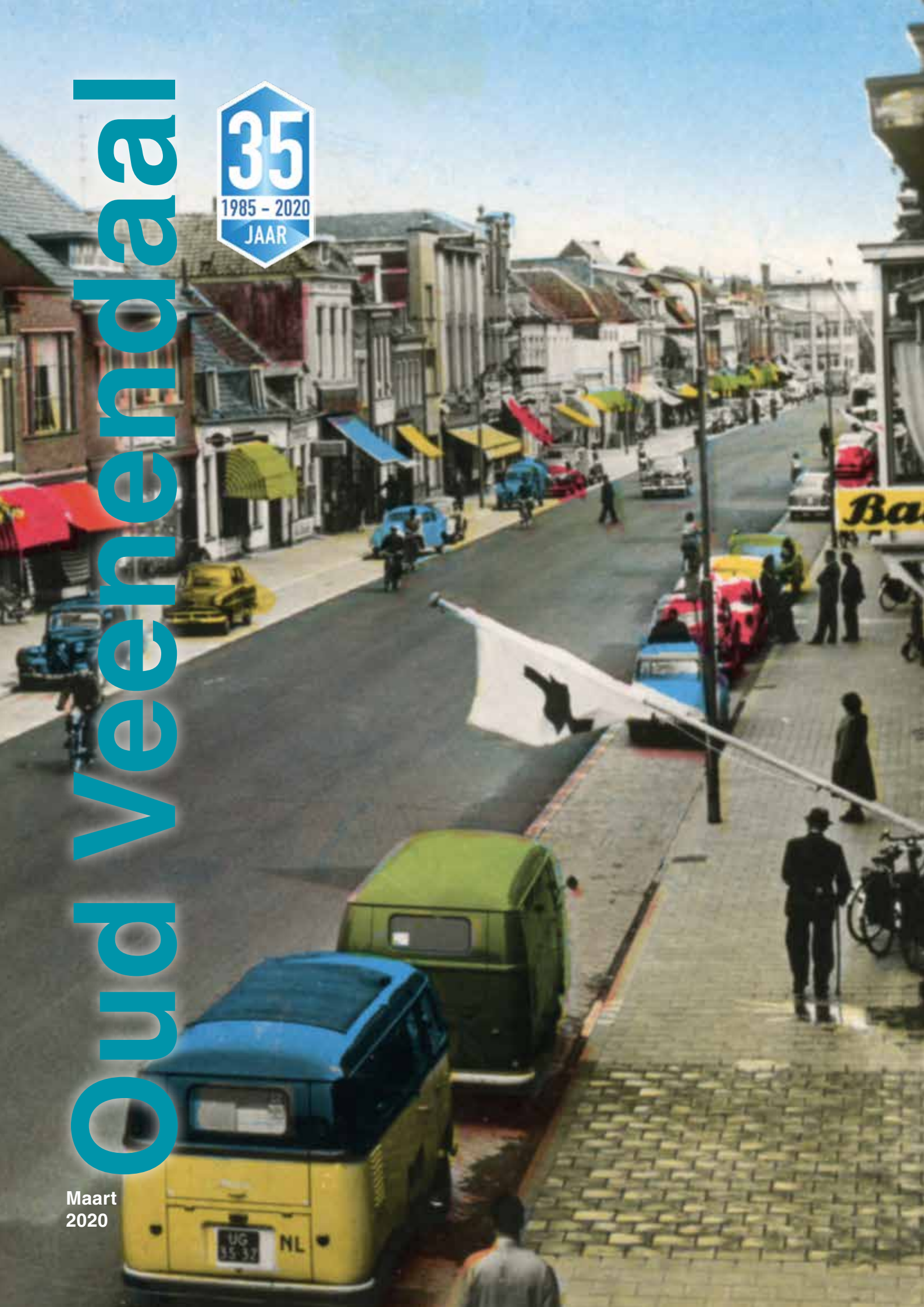

Oud Veenendaal

Maart
2020

Inhoud

1

De redactie

Om te beginnen

2

O. Bos

Herinneringen aan
Jaap Engelaan

9

E.J. van beek

Het Rode Kruis in
Veenendaal,
1929-1940

19

J. van den Berg

Uit het archief van de
gemeente Veenendaal

20

H. Henzen

Wie herkent wie

22

A. Aalbers

Tijdelijk Ereveld in
Veenendaal

23

G.M.J. van Schuppen-Diepeveen

Jaarverslag Historische
Vereniging Oud
Veenendaal 2019

25

G.M.J. van Schuppen-Diepeveen

Foto- en filmavond:
de jaarlijkse december
traditie

26 Financieel verslag 2019 - 28 Het laatste woord

Colofon

35^e jaargang, nummer 1
verschijnt 4 maal per jaar

REDACTIE

Janneke van den Berg
Ineke van Schuppen
Wouter Berkhof
Cor Slok
redactie@oudveenendaal.nl

BESTUUR

A. van den Bos, voorzitter
Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen,
secretaris
H.C. de Kleuver, penningmeester
A.K. van Kooten
A.A. Slok
J.A. Spies
Mevr. W. Wienecke-van Schuppen

Secretariaat:

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
Eekwal 3, 3904 DL Veenendaal
Telefoon 0318 51 10 66
info@oudveenendaal.nl

Website:

www.oudveenendaal.nl

Ledenadministratie:

A. Hempenius
Kees Stipplein 52
3901 TP Veenendaal
Telefoon 0318 51 38 79
ledenadministratie@oudveenendaal.nl

Financiële administratie:

Berry Henzen
MacBridestraat 51, 3902 KK Veenendaal
Telefoon 0318 52 74 91 (na 19.00 uur)

Werkgroepen en commissies:

A.K. van Kooten
Componistensingel 107
3906 BV Veenendaal
Telefoon 0318 55 36 44

Documentatiecentrum:

De Cultuurfabriek
Kees Stipplein 78, 3901 TP Veenendaal
Telefoon 0318 58 26 68
documentatiecentrum@oudveenendaal.nl

Openingstijden:

Dinsdag van 13.00 tot 16.00 uur
Donderdag van 13.00 tot 16.00 uur
Zaterdag van 10.00 tot 13.00 uur
Of op afspraak: 06 54 91 19 91

ISSN: 0926-2857

Afbeelding omslag

Hoofdstraat (Collectie Ineke van Schuppen)

Bank:

IBAN: NL 62 RABO 0 395110106, t.n.v.
Historische Vereniging Oud Veenendaal

De contributie bedraagt € 25,- per jaar.
Losse nummers van dit blad € 8,-.
Het lidmaatschap van de vereniging loopt
gelijk met het kalenderjaar.
Opzegging alleen schriftelijk en tot een
maand vóór het begin van het nieuwe
verenigingsjaar.

Ontwerp, opmaak en druk:
Henzen ontwerp & communicatie, Veenendaal

Niets uit deze uitgave mag worden gerepro-
duceerd zonder schriftelijke toestemming van
de redactie.

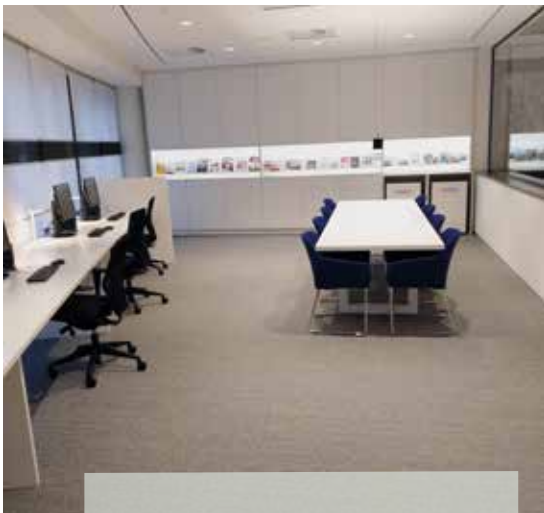
De redactie reageert na inzending van een artikel
naar de scribent. De tijd tussen datum van inzending
en het uitkomen van het nummer waarin het artikel
wordt opgenomen is veelal een paar maanden tot een
jaar. Plaatsingsmoment is afhankelijk van de voorraad
artikelen en de benodigde aanpassingen. Ingezonden
artikelen kunnen door de redactie worden aangepast.
Over plaatsing van een artikel in ons tijdschrift wordt
door de redactie beslist. De inhoud van ingezonden
artikelen valt buiten de verantwoordelijkheid van de
redactie.

Om te beginnen

Voor u ligt het eerste nummer van Oud Veenendaal van 2020. In dit nummer vindt u zoals gebruikelijk de jaarverslagen van de penningmeester en de secretaris. Daarnaast bevat dit nummer ook weer genoeg verhalen uit het verleden van Veenendaal.

Opnieuw staan we aan het begin van een gedenkjaar. Dit jaar herdenken we 75 jaar bevrijding, maar ook staan we stil bij de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog.

Afgelopen najaar verscheen een boekje van Onno Bos over één van deze slachtoffers: zijn grootvader Jaap Engelaan, die in december 1944 geëxecuteerd werd vanwege zijn verzetswerk. Het eerste artikel in deze uitgave is een samenvatting van dit boek.

Nieuwe studiezaal van het Gemeentearchief
(Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Evert-Jan van Beek dook in de geschiedenis van het Rode Kruis in Veenendaal en vertelt hoeveel werk de mensen van het Rode Kruis hebben verzet aan het begin van de oorlog.

Ieder jaar organiseert de Werkgroep Graven Oorlogsslachtoffers Munnikenhof een wandeling langs de graven van mensen die door oorlogsgeweld om het leven gekomen zijn. Dit jaar zal er (net als in 2015) ook weer een tijdelijk ereveld zijn met kruizen en davidsterren voor elk van de slachtoffers, een indrukwekkende manier om duidelijk te maken hoeveel mensen te maken kregen met het leed van de oorlog. De werkgroep vertelt er meer over en nodigt u uit om dit ereveld te bezoeken. Opdat wij niet vergeten...

Verder zijn er de vaste rubrieken: over het reilen en zeilen van het Gemeentearchief, de fotorubriek vanuit het documentatiecentrum, een verslag van de ledenbijeenkomst afgelopen december en het laatste woord. In dit eerste nummer mogen het jaarverslag en het financiële jaaroverzicht niet ontbreken. Tenslotte mogen we een nieuw redactielid verwelkomen. Wouter Berkhof, 23 jaar jong, brengt een jonge frisse blik op de Veense geschiedenis in de redactie, we hopen dan ook op een goede samenwerking!

Door:
De redactie

In een van onze vorige uitgaven hebben we een oproep bijgesloten om ons uw e-mailadres te sturen, zodat wij wat makkelijker met onze achterban kunnen communiceren. Een aantal leden heeft aan deze oproep gehoor gegeven, maar er ontbreken toch nog veel adressen in onze administratie. Daarom herinneren wij u er graag aan om ons alsnog uw e-mailadres te laten weten.

U kunt deze gegevens zenden naar ledenadministratie@oudveenendaal.nl. Mocht u geen e-mailadres hebben, dan kunt u een briefje sturen naar Historische Vereniging Oud Veenendaal, Kees Stipplein 78, 3901 TP Veenendaal. U kunt natuurlijk ook bellen met secretaris Ineke van Schuppen, 0318-511066. Dan krijgt u eventuele mededelingen per post toegestuurd.

Herinneringen aan Jaap Engelaan

In december 2019 was het 75 jaar geleden dat Veenendaler Jaap Engelaan op slechts 39-jarige leeftijd door de Duitsers werd geëxecuteerd. Zijn kleinzoon Onno stelde de familieherinneringen aan zijn grootvader te boek.

Door:
Onno Bos
(ingekort door Ineke
van Schuppen)

In zijn voorwoord schrijft hij: "Mijn speurtocht naar de achtergrond van het overlijden van mijn opa Jaap Engelaan is eigenlijk vroeger bij mijn oma Dien Engelaan thuis al begonnen. Ik bekeek de boeken, maar er werd nauwelijks over deze verschrikkelijke periode gepraat. Pas recent is de speurtocht echt gestart. Ik sprak met mijn tantes en mijn oom en ging naar de herdenking op 28 november 2003. Daar ontmoette ik Lenie van Veen-Mostert. Vervolgens kwam ik erachter dat een huidige buurman van mij de kleinzoon is van Tom en Nonny van Doorn-Van den Bosch. Van hem ontving ik "Een persoonlijk verslag" van zijn oma, Nonny van Doorn. Ik heb telefonisch contact gezocht met Cor Been. Naar aanleiding van een eerste versie van dit document ontving ik van mijn familie nog meer bronnen, waaronder het verslag van oma Engelaan zelf".

De achtergrond: vier huizen aan de Kerkewijk in Veenendaal

Jaap Engelaan werd op 29 juni 1905 in Rijswijk geboren. In 1929 trouwde hij met Dien Bogaards. Omdat hij een baan vond als boekhouder op de Vermicelli- en Macaronifabriek Blanken van Van Buuren, ging het echtpaar in Veenendaal wonen op Kerkewijk 149 (nu 119). Jaap werkte zich op via procuratiehouder tot adjunct-directeur. Het echtpaar kreeg voor de oorlog drie kinderen: Mennie (1933), Kiek (1935) en Ton (1939). Na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog raakte Jaap betrokken bij het verzet. Hij sloot zich aan bij de Landelijke Organisatie voor de steun aan Onderduikers (LO) in Veenendaal en bij de groep Albrecht, die spionagewerk verrichtte. Begin 1943 werd het huis van de familie Engelaan gevorderd door de Duitsers. Via de kerk kwamen zij in contact met Ali van Leeuwen, die in een twee-onder-een-kap woning aan Kerkewijk 179 (nu 147) woonde en tante Ali - afgekort tot Tali - werd genoemd. De familie trok bij haar in en op 8 juli 1943 werd hun vierde kind, Ada, geboren.

Portretfoto Jaap Engelaan 29 juni 1905 - 2 december 1944. (Collectie HVOV-Mw. G. van Capelle-Koudijs)

Ziekenzaal

Het leven op Kerkewijk 179 veranderde toen in 1944 een Duitse officier in het huis werd ondergebracht. Hij sliep op dezelfde verdieping als de familie Engelaan en tot overmaat van ramp werden ook nog vijf of zes gewonde Duitse soldaten ondergebracht in de achterkamer. Zo nu en dan meldde zich een onderduiker of koerier. Soms vroeg Dien dan aan de Duitsers in het "hospitaal" of ze even op de kinderen konden letten, zodat ze boodschappen konden doen. Dat gaf haar de gelegenheid om snel de onderduiker of koerier weg te brengen. Een jonge geallieerde piloot zou op Kerkewijk 179 verder worden geholpen naar de ontsnapingsroute via de Biesbosch. Op dat moment ging het luchtalarm af en iedereen behalve de

Duitsers moesten naar de kelder. En dat was spannend, want het gezelschap moest de Duitse ziekenzaal passeren. De toen 5-jarige Ton kan zich nog steeds herinneren hoe de piloot in de kelder naar een ontsnappingsweg zocht via het kelderraampje voor het geval er iets fout zou gaan. Tot aan het sein "veilig" zat hij weggedoken achter de verwarmingsketel.

In huize Oase op Kerkewijk 175 (nu 143) woonde de familie Van den Bosch met hun vier kinderen: Ditta, Jopie, Nonny en Jan. De 25-jarige Nonny was koerierster voor de Groep Albrecht en zij was verloofd met Tom van Doorn, zoon van de eigenaar van een schoenenwinkel in de Hoofdstraat. Ook in dit huis waren Duitsers ingekwartierd. In het buurhuis "De Hoeve", op nummer 173 (nu 141), woonde de familie J. van Buuren, zoon van de directeur van de Vermicellifabriek waar Jaap Engelaan werkte.

Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten

De LO Veenendaal, waar Jaap Engelaan deel van uitmaakte, werd in januari 1943 opgericht. De groep hield zich bezig met het onderbrengen van Joden en neergeschoten piloten. Vanuit Amsterdam werden 80 tot 100 Joden naar Veenendaal gesmokkeld en op onderduikadressen ondergebracht. De Veenendaalse KP voorzag de LO van geld en bij overvallen buitgemaakte bonkaarten. De Nederlandse regering in Londen wilde dat verschillende verzetsorganisaties samen zouden gaan in de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (NBS). De vier organisaties waren de LO, de LKP (Landelijk Knokploegen), de Ordedienst (OD) en de Raad van Verzet (RVV). In Midden-Nederland zou "Van Breukelen" (reserve-officier Ir. Krikke) het gewestelijk commando op zich nemen. Op maandag 20 november zou de benoeming van "Van Breukelen" formeel worden gemaakt. Er

werd een vergadering gepland voor woensdag 22 november 1944 om 14.00 uur in het gebouw van de Kamer van Koophandel in Utrecht. Normaal werden uitnodigingen voor vergaderingen mondeling doorgegeven, maar omdat het kort dag was, gingen de koeriersters dinsdag ervoor op pad met de uitnodigingen aan diverse districtscommandanten. Een 19-jarige koerierster, Lenie Mostert, moest de uitnodiging naar Veenendaal brengen.

Boerderij aan De Klomp

Diezelfde dinsdagmiddag gingen twee Veense koeriersters, Nonny van den Bosch en Truus van Kuyk, met een geheel andere missie naar de boerderij van de familie Boonzaaijer aan De Klomp. Zij hadden een foto en een verzoek tot het maken van een vals persoonsbewijs bij zich. Helaas was net de SD de boerderij binnengevallen en de twee nietsvermoedende koeriersters werden aangehouden en los van elkaar verhoord. Het standaardantwoord was dat ze voor voedsel kwamen. Ze werden na verhoor naar de keuken gebracht, waar de boer en zijn

Jaap Engelaan werd herbegraven op 12 juni 1945.
(Collectie HVOV-Mw. G. van Capelle-Koudijs)

vrouw zaten. De boerin vroeg aan Nonny of ze post bij zich had en zei dat ze dat wel voor haar wilde verbranden, maar een van de Duitsers begreep wat er aan de hand was en ontdekte de brief en de foto. Nonny kende de man op de foto niet, maar de Duitsers geloofden haar niet en vroegen het adres van haar ouders en haar verloofde, Tom van Doorn.

Direct werd een aantal SD-ers, waaronder Verhulsdonk, naar Veenendaal gestuurd om invallen te doen in de huizen van de families Van den Bosch, Van Kuyk en Van Doorn. Ze gingen eerst naar huize Oase van de familie Van den Bosch, maar omdat daar hoge Wehrmacht officieren waren ingekwartierd, durfden ze niet naar binnen te gaan. Daarom gingen ze naar de bakkerij en graanhandel van de familie Van Kuyk. Op dat moment kwam Jaap Engelaan bij het huis aan met papieren over Duitse stellingen die een paar dagen ervoor uit de jas van een Duitse officier waren gehaald. Hij liep recht in de val. Omdat hij de Duitsers kon wijsmaken dat hij vertegenwoordiger was in bakkerijproducten, lieten ze hem weer gaan. Hij besloot het spionagemateriaal later naar de familie Van Doorn te brengen.

Familie Van Doorn

Toen ze klaar waren bij de familie Van Kuyk, vertrokken de Duitsers naar de schoenenwinkel van de familie Van Doorn (de aanstaande schoonouders van Nonny van den Bosch) in de Hoofdstraat. Van Doorn gaf spionageberichten door via de boerderij van de familie Boonzaaijer. Hoewel op het moment van de inval van de SD alle materialen al vernietigd waren, werden vader en moeder Van Doorn samen met hun zoon Jan toch opgepakt. Enkele Duitsers bleven in de woning achter, waarschijnlijk om op zoon Tom te wachten. Maar hij ontsprong de dans. Hij fietste op het moment van de inval namelijk van Utrecht, waar hij studeerde, naar Veenendaal en onderweg kwam hij er achter dat hij de regenjas van Nonny was vergeten. Hij was terug gefietst naar Utrecht om hem op te halen.....

De dragers met de kist. (Collectie HVOV-Mw. G. van Capelle-Koudijs)

Arrestaties op 21 november 1944

Terwijl de Duitsers in het huis van Van Doorn wachtten, kwam koerierster Lenie Mostert bij dat huis aan. Ze had de uitnodiging voor de vergadering van de Binnenlandse Strijdkrachten bij de Kamer van Koophandel in haar zak. In deze uitnodiging stond ook het adres waar de Veense genodigden zich moesten melden, namelijk bij de familie Vos aan de Van Lith de Jeudestraat in Utrecht. Eigenlijk had Lenie helemaal niet naar de familie Van Doorn toe moeten gaan, maar ze had de boerderij waar ze haar uitnodiging had moeten afleveren niet kunnen vinden. Daarom besloot ze naar het huis van Tom, die ze uit Utrecht kende, te gaan om de weg te vragen.

Daar trof ze de Duitsers aan. De uitnodiging voor de bijeenkomst werd ontdekt en ter plekke werd Lenie ondervraagd. Haar tanden werden uit haar mond geslagen en ze kreeg een pistool tegen haar hoofd met de woorden: "Vind je 19 niet te jong om te sterven?". Ondertussen was

Jaap Engelaan met het spionagemateriaal op weg naar de familie Van Doorn. De Duitsers herkenden hem als de vertegenwoordiger in bakkerijproducten en lieten hem dit keer niet gaan. Het spionagemateriaal werd ontdekt en in het bijzijn van Lenie werd hij vreselijk mishandeld. Lenie en Jaap werden naar de vrachtauto gebracht waar de familie Van Doorn al inzat. Jaap deed nog een vluchtpoging, waarbij op hem geschoten werd. De schoten misten, maar de vluchtpoging mislukte. Met een jutezak over zijn hoofd belandde Jaap in de vrachtwagen. Hij had papieren bij zich waarop zijn woonadres stond, waarna de SD onder leiding van Verhulsdonk in het huis van tante Ali van Leeuwen huiszoeking ging doen. Op dat moment bevonden zich daar drie onderduikers: LO-er Ab van 't Riet, Rotterdammer Wim Verhagen en Johan Looyen, die eigenlijk ondergedoken zat bij de familie Van den Bosch. Zoon Ton herinnert zich na bijna 60 jaar nog steeds het bonzen op de deur en de Duitsers die binnenstormden.

Koning Willem III kazerne

In de handtas van Dien Engelaan werden exemplaren van het illegale *Frontnieuws* gevonden en daarom en ook vanwege de onderduikers werd zij gearresteerd. Dien zag kans Mennie te waarschuwen dat ze Ada uit bed moest halen en het huis zo snel mogelijk moest verlaten. Via de achtertuin gingen ze naar juffrouw Griet, het dienstmeisje van tante Ali, die een paar straten verderop woonde. De volgende dag werden ze opgevangen door Aartje, het dienstmeisje van de familie Engelaan. Dien en de drie onderduikers werden bij Jaap en Lenie in de vrachtwagen gegooid, die hen naar de boerderij van de familie Boonzaaijer bracht. Daar werden ook Nonny en Truus in de vrachtwagen gepropt. Nonny had op dat moment geen idee waarom Jaap en Dien erbij zaten, want ze kende de betrokkenheid van Jaap bij de Groep Albrecht niet. Alle gevangenen werden naar de Koning Willem III kazerne in Apeldoorn gebracht, waar ze in een cellengang in het eerste gebouw gevangen werden gezet. Na aankomst werden Jaap, Nonny en het echtpaar Van Doorn direct verhoord. De Duitsers wilden weten waar Tom van Doorn was en ze vermoedden dat Jaap Albrecht was en dat hij te maken had met de foto die Nonny bij zich had gehad. De verhoren gingen uren door en na het verhoor zag Jaap er vreselijk uit. Hij kon niet meer lopen en werd door de Duitsers de verhoorkamer uitgesleept. Zijn gezicht was helemaal opgezwollen en zat vol brandplekken.

Vergadering van het gewest Midden-Nederland in de KVK

Door de arrestatie van Lenie met de uitnodiging voor de bijeenkomst in de Kamer van Koophandel op zak was de Sicherheitsdienst woensdag 22 november eenvoudig in staat de verzamelplaats aan de Van Lith de Jeudestraat in de gaten te houden. De mensen die zich daar verzameld hadden, werden achtervolgd totdat ze 's middags het oude 19^e-eeuwse Kamer van Koophandel-gebouw aan de Maliesingel binnengingen. De Sicherheitsdienst overviel de Kamer van Koophandel om precies 14.00 uur. Een aantal mensen dat zich op andere plaatsen verzameld had, was wel in de buurt van het gebouw, maar nog niet binnen. Zij zagen het drama voor hun ogen gebeuren. Achter elke boom van de Maliesingel stond een SD-er met een machinepistool. Er waren ongeveer tien mannen in het gebouw zelf aanwezig, waaronder de Gewestelijk Commandant Van Breukelen, zijn plaatsvervanger KP-leider Cor Been (24 jaar) en Maarten Cieremans (Ben). Ze werden allemaal gevangen genomen, behalve Cieremans en ene ome Jan, die zich samen konden verstoppen. De gearresteerden werden ook naar de Koning Willem III kazerne gebracht.

Woensdag 22 november – maandag 27 november

Het aantal gevangenen nam dagelijks toe. De vrouwen werden overgebracht van de cellengang naar een drietal verbonden kamers. De mannen zaten bij elkaar in één zaal. Cor Been beschrijft deze dagen later als “buitenaards”. De ene na de andere gevangene werd weggehaald voor verhoor. Ook Dien werd opnieuw verhoord. Verhulsdonk (de vuurvreter) en Dieriks (Tanner) sloegen haar om te weten te komen hoe ze aan het *Frontnieuws* kwam. Men draaide haar oor om en probeerde haar met de hak op de tenen te trappen. Dien hield vol dat ze het niet wist en uiteindelijk geloofde men haar leugen. Ook Jaap werd verhoord en telkens weer werd hij geconfronteerd met Nonny van den Bosch, maar die twee wisten eenvoudigweg niets van elkaar.

Op 27 november werd Dien de verhoorkamer van Jaap, haar man, binnengebracht. Ze moest hem zeggen dat hij de waarheid moest vertellen. Jaap zat ineengedoken op een stoel en Dien kon zien dat hij een flink pak slaag had gehad. De Belg Thoron, met als bijnaam “de rat”, nam haar mee om te wachten in de gang, terwijl

Verhulsdonk en Dieriks bij haar man bleven in de verhoorkamer. Even later werd Dien er weer binnengebracht en wat ze daar zag moet verschrikkelijk voor haar zijn geweest. Jaap lag helemaal in elkaar geslagen op de grond, de handen kapot en nauwelijks in staat omhoog te komen. Dat was de laatste keer dat ze haar man heeft gezien. Ook mevrouw Boonzaaijer werd zwaar mishandeld. Ze werd geslagen met knuppels en met een zak over het hoofd vele malen tegen de muur geslagen. Dagenlang was ze ziek van ellende. De mannen hadden veel steun aan elkaar. De 39-jarige Jaap Engelaan was gereformeerd en erg gelovig. Hij was ook één van de oudste mannen in de zaal. Ondanks zijn verwondingen was hij geestelijk enorm tot steun voor velen. Samen werd er gebeden. Men was ervan overtuigd dat men zou gaan sterven.

De gevangenen die gearresteerd waren in de Kamer van Koophandel in Utrecht hadden zich kunnen houden aan wat ze van te voren nog met elkaar hadden kunnen afspreken, namelijk dat het onderwerp van hun vergadering zou zijn het bewaren van de openbare orde en het eerste economische herstel van Nederland, wanneer de Duitsers zouden moeten capituleren. Daardoor was hun nog niets ten laste gelegd.

De bevrijdingspoging op dinsdag 28 november 1944

Frank van Bijnen, oud 34 jaar, was al enkele jaren actief in het verzet. Hij was Landelijk Sabotage Commandant en onder andere verantwoordelijk voor spoorwegsabotage in het hele land. In Apeldoorn had hij “Oude Kees” aangesteld als Gewestelijk Sabotage Commandant. Toen Frank van de overval in de Kamer van Koophandel in Utrecht hoorde, nam hij direct het initiatief om de gevangenen te bevrijden. Op maandag 27 november ging hij naar Oude Kees in Apeldoorn. Die had echter weinig concrete informatie over de Koning Willem III kazerne en slechts een onvolledige situatietekening. Hoewel Oude Kees het hem sterk afraadde omdat het om een streng beveiligde kazerne ging, wilde Frank toch zelf de situatie ter plekke gaan bekijken. Oude Kees adviseerde hem daarop om geen wapens mee te nemen, omdat de kans op aanhouding en fouilleren groot was. Frank legde dit advies naast zich neer en vroeg Paul, een ondergedoken politieofficier in opleiding, mee te gaan. Paul, wiens werkelijke naam Samuel Esmeijer

was, was de leider van de Rotterdamse Knokploegen en hij had reeds diverse wapenfeiten op zijn naam staan. Daarnaast vroeg Frank aan Huib Verschoor om hun chauffeur te zijn.

De Willem III kazerne was een uitgebreid complex, dat net buiten de bebouwde kom lag en aan het Orderbos grensde. Er waren vele honderden Duitse soldaten in gehuisvest, maar één cellenblok was bestemd voor SD-arrestanten. Het terrein was zwaar bewaakt en omgeven door prikkeldraadversperringen. Op dinsdag 28 november reden de drie mannen naar de kazerne. Huib hield de wacht bij de auto, terwijl Frank en Paul lopend op onderzoek uitgingen. Tegen het advies van Oude Kees in had Paul toch een pistool meegenomen. Ze werden aangehouden door een officier en moesten hun papieren laten zien. Op het moment dat een soldaat de twee mannen wilde fouilleren, trok Paul zijn pistool en schoot. Het wapen weigerde echter en Frank en Paul sloegen op de vlucht. De officier schoot Paul neer, die op slag dood was. Frank werd neergeschoten door een patrouille die toevallig langs kwam. Door de situatieschets die de Duitsers bij de twee mannen vonden, wisten ze dat het om een bevrijdingspoging ging en dat de bijeenkomst in de Kamer van Koophandel niet slechts een economisch doel had gehad. De Duitsers probeerden Frank in leven te houden, maar in de nacht van 28 op 29 november overleed hij aan zijn verwondingen.

Huib Verschoor, die bij de auto de wacht had gehouden, werd ook gevangen genomen en bij de mannen in de Koning Willem III kazerne gezet. De mannen in de cel wisten nu dat er een bevrijdingspoging was gedaan. In de dagen die daarop volgden, werden Huib Verschoor en Cor Been naar kamp Amersfoort overgeplaatst en vandaar werd Huib naar concentratiekamp Neuengamme overgebracht. Hij overleed op 12 april 1945 onderweg naar Ravensbruck.

De executies op zaterdag 2 december 1944

Om een nieuwe ontsnappingspoging te voorkomen en als represaille werd op zaterdagochtend 2 december 1944 een aantal mannen uit de kazerne naar buiten gebracht. Truus van Kuyk vertelde later: “Ik werd wakker van gezang. Een groep mannen liep door de gang. Ze zongen: “Wat de toekomst brengen moge, mij geleidt des Heren hand. Moedig sla ik dus

de ogen naar het onbekende land”. De ramen van de zaal waar de vrouwen gevangen gehouden werden, bleven die ochtend geblindeerd. Ze moesten op de grond gaan liggen met het gezicht tegen de grond aan. Op dat moment gaf Adolf Glück, commandant van de kazerne, de fatale opdracht. De vrouwen hoorden schoten, maar wisten niet wat er gebeurde. Op dat moment werd ook Jaap Engelaan geëxecuteerd.

Ooggetuigeverslag

Mevrouw J. Kuyk (tante Jacq) zat in een andere cel dan Dien en beschreef dit later als ooggetuige: *“2 december 1944”. Het is nog donker als we opschrikken door het geluid van harde stemmen, die bevelen geven. Door de kier van het raam kunnen we het voorplein overzien, de open deur bij de wacht doet een felle lichtbundel naar buiten schijnen op een groep soldaten, soldaten met geweren, soldaten met harde gezichten. Bevelen, die gesnauwd worden, soldaten die afmarcheren tot opzij van het gebouw aan de overkant. Wie zei daar “’t vuurpeloton”? De grond onder me deint, ik moet me vasthouden, ik wil het niet zien en toch zie ik het in het scherpe licht: vijf mannen, zwaar geboeid, die weggevoerd worden door de Hollander Hus. Dan nog eens vijf mannen en dan nog drie. Dertien goede vaderlanders, die nu met hun leven hun liefde voor het vaderland zullen moeten betalen. Met vreemd stijve knieën strompel ik terug naar mijn slaapplek. Ternauwernood zit ik als de eerste schoten vallen. Drie salvo’s, dan stilte. Ieder schot gaat door ons eigen hart, raakt onze eigen man, onze eigen zoon.....De dertien doden liggen niet meer op het veldje bij onze gevangenis, de politie uit Apeldoorn heeft ze, laat in de namiddag, weggehaald”.*

De lichamen werden op last van de Duitsers door de politie van Apeldoorn begraven. De persoonlijke eigendommen van de gefusilleerden werden bewaard en na de oorlog aan de nabestaanden teruggegeven. In de kazerne bleef een groep achter, waaronder Dien Engelaan, Lenie Mostert, Nonny van den Bosch en Truus van Kuyk. Dien wist niet dat haar man was geëxecuteerd. Ook in Veenendaal wist men niet wat er met Jaap en Dien was gebeurd.

Jan van Buuren, de zoon van de directeur van de Vermicellifabriek, woonde op Kerkewijk 173. Hij informeerde op 28 november de familie Bogaards (familie van Dien), dat Jaap

en Dien gearresteerd waren. Op 2 december stuurde hij hen nog een brief waarin hij schreef dat ze schone kleren zouden brengen naar de Willem III kazerne. Tevens schreef hij dat de kinderen uitstekend werden opgevangen door mej. Van Leeuwen en het dienstmeisje Aartje. Drie dagen later – op 5 december – werden Jan van Buuren, zijn vader en twee kantoormeisjes, Maartje van de Nadort en Diny Veldhuizen, gevangen genomen. Maartje werd ook gevangen gezet in de Willem III kazerne. Vader en zoon Van Buuren werden naar Duitsland getransporteerd en zijn nooit meer terug gekomen.

De periode van 2 december 1944 tot april 1945

Het leven in de gevangeniszalen ging door. De verhoren werden minder en het aantal gevangenen nam toe. Dien Engelaan en de andere vrouwen verhuisden naar twee grote zalen. Van buiten de kazerne werd kleding gebracht en soms pakjes. Het eten was redelijk: brood en soep. Elke dag had dezelfde routine: ’s ochtends wassen (30 vrouwen met één wastafel), aankleden, ontbijt, bedden zorgvuldig opmaken, luchten op het binnenplein (zonder te praten). ’s Middags deed men zelfgemaakte spelletjes en gymnastiek, de tweede boterham en rusten. Af en toe werd de rust verstoord: soms een mop, soms iemand die in snikken uitbarstte. ’s Avonds werd soep gegeten. Ook werd er in de avonden nog wel gelachen, zeker wanneer de toneelgroep iets had bedacht. Er werd ook geborduurd. Iedereen had een (zak)doek en op iedere doek borduurden de gevangenen vrouwen hun naam. Op de eigen doek stond alleen niet de eigen naam. De doek van Lenie hangt nu in de Koning Willem III kazerne. Soms kwamen er pakketten aan voor de gevangenen, bijvoorbeeld van de Kerkewijk uit Veenendaal. Voor die hun bestemming bereikten, waren ze vaak al grotendeels leeggeroofd door de bewaaksters, de wachtmeesteressen Bertel en Liesbeth.

Nonny van den Bosch en mevrouw Boonzaaijer werden samen met nog een groep gevangenen naar Westerbork vervoerd en zaten daar gevangen tot 15 april 1945.

Lenie Mostert en Cocky van Geen werden ziek en zij werden overgebracht naar het Juliana Ziekenhuis. Vanuit het ziekenhuis stuurde Lenie een brief naar haar tante, die contacten had met het verzet. Op 12 februari 1945 kwam Geert Goossens (KP) samen met twee

bevriende Duitse soldaten (Sep en Hermann) schreeuwend de ziekenzaal op. Lenie, Cocky en nog een Joods meisje kregen bevel om mee te komen. Buiten het ziekenhuis werden enige fietsen gestolen. Door onder andere To Verdonk werden de drie op de fiets naar Apeldoorn gebracht, waar ze onderdoken. De fietsen werden later keurig teruggebracht.

Veenendaal

- Cor Been bleef gevangen in kamp Amersfoort tot het einde van de oorlog. Hij woont nu in Frankrijk.
- Nonny van den Bosch trouwde na de oorlog met haar verloofde Tom van Doorn.
- Over Lenie werd later geschreven: "De koerierster Lenie treft geen enkele blaam. Historicus L. de Jong heeft daar ten onrechte

oorspronkelijk aan getwijfeld. Er was geen verraad en geen nalatigheid in het spel, slechts een ongelukkig toeval."

- In De Vallei van 28 november 1945 staat vermeld dat de Vermicellifabriek zonder leiding kwam door het overlijden van de heren Van Buuren en Engelaan. De machines werden verkocht en de fabriek gesloten.
- Glück, de commandant van de Willem II kazerne kreeg zeven jaar gevangenisstraf.
- Veertig jaar later heeft het hoofdgebouw van de Willem III kazerne de naam "Frank van Bijnenkazerne" gekregen en de politie-academie kreeg de naam "Samuel Esmeyer Instituut".

Veel belangstellenden kwamen Jaap Engelaan de laatste eer bewijzen.. (Collectie HVOV-Mw. G. van Capelle-Koudijs)

Op 24 februari 1945, ruim drie maanden na de arrestatie, werden Truus van Kuyk en Dien Engelaan zomaar vrij gelaten. Dien wist op dat moment nog steeds niet wat er met haar man was gebeurd. Haar kinderen waren al die tijd opgevangen door tante Ali en dienstmeisje Aartje van Hal. Inmiddels waren de Duitsers vertrokken uit het huis aan Kerkewijk 149. Er waren evacués in het huis getrokken, maar die verhuisden naar tante Ali, zodat Dien haar eigen woning weer met haar kinderen kon betrekken. Pas na de bevrijding hoorde Dien wat er met haar man was gebeurd. Op de dag dat de dominee aanbelde met het slechte nieuws, was Dien van rode, witte en blauwe stof een nieuwe Nederlandse vlag aan het maken.

Buiten de kazerne staat het keienmonument "De zwerfkeien aan de Frankenlaan". Daarop staan de namen van de mannen die op 2 december 1944 werden geëxecuteerd. Mannen die voor de vrijheid van ons land gevochten hebben en zich voor hun medemens hebben ingezet.

Bronnen:

- *Het grote Gebod*, vanaf blz. 234
- www.verzetsmuseum.org; www.biesbosch.nu
- Interview met G.J. Portielje op 28 november 2003
- *Albrecht meldt zich*
- *De ene voet voor de andere* door Maarten Cieremans
- *Het grote Gebod* blz. 403 e.v.
- *Diverse andere bronnen*

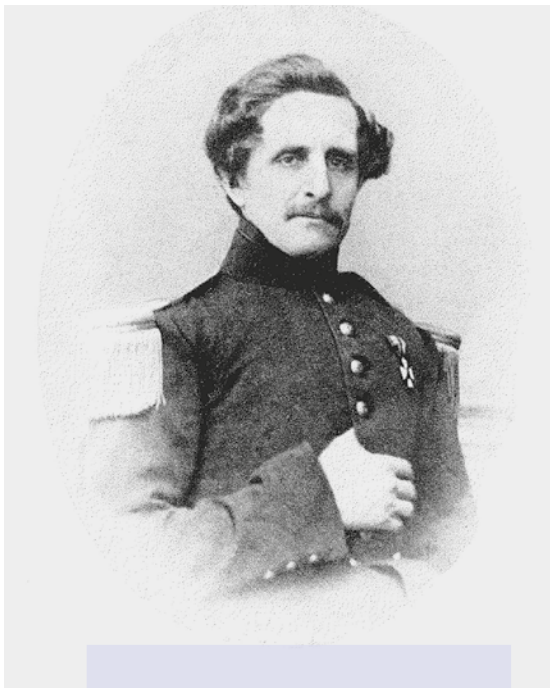
Na de bevrijding

- Op 12 juli 1945 werd Jaap herbegraven in

Het Rode Kruis in Veenendaal, 1929-1940

In deze bijdrage willen we, op verzoek van de redactie, ingaan op het werk van de afdeling Veenendaal van het Nederlandse Rode Kruis. Daarbij zal de nadruk liggen op het werk van de zogenaamde transportcolonne.

Voor een goed begrip gaan we eerst kort in op het ontstaan van het Rode Kruis. In 1859 vond er bij de Italiaanse plaats Solferino, iets onder het Gardameer, een grote veldslag plaats tussen de Oostenrijkse en Frans-Italiaanse legers. Na de strijd bleven veertigduizend slachtoffers op het slagveld achter. De Zwitser Henry Dunant was hier getuige van en organiseerde ter plaatse vrijwillige burgerlijke hulpverlening. De ervaringen hierbij opgedaan zouden uiteindelijk in 1863 leiden tot de oprichting van het Internationale Rode Kruis. De Nederlandse militaire arts Johan H.C. Basting heeft Dunant

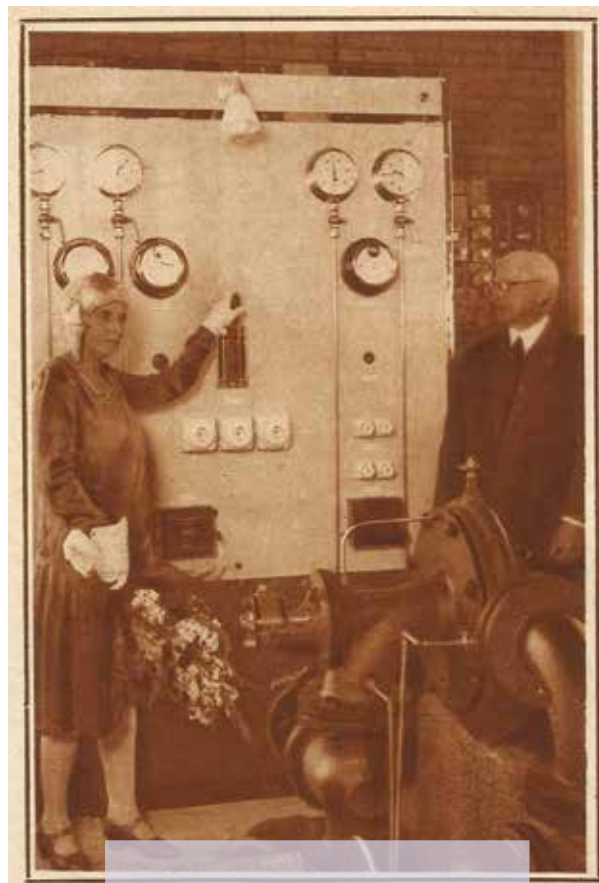

De militaire arts Johan H.C. Basting stond aan de wieg van het Nederlandse Rode Kruis. (www.canonsociaalwerk.eu)

vanaf het begin gesteund en heeft zich ingezet voor de oprichting van het Nederlandse Rode Kruis. Door de uitvaardiging van een koninklijk besluit op 19 juli 1867 door Koning Willem III was de oprichting van het Nederlandse Rode Kruis een feit.

In Veenendaal werd begin 1929 een plaatselijke afdeling opgericht van het Nederlandse Rode Kruis. Of dit vroeg of laat was, hebben we niet onderzocht, maar het was wel vier jaar eerder dan in Rhenen. Daar staat tegenover dat Ede al sinds 1912 een eigen afdeling bezat. Het initiatief in Veenendaal ging uit van mr. Johannes Jan Pieter Christiaan van Kuyk, sinds 1925 burgemeester van Veenendaal. Van Kuyk

Door:
Evert-Jan
van Beek

Mevrouw Van Kuyk opent het Waterleidingbedrijf (Gelderland in Woord en Beeld 11 juli 1930 Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

werd voorzitter van het bestuur en zijn vrouw penningmeesteresse. Gemeentesecretaris Daniël Blankespoor werd tot secretaris gekozen en verder telde het bestuur nog vijf gewone

leden. Dit waren mevrouw Nela Johanna de Ruiters-Hupkes, mejuffrouw Grietje van Schuppen, de heer Frederik Doorn, de heer Hendrik Christiaan Gerrit van Schuppen en de arts Johannes Petrus Vergouwen. Jonkvrouw Anna Wilhelmina van Kuyk-van Lennep is maar kort bestuurslid geweest en de heer Doorn kwam reeds in 1931 te overlijden. Daarentegen was Grietje van Schuppen een constante factor in het bestuur, waaraan zij tientallen jaren haar bijdrage heeft geleverd. Gemeentesecretaris Blankespoor zag zich in 1935 genoodzaakt als bestuurslid te bedanken wegens drukke werkzaamheden en hij werd opgevolgd door de heer Johannes Spilger.

Transportcolonne

Een belangrijk onderdeel van de plaatselijke afdeling van het Rode Kruis was de transportcolonne. Zij vormde het (geüniformeerde)

en zieken op te vangen, te behandelen en verder te vervoeren.

Op 18 maart 1929 werden de mannelijke leden van het Rode Kruis in Veenendaal opgeroepen zich aan te melden voor de op te richten transportcolonne. Hieraan gaven 24 mannen gehoor. Zij werden ingedeeld in ploegen en secties. Aan het hoofd van een ploeg stond een ploegcommandant in de rang van sergeant en hij droeg een pet met een rode bies. Hij werd bijgestaan door de korporaal, de tweede man van de ploeg. Verder behoorden er zes helpers tot een ploeg zodat elke ploeg bestond uit acht personen. Drie ploegen samen vormden een sectie die uit 24 man bestond. Aan het hoofd van een sectie stond dan een sectiecommandant met daarboven de colonnecommandant. De sectiecommandant was steeds één van de Veenendaalse huisartsen en de colonnecommandant was ook een arts. De eerste jaren was

Z.K.H. Prins Hendrik bezocht op 19 oktober 1931 een Rode Kruis oefening in Veenendaal. De gewonden zijn leerlingen van de Nieuwewegseschool. (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

gezicht van het Rode Kruis naar buiten. De taak van een transportcolonne was het vervoer van zieken en gewonden met alle mogelijke middelen van vervoer en hulpmiddelen. Daartoe was kennis nodig van het verlenen van eerste hulp, het verbinden van gewonden en dergelijke. In tijd van oorlog zouden ze onder militair gezag worden gesteld en dan dienden zij gewonden

er één sectie met aan het hoofd dokter Vergouwen en hij was tevens colonnecommandant. Eind jaren dertig werd de transportcolonne flink uitgebreid.

Helpsters

Naast de transportcolonne waren er ook helpsters binnen het Rode Kruis actief. Over hun

bezigheden is niet veel te vinden in het archief van de plaatselijke afdeling. De eerste lichting van de gediplomeerde dames vormde geen representatieve doorsnede van de Veenen-

13.00 uur werd begonnen met het inrichten van de school als noodhospitaal. De lokalen werden veranderd in ziekenzalen met ledikanten, matrassen met lakens, nachtkastjes e.d.

Ook kwamen er een keuken, een ontvangkamer en een ruimte voor de administratie. Dit alles was omstreeks half drie gereed en rond drie uur kwam Z.K.H. Prins Hendrik vergezeld van zijn adjudant in Veenendaal aan. Hij werd welkom geheten door burgemeester Van Kuyk, voorzitter van de plaatselijke afdeling van het Rode Kruis. De Prins werd vergezeld door dokter Vergouwen als commandant van de transportcolonne.

De Nieuwewegschool werd op 19 oktober 1931 ingericht als noodhospitaal. (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

daalse bevolking. De groep bestond uit dertien dames en onder hen vonden we de namen van de echtgenotes van de dokters Vergouwen en Engel, de vrouw van de hervormde predikant S.C. van Wijngaarden, drie dames Van Schuppen en ook drie dames Van Leeuwen. Zij ontvingen op 14 november 1930 een getuigschrift voor het met goed gevolg afsluiten van de cursus Eerste Hulp Bij Ongelukken en elementaire verpleegkunst. De leider van de cursus was de Veenendaalse huisarts Cornelis Paulus Engel.

Prins Hendrik

Een hoogtepunt in de beginjaren van de afdeling Veenendaal was het bezoek dat Z.K.H. Prins Hendrik als voorzitter van het Nederlandse Rode Kruis in 1931 bracht aan de nog zeer jonge afdeling van Veenendaal. Op maandag 19 oktober 1931 werd in Veenendaal een grootscheepse Rode Kruisoefening gehouden. Verondersteld werd dat de Grebbedijk tussen Wageningen en Rhenen opnieuw doorgebroken was zoals in 1855. Aan de Nieuweweg stond op een hoger gelegen punt een grote school met zeventien lokalen. Deze school zou bij een overstroming van het dorp droog blijven. De school moest op 19 oktober 's morgens in zo kort mogelijke tijd ontruimd worden en dit nam 50 minuten in beslag. 's Middags om ongeveer

Als eerste werden de werkzaamheden van de transportcolonne door de Prins bekeken, waarbij het transport van een gewonde langs de brandladders van de vier verdiepingen tellende fabriek van de Veenendaalse Stoomspinnerij

Grote belangstelling voor het bezoek van Prins Hendrik op de Markt in Veenendaal. De foto is genomen vanaf De Korenbeurs, 1931. (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

en Weverij (VSW) speciaal de aandacht vroeg. Vervolgens bracht het gezelschap een bezoek aan het noodhospitaal in de school. Ook werd het verzorgen van de gewonden geïnspecteerd. Enkele kinderen van de Nieuwewegschool moesten de rol van gewonden spelen.

De ervaringen opgedaan met het inrichten van een noodziekenhuis zouden in latere jaren goed van pas komen, nu niet voor de opvang van slachtoffers van een overstroming maar voor een oorlog. Na afloop van de oefeningen maakte de Prins een rondrit door Veenendaal en in Hotel De Korenbeurs op de Markt werd hem thee aangeboden. Een krant meldde: *'Het bezoek van den Prins en de oefeningen brachten een zeer talrijk publiek op de been'*.

Overlijden

Het bezoek van Prins Hendrik aan Veenendaal vond plaats enkele jaren voor zijn overlijden in 1934. Vanwege zijn voorzitterschap van het Nederlandse Rode Kruis werden er bij zijn begrafenis erefronten gevormd van deputaties van de transportcolonnes. Zowel bij Paleis Noordeinde in Den Haag als bij de Nieuwe Kerk in Delft kwam een erefront van 100 man. Vanuit Veenendaal werd er een deputatie van drie man gezonden bestaande uit Rijk van Doorn sr. van de Hoofdstraat, Rijk van Doorn jr. van het Benedeneind (Grebbeuweg) en J.E. van Schuppen van de Hoogstraat. Hoe de keuze van de leden van de deputatie tot stand is gekomen is niet bekend, maar het is wel zo dat met name Rijk van Doorn sr. in de jaren dertig een zeer actief en gewaardeerd lid van de colonne was. Mogelijk heeft dit bij de keuze meegespeeld. Zo werd in 1938 in een voordracht voor een onderscheiding over hem gezegd dat hij ijverig was, plichtsgevoel had en veel aan hulpverlening op de weg en bij ziekentransporten had gedaan. Ook in jaarverslagen werd hij als enige colonnelid met name genoemd voor zijn hulp bij ongevallen. De Veenendalers werden ingedeeld bij het erefront in Delft, waar zij zich op woensdag 11 juli 1934 's morgens om tien uur bij het bureau van de politie moesten melden in het voorgeschreven tenue. De drie heren mochten aan verblijfskosten maximaal f. 2,50 per persoon in rekening brengen. De reis- en verblijfskosten van de Veenendaalse afvaardiging bedroegen f. 24,60.

Vereniging van transportcolonnes

De verhouding tussen plaatselijke afdelingen en transportcolonnes van het Rode Kruis was in de dertiger jaren vaak verre van optimaal. Dit was landelijk het geval, maar ook in Veenendaal. Door de transportcolonnes werd geklaagd dat zij in veel zaken niet gekend werden. Dit was dan ook de reden dat er een landelijke vereniging van transportcolonnes werd opgericht.

In Veenendaal gebeurde dit op 14 april 1937 met de oprichting van een *Vereeniging van de Leden van de Transport colonne van het Roode Kruis, afdeling Veenendaal*. Op 17 januari 1938 werd een speciale ledenvergadering belegd over het functioneren van de colonne. Daarin werden de leden opgeroepen om beter de wekelijkse oefeningen te bezoeken. De laatste tijd was de transportcolonne volgens de voorzitter een ploeg van mopperaars geweest en met

Prinses Juliana volgde haar vader in 1934 op als voorzitter van het Nederlandse Rode Kruis. (Collectie fam. E.J. van Beek)

het aantreden van veel jonge krachten moest de vereniging geen lauwhed gaan vertonen en daarom zou de voorzitter trachten van alle leden warme leden van de transportcolonne te maken. Ook commandant Vergouwen zou het zeer betreuren als de leden de oefeningen slecht zouden blijven bijwonen. Vooral bij de ploegen van de ploegcommandanten architect E. Stemerding en sigarenfabrikant H.G. van Schuppen was de opkomst de laatste twee maanden slecht geweest.

Uitbreiding

Op 26 oktober 1939, enkele maanden na het afkondigen van de algemene mobilisatie, gaf dokter Vergouwen aan het plaatselijk bestuur een nieuwe indeling door van de colonne. Op dat moment waren er twee secties met in totaal 41 man. De ene sectie bestond uit drie ploegen en de andere sectie uit twee. Sectiecommandanten waren de artsen J.P. Vergouwen en J.H. Kets. Voortdurend werden er door middel van cursussen nieuwe helpers opgeleid. Zij moesten voldoen aan de eisen van het 'voorschrift voor de transportcolonnes van het Ned. Roode Kruis' en moesten een bewijs van geoefendheid als helper kunnen overleggen.

Voor de nieuwe cursussen die op 31 oktober en 1 november 1939 zouden starten, hadden zich maar liefst 36 leerling-helpers aangemeld.

Speelde hierin de tijdsomstandigheden misschien een rol? Vergouwen schreef dat over circa een half jaar het aantal gediplomeerde helpers tot ongeveer 80 zou zijn gestegen en dat er dan ruim drie secties gevormd konden worden. Vanwege de oorlogsdreiging werd de cursus versneld uitgevoerd en half februari 1940 werd aan het hoofdbestuur van het Nederlandse Rode Kruis in Den Haag geschreven dat de opleiding van de nieuwe helpers binnen enkele dagen afgrond konden worden, zodat de organisatie zo spoedig mogelijk "in den staat als in definitieve oorlogstoestand" gebracht kon worden. Er was overleg geweest met de Militair Commissaris, majoor D. Weys, over het aanstellen van sectiecommandanten voor de nieuw te vormen secties. Als nieuwe commandanten werden voorgesteld Willem Remme en Ernst August Carl Reydon, beiden arts in Veenendaal. De benoeming van de nieuwe artsen had haast, omdat Kets, de laatst benoemde sectiecommandant, waarschijnlijk niet voor de afdeling behouden kon blijven wegens zijn mobilisatieverplichtingen.

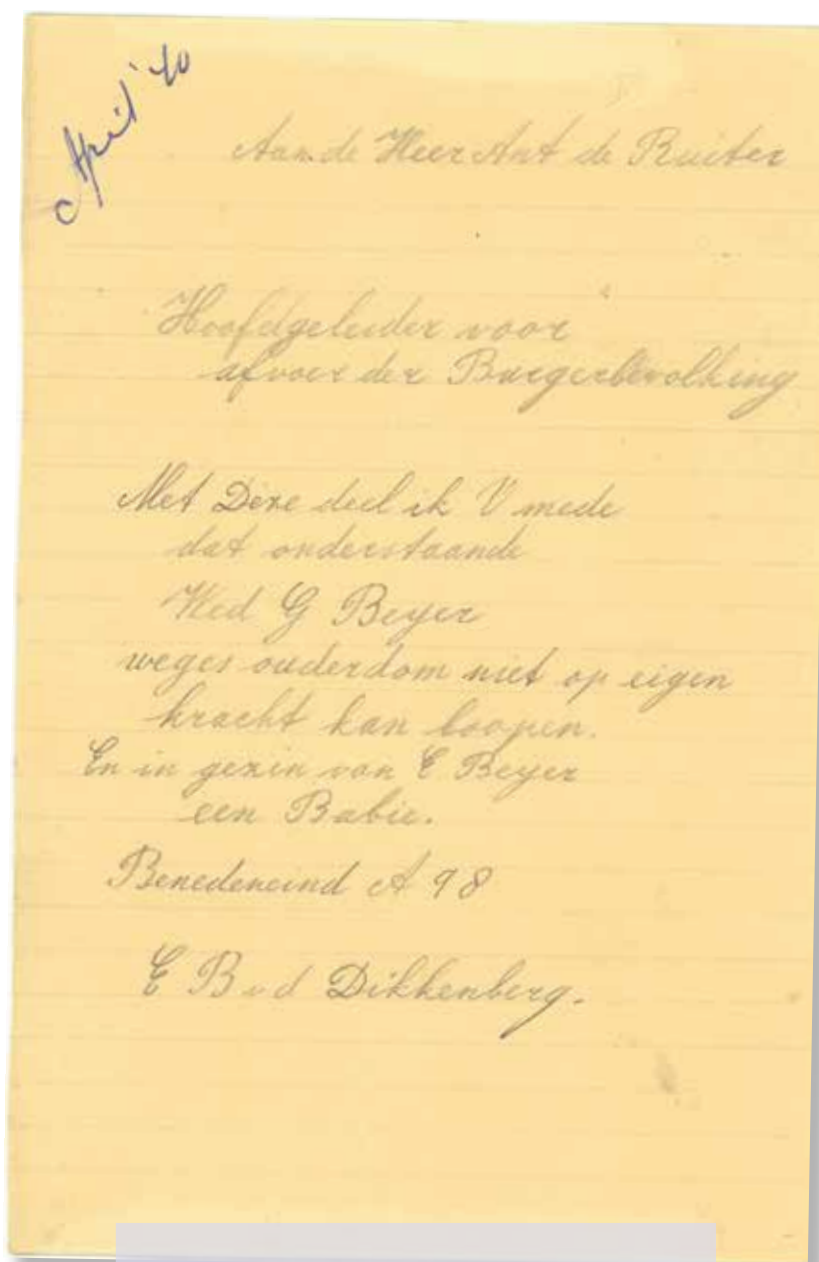
Oefeningen

In de jaren dertig vonden de oefeningen van het Rode Kruis plaats in een klein lokaal waar het soms bitter koud kon zijn. Rond 1938/1939 stelde de directie van de Ritmeester sigarenfabriek geheel belangeloos het schaftlokaal van de fabriek hiervoor beschikbaar. Dit was een prachtige locatie waar niets aan ontbrak, het was ruim, warm, licht en er was zelfs koffie. Ook de jaarvergaderingen werden in die jaren bij de Ritmeester gehouden. In de zomer van 1939 werd ook enkele malen buiten geoefend "onder anderen het in en uitladen van gewonden in spoor wagon, als mede het vervoer per schuit, wat voor ons waterrotten nog wel eens van pas kan komen, hoewel niet te hopen". Dit zou echter ijdele hoop blijken te zijn.

Voorbereidingen

Vanaf het najaar van 1939 werden er voorbereidingen getroffen voor een eventuele evacuatie van de bevolking van Veenendaal in geval van dreigend oorlogsgevaar of oorlog. Hierbij kwam ook het vervoer van zieken en mensen die slecht ter been waren ter sprake en de taak van het Rode Kruis daarbij. In oktober 1939 werd het *Voorschrift Afvoer Burgerbevolking* opgesteld en naar aanleiding daarvan had de legerleiding eind oktober een indeling in klassen vastgesteld. Er waren drie klassen.

In klasse A werden ingedeeld de burgemeester, personen om de gemeentelijke diensten gaande te houden, politie, brandweer en bedrijfsbrandweerkorpsen, luchtbescherming,

Gijsbertje Beijer-van Dolderen en haar kleinzoon Jacob Beijer van Grebbeweg 37 werden op 10 mei 1940 door het Rode Kruis naar Elst vervoerd. (Collectie Gemeentearchief Veenendaal, Documentatieverzameling Tweede Wereldoorlog)

enkele bakkers, slaggers en kruideniers, personeel van de spoorwegen busondernemingen en dergelijke. Opvallend is dat hierbij geen artsen, verplegend personeel, E.H.B.O. medewerkers of het Rode Kruis werden genoemd. Eind februari 1940 liet de commandant van het Tweede Legerkorps weten dat ook de Rode Kruismedewerkers in klasse A moesten worden ondergebracht. Op de aanvullingslijst werden

ongeveer 70 leden van de transportcolonne van het Rode Kruis geplaatst, waaronder de artsen J.H. Kets, W. Remme, E.A.C. Reydon en J.P. Vergouwen. Personen die in klasse A waren ingedeeld mochten ingeval van evacuatie zonder toestemming van de burgemeester Veenendaal niet verlaten. Klasse B bevatte de dienstplichtigen en alle overigen behoorden tot klasse C. Op 8 november 1939 maakte burgemeester Van Kuyk de eventuele afvoer van de burgerbevolking schriftelijk bekend. Hij deelde mee dat ook was voorzien in het vervoer van zieken, ouden van dagen enz. Indien over voldoende vervoermiddelen zou kunnen worden beschikt, kon deze groep mensen hiervan gebruik maken.

Autobus van de firma De Haas, circa 1950
(Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Vervoer

De burgemeester was verantwoordelijk voor het vervoer van personen die niet op eigen gelegenheid uit Veenendaal konden vertrekken. Het vervoer van de mensen die in ziekenhuizen of gestichten verbleven, hoorde niet tot de taak van de burgemeesters, maar deze instellingen waren in Veenendaal niet aanwezig. Al in een vrij vroeg stadium was bekend dat de Veenendalers per schip zouden worden afgevoerd en dat Elst de zogenaamde inlaadhaven zou zijn.

Begin februari 1940 volgden er nadere instructies over de evacuatie van personen die niet op eigen gelegenheid naar Elst konden gaan. De evacuatie van zieken, gebrekkigen en oude-van-dagen zou gelijktijdig met de overige bevolking moeten plaatshebben en vanaf de inlaadhaven ook met dezelfde vervoermiddelen, dus per schip. Bij dit vervoer naar Elst waren drie aspecten van belang, namelijk welke mensen er

vervoerd moesten worden, het aantal personen en de middelen van vervoer. Vervoerd moesten worden zieken, bejaarden, kleine kinderen en mensen die om wat voor reden dan ook niet zelf naar Elst konden lopen. Er werd op gerekend dat 1 á 2½ promille van de bevolking dusdanig ziek was dat zij liggend vervoerd zouden moeten worden. Daarnaast zou 1 tot 3 procent van de bevolking zittend vervoerd moeten worden. De plaats van Veenendaal ten opzichte van de inlaadhaven was veel ongunstiger dan bijvoorbeeld die van Wageningen en Rhenen, die zelf een aanlegplaats aan het water bezaten. De afstand van Veenendaal naar Elst was afhankelijk van het adres in Veenendaal. De Rhenense bewoners van de Kerkewijk, die ook bij Veenendaal werden ingedeeld, hoefden 'maar' circa vijf km af te leggen, maar bijvoorbeeld de familie Beijer van Grebbeweg 37 of inwoners van Gelders Veenendaal moesten ongeveer de dubbele afstand afleggen voordat zij in Elst waren. De totale bevolking van Stichts en Gelders Veenendaal bedroeg begin 1940 ongeveer 17.000 personen. Uitgaande van 2½ promille voor liggend transport en 3 procent voor zittend transport komen we dan op een aantal van ruim 540 personen uit. Veenendaal was onderverdeeld in zeventien wijken met hoofdleiders en groepsleiders. De groepsleiders hadden onder andere als taak gekregen om de namen door te geven van de personen die voor vervoer 'per as' in aanmerking kwamen. Dit bleken circa 2000 personen te zijn, ruim 11%! In Veenendaal waren er velen met de classificatie: kan niet lopen, in positie en dergelijke. De burgemeester van Veenendaal gaf er de voorkeur aan om het vervoer zo min mogelijk met personenauto's te doen, omdat er per voertuig maar weinig mensen mee konden wat een zeer lange stoet zou opleveren. De in Veenendaal aanwezige bestelauto's en bussen waren een beter alternatief. Geïnventariseerd werd wat er in Veenendaal aanwezig was. Aan bestelauto's (gesloten vrachtauto's) waren er 39 stuks aanwezig. De inventarisatie leverde een mooi overzichtje op van de namen van de eigenaren, de adressen en telefoonnummers, maar ook van de merken van de auto's en hun grootte en uitvoering. Naast de bestelauto's waren er de autobussen. R. Vonk van de Patrimoniumlaan had vier bussen waarmee 96 personen vervoerd konden worden en firma A.W. de Haas van de Markt bezat zeventien autobussen met een totale capaciteit van 475 personen. Voor het vervoer van de 'liggende'

zieken kon gebruik worden gemaakt van negen gesloten vrachtauto's. In deze vrachtauto's waren in het algemeen twee hangende en twee op de bodem staande draagbaren aanwezig. De afvoer van de gestichtsbevolking zou voorafgaan aan de afvoer van de burgerbevolking. Op 12 april 1940 liet de commandant van het Tweede Legerkorps aan de burgemeesters weten welke voertuigen in zijn gezagsgebied aangeschreven waren voor de afvoer van deze mensen. Het betrof acht autobussen uit Wageningen, zes uit Wijk bij Duurstede en één autobus en een personenauto van firma De Haas uit Veenendaal. De gestichten die hiermede geëvacueerd moesten worden waren Oranje-Nassauoord, Stichting Ziekenzorg, het Rusthuis N.H. Gemeente in Wageningen, Medisch Paedagogisch Instituut 'Heimerstein' en het Rusthuis voor Ouden van Dagen in Rhenen. Uit een ooggetuigenverslag is op te maken dat de bewoners van het Oudeliedenhuis niet afzonderlijk afgevoerd zijn. Burgemeester Van Kuyk liet per omgaande weten dat hij het niet eens was met de inzet van de bus en de auto van de firma De Haas. Omdat onlangs besloten was dat Gelders Veenendaal bij Stichts Veenendaal gevoegd zou worden, was het aantal benodigde voertuigen veel groter geworden, ook al omdat de afstand naar Elst van Gelders Veenendaal veel groter was dan vanaf Stichts Veenendaal. Daarbij kwam dat vanuit Gelders Veenendaal weinig vervoer beschikbaar was. Ook was niet te voorzien welk gedeelte van de voertuigen op dag X ter plaatse zou zijn. De legerleiding liet echter weten dat de voertuigen van De Haas toch ingezet moesten worden bij de evacuatie van de tehuizen in Rhenen en Wageningen, maar mogelijk zouden die al terug zijn bij de evacuatie van de bevolking.

Grebbebeweg

Van het grootste gedeelte van Veenendaal is niet bekend wie er door het Rode Kruis vervoerd moesten worden. Een uitzondering hierop is wijk I waarvan Anton de Ruiter van de Hoogstraat hoofdleder was. Tot deze wijk behoorde ook de Grebbebeweg en hier was Evert Breunis van den Dikkenberg, Grebbebeweg 35, groepsleider. Door het Rode Kruis moesten vier

personen van de Grebbebeweg worden vervoerd, twee bejaarden, een zieke en een baby. Op Grebbebeweg nr. 7 moest de 79-jarige Cornelis Beijer worden opgehaald en op nr. 27 Pieter van Kruistum. Hij was pas 32 jaar oud, maar kon vanwege zijn gezondheid de reis naar Elst niet op eigen kracht maken. Helemaal aan het einde van de Grebbebeweg op nr. 37 woonde de familie Beijer. De 76-jarige weduwe Gijsbertje Beijer-van Dolderen kwam vanwege haar leeftijd ook voor vervoer door de transportcolonne in aanmerking evenals haar kleinzoon Jacob Beijer

De transportcolonne van de afdeling Veenendaal van het Rode Kruis in mei 1940. (Collectie HVOV-dhr. Schoenmaker)

van bijna een half jaar oud. De bewoners van de Grebbebeweg zouden vervoerd worden naar uitlaadhaven Brielle. Vandaar moesten zij dan nog tien kilometer afleggen naar de uiteindelijke bestemming Rockanje. De eerste vijf kilometer zouden ze met de tram kunnen gaan en het laatste stuk moest nog gelopen worden. Zoals bekend zouden zij niet zover komen.

Mobilisatie

In de ledenvergadering van de transportcolonne van 5 maart 1940 werd door H.G. van Schuppen gevraagd wat de taak van het Rode Kruis bij een mogelijke evacuatie zou zijn. Volgens hem werden de leden erg dom gehouden over deze zaak. Hij kreeg als antwoord dat er nog geen vast besluit genomen was, maar dat er wel rekening mee gehouden kon worden dat de transportcolonne als eerste taak zou krijgen het vervoer van zieken en ouden van dagen

naar de plaats van bestemming (Elst). Daarna zou de transportcolonne dienen als schakel tussen ziekenhuis en frontlinie.

Uit een geheim schrijven van april 1940 van de commandant van de Tweede Divisie van het Nederlandse leger aan de burgemeester van Veenendaal is meer op te maken over de gedachte inzet van het Veenendaalse Rode Kruis. De taak van de transportcolonne zou beperkt blijven tot hulp ter plaatse bij de evacuatie van de burgerbevolking. Op een nader door de commandant aan te geven tijdstip, zogenaamd dag X, zouden de leden van de transportcolonne onmiddellijk onder de wape-

Personeel van de afdeling Algemene Zaken van de gemeentesecretarie, Hoofdstraat 92 in 1967. Van voor naar achter: Kees Bik, J. Vrieling, Gijs van Lent, W. van Offeren (links) en A. Stomphorst. (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

nen worden geroepen en door de commandant van het 10de Regiment infanterie (10. R.I.) in militair verband worden gebracht. De burgemeester werd gelast ervoor te zorgen dat de mobilisatie van de mannen van het Rode Kruis een vlot verloop zou hebben. Door de commandant van het 10. R.I. moesten de nodige voorbereidende maatregelen worden getroffen, zodat het in militair verband brengen terstond na het doorkrijgen van hogerhand van genoemd tijdstip kon plaatsvinden. Dit betrof dan onder andere de uitreiking van zakboekjes, voorzien in verpleging, betaling etcetera. Op het moment dat de evacuatie van de burgerbevolking afgerond was, moest de transportcolonne zich zo spoedig mogelijk naar de hoofdverbandplaats in Driebergen begeven.

Evacuatie

Op vrijdagmorgen 10 mei 1940 omstreeks zeven uur kreeg burgemeester Van Kuyk een telegram waarin stond dat de evacuatie van Veenendaal in gang gezet moest worden. Direct daarop had overleg plaats tussen de commandant van de transportcolonne Veenendaal, dokter J.P. Vergouwen, en burgemeester Van Kuyk, tevens voorzitter van de plaatselijke afdeling van het Rode Kruis. De 70 mannen van de colonne en de vier commandanten werden ingelicht en moesten zich gereedhouden voor hulp bij de evacuatie. Op de eerste oorlogsdag was het de taak van de Rode Kruismannen om door geheel Stichts en Gelders Veenendaal mensen op te halen en naar Elst te brengen en zo nodig ook te helpen met het inschepen. De commandanten (artsen) zouden zo lang mogelijk in Veenendaal blijven voor het verlenen van geneeskundige hulp. Dokter Remme werd samen met een

Dokter J.P. Vergouwen, omstreeks 1928. (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

verpleegster in de loop van de vrijdag al naar Elst ontboden voor een zware bevalling. Misschien weet één van de lezers wie er op die dag in Elst is geboren? Bekend is dat er voor Stichts Veenendaal op 10 mei 1940 twee jongetjes zijn ingeschreven, maar er kan ook iemand uit Gelders Veenendaal bevallen zijn. 's Avonds om negen uur konden de in Veenendaal gebleven commandanten constateren dat iedereen naar Elst vertrokken was waarop zij daar ook heengingen. Het bleek dat er in ieder geval veertig boten, maar waarschijnlijk meer waren vertrokken. Niet alle Veenendalers hadden echter meegekund. Volgens Van Kuyk was dat te wijten aan het feit dat inwoners van Kesteren en Opheusden per abuis de rivier waren overgestoken en ook gebruik hadden gemaakt van de klaarliggende boten. Daarbij kwam dat de inwoners van Renswoude ook

naar Elst kwamen, omdat zij niet meer per trein afgevoerd konden worden, zoals de bedoeling was geweest. Hoeveel mensen er in Elst achterbleven, is enigszins onduidelijk. Van Kuyk heeft het over 2000 personen, terwijl het er volgens Vergouwen 3500 waren. De meesten moesten de nacht in de open lucht in Elst doorbrengen. Voor deze mensen werd door de transportcolonne zaterdag in alle vroegte vervoer geregeld. Voor het eerste traject richting Driebergen werd volgens Vergouwen gebruik gemaakt van een elektrische tram van de Ned. Buurtspoorweg Mij. De gemeente Utrecht zorgde voor verdere opvang en regelde ook dat er in Driebergen treinen klaarstonden voor verder vervoer. De

Vier leden van de transportcolonne in mei 1940.
(Collectie Gemeentearchief Veenendaal, De Vallei, 27 november 1964)

burgemeester heeft een wat andere lezing. Volgens hem zijn deze mensen op zaterdagmorgen met extra schepen, elektrische trams en vrachtauto's naar Utrecht vervoerd. Een deel van deze plaatsgenoten is in Alkmaar en omgeving terechtgekomen. Burgemeester Van Kuyk merkte over de transportcolonne op: *'Wanneer deze grote en uitstekende geoefende colonne niet beschikbaar was geweest, was dit vervoer, dat een dragen tot in het ruim van de schepen met zich medebracht, zeker niet gelukt'*.

Medische verzorging

Tot aan het aan boord gaan in Elst was de medische verzorging van de bevolking goed geregeld. In oktober 1939 was gezegd dat er zo mogelijk bij elk transport een arts en/of één of meer verpleegsters of verplegers ingedeeld moesten worden. De mensen van de transportcolonne waren hiervoor niet beschikbaar, omdat zij zodra de evacuatie van de burgerbevolking voltooid was een andere taak kregen.

De helpsters van het Rode Kruis hadden op 10 mei 's morgens om negen uur een telegram gekregen, dat zij zich in Den Haag moesten melden, maar omdat er geen treinverbinding mogelijk was, kon dit niet doorgaan. Na overleg werd besloten om de helpsters met de boten mee te sturen waar ze veel goed werk hebben kunnen doen.

Toch blijft één en ander vrij onduidelijk. B. van de Pol zegt in zijn *Herinneringen* dat er bij hem aan boord geen enkele verpleging aanwezig was. Men riep om een dokter of een kraamverpleegster omdat een vrouw in barensoed was, maar er was niemand. J. Vrieling heeft in *Acht dagen uit en thuis* een heel ander ver-

haal. Zijn familie is met het eerste schip uit Elst vertrokken. In dit schip was een gedeelte als noodhospitaal ingericht. Tijdens de tocht werd een baby geboren en dit was volgens hem nog vaker het geval die dag. De doktoren en de verpleegsters hadden volop werk. Helaas worden de namen van de doktoren en verpleegsters niet genoemd. In mei 1940 waren er

in Veenendaal (Stichts en Gelders) in ieder geval zeven praktijkhoudende artsen. Hiervan waren J.H. Kets, W. Remme, E.A.C. Reydon en J.P. Vergouwen betrokken bij het Rode Kruis terwijl C.P. Engel legerarts was. De 72-jarige J.G. Kets was op 10 mei mogelijk in zijn huis in Noordwijk en dokter W. Willemsen, 78 jaar oud, zal hoogstwaarschijnlijk wel met de boten meegegaan zijn.

Gewonde militairen

Nadat de werkzaamheden rondom de evacuatie waren beëindigd, werd de transportcolonne naar Driebergen-Rijsenburg ontboden. Hier werden zij belast met het vervoer en de verzorging van gewonde militairen. In het seminarie was een hoofdverbandplaats ingericht en twee artsen werden gestationeerd in het Licht Ziekenverblijf te Rijsenburg voor de behandeling van militairen. Vooral in de nacht van zondag 12 mei kwamen hier veel gewonden binnen. De volgende dag, maandag 13 mei, kwam de opdracht de hoofdverbandplaats van Rijsenburg te verplaatsen naar Montfoort. De militaire situatie gaf er aanleiding toe om

reeds te volgende dag opnieuw te verkassen en nu naar Oudewater. Voor de mensen van de transportcolonne betekende dit veel werk. In Oudewater waren ook nogal wat Veenendalers terechtgekomen die eerst in Jutphaas waren geweest, maar toen die plaats ook moest evacueren, werden zij doorgestuurd. De Rode Kruismensen konden helpen om onderdak te vinden voor de plaatsgenoten en door de artsen werd geneeskundig werk verricht onder de Veenendalers.

Terugkeer naar huis

Aangezien de transportcolonne zich in Oudewater bevond, kon zij na de capitulatie behulpzaam zijn bij de terugkeer naar huis van de Veenendalers uit Oudewater, Hoenkoop, Benschop en IJsselstein. Hiervoor werden vijf grote autobussen en vijftig vrachtauto's geregeld, die op vrijdag 17 mei 's morgens om acht uur gereed stonden om de reis naar Veenendaal aan te vangen. De colonneleden stonden ook in Elst paraat om de mensen die daar per boot aankwamen verder te helpen en zieken weer veilig thuis te brengen. Anderen kwamen met particulier vervoer weer naar huis. Volgens Van Kuyk geschiedde de terugkeer met alle mogelijke vormen van vervoer en ging dit door tot woensdag 22 mei. Voor de mensen waarvan hun huis in brand was geschoten, moest vervangende woonruimte worden gevonden. Velen trokken bij familie in. Niet voor iedereen was dit mogelijk. Diegenen werden ondergebracht in de Teekenschool aan de Kerkewijk. Dit gebouw was door soldaten gebruikt geweest en werd door de colonneleden geschikt gemaakt voor bewoning. Tot deze mensen hoorde ook een colonnelid en hij zorgde 's nachts voor toezicht.

Terugblik

Begin 1941 werd voorlopig de laatste vergadering van de vereniging van leden van de transportcolonne gehouden. In het jaarverslag werd teruggekeken op de gebeurtenissen van het eerste oorlogsjaar. We sluiten dit artikel af met een passage uit dit verslag: *'Waarde vriende onze vereniging is weer een jaar ouder geworden, een jaar dat voor een ieder maar niet het minst voor onze vereniging een jaar is geweest dat ons leven lang in onze gedachten zal blijven. Het is een praktische les voor de meeste onzer leden geweest en zijn gestaald voor ons werk. Wie had gedacht dat het soldaatje spelen zoo gouv soldaatje zijn zou zijn. 10 Mei we zullen er van spre-*

ken tot onze kinderen over al het leed maar ook over al het werk der liefde waarvan onze vereniging ook een aandeel had. 1stens het evacueeren der bevolking dat onze ploeg heel wat zweetdruppels heeft gekost. We hebben kunnen zien wat het zeggen wil, bekwaam voor het vervoer van hulp behoeftigen, en toch, we mogen met trots heid een blik terug slaan, onze vereniging heeft zich gewoerd door dik en dun en is gesterkt weer in onze woonplaats terug gekomen zonder gesneuveld. Gode dank. Ten tweede het dienst doen in dat voor weinig onzer onvergetelijke gebouw, seminarie genaamd. Het was als een droom die eerste nacht toen enkelen onzer om een disch zaten geschaard en gedurig een Zuster met een flouwe zak lantaarn de gewonde kwamen belichte, toen zijn onze gedachte vermenigvuldigd en zeg ik nogmaals geen soldaatje spelen maar zijn, de werkelijkheid was daar. Het was dan ook werkelijk voor ons een opluchting wanneer wij afgelost werden, hoewel het ons steeds heeft verblijd dit liefde werk te mogen verrichte, lijden te verzachten. Zie hier het werk onzer vereniging dat dezen dagen ons allen veel verleerd maar ook veel geleerd hebben is zeker'.

Evert Jan van Beek

Voornaamste bronnen en literatuur:

- Gemeentearchief Veenendaal (GAV), Archief afdeling Veenendaal van het Rode Kruis, Doos I, II, V en VIII
- GAV, Archieven Gemeente Veenendaal (AGV) 1811-1941, inv.nr. 2121 - Evacuatie, 1939-1941
- GAV, AGV 1811-1941, inv.nr. 2545 - Ingekomen stukken en minuten van uitgaande stukken, ontvangen of opge maakt door de burgemeester als hoofd van politie, 1936, 1938-1941
- GAV, Documentatieverzameling Tweede Wereldoorlog, map 4a en 4b - Evacuatie mei 1940
- Hoedeman, J., Veenendaal in de Tweede Wereldoorlog. Barneveld, BDU, 1985
- Koolhaas Revers, J., Evacuaties in Nederland, 1939-1940. 's-Gravenhage, SDU, 1950
- Mulder-Schuman, C.M., Evacuatieherinneringen door 'een geëvacueerde' uit Veenendaal (Anoniem uitgegeven in 1941 door Kleefsman uit Veenendaal. Herdruk door Kool, Veenendaal in 1990 met woord vooraf door Martin Brink)
- Pol, B. v.d., Vluchtelingen. Herinneringen aan de spannende oorlogsdagen van mei 1940 (niet uitgegeven)
- Vergouwen, J.P., De transportcolonne van het Rode Kruis in mei 1940. In: Oud Veenendaal, 21e jrg, maart 2006, nr. 1, p. 3-7
- Vrieling, J., Acht dagen uit en thuis (niet uitgegeven, in verkorte en bewerkte vorm gepubliceerd in Oud Veenendaal, 32e jrg, maart 2018, nr. 1, p. 2-10)

Uit het archief van de gemeente Veenendaal

Op het moment van schrijven hebben we al een paar weken mogen werken in onze nieuwe bezoekersruimte. Er waren wat kinderziektes, vooral wat de techniek betreft, maar de meeste problemen zijn inmiddels opgelost en we beginnen te wennen aan de nieuwe plek in de hal van het gemeentehuis. De bedoeling van deze nieuwe plek is dat het gemeentearchief zichtbaarder en meer toegankelijk zou zijn. We kunnen nu al zeggen dat dat zeker gelukt is! Tientallen bezoekers hebben reeds een kijkje genomen in de studiezaal en de expositieruimte.

Ook hebben we inmiddels de eerste scholieren mogen ontvangen. Ook dat is even wennen, het is nu wel een heel stuk verder lopen als we 'even' de kluis willen laten zien... Maar vrijwel alle reacties zijn positief. Tijdens de officiële opening op 5 februari is ook de nieuwe archivaris Rob Urban voorgesteld, en rond de tijd dat dit blad bij u op de mat valt, zal hij met zijn werkzaamheden beginnen. In een volgend nummer zal hij zich verder voorstellen. U kunt natuurlijk ook altijd even binnenlopen om kennis te maken!

Ook de gewone werkzaamheden gaan gewoon door. In januari mochten we het archief ontvangen van voormalig burgemeester Jan Hazenberg. Dit archief bevat onder andere stukken over zijn tijd als militair in mei 1940 in Ochten, correspondentie uit de tijd dat hij wethouder was in Wassenaar, maar ook dagboeken en foto's uit zijn tijd in Veenendaal. We zijn dankbaar dat de familie ons dit heeft toevertrouwd en hopen dat veel onderzoekers dit zullen gaan raadplegen.

De Broodje Geschiedenis-lezingen zitten inmiddels in het derde seizoen en zijn nog steeds heel succesvol. Veel mensen vinden de tijd (maandagmiddag om 12.30) echter onhandig, we kregen dan ook regelmatig de vraag of dit ergens terug te luisteren is? Het heeft even geduurd, maar inmiddels beschikken de collega's van de afdeling Communicatie over de techniek om deze lezingen op te nemen, waardoor Broodje Geschiedenis sinds kort ook als podcast te beluisteren is. De link is te vinden op de website van het gemeentearchief. In de toekomst willen we dit gaan uitbreiden, misschien

dat daarmee weer een mooie samenwerking met de HVOV gerealiseerd kan worden.

Burgemeester Hazenberg in zijn kantoor in het nieuwe gemeentehuis, 1968 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Door:
Janneke
van den Berg

Wie herkent wie?

Door:
Hennie Henzen

Deze keer plaatsen we drie foto's in de hoop weer de nodige reacties te mogen ontvangen. Op de achterzijde van foto 31 staat "De Koning Davidstraat" vermeld, maar het is niet bekend of dit een groep personen uit Veenendaal is en zo ja, wie er op staan en ter gelegenheid waarvan zij bij elkaar zijn. Op foto 32 zien we aan de badpakken dat het een zwem- of polowedstrijd betreft. We zijn echter benieuwd wie het zijn en welke sport er bedreven wordt. Waarschijnlijk is deze foto in het Bergbad gemaakt. Foto 33 betreft een groep tennissers van SKF, zo staat op de achterzijde. Maar graag zouden wij de

namen van de personen weten die er op staan. Het is ondoenlijk om alle foto's die we in ons bezit hebben en waarover we informatie zoeken in deze rubriek te plaatsen. We nodigen belangstellenden daarom graag uit voor een bezoek aan ons Documentatiecentrum in de Cultuurfabriek aan het Kees Stipplein.

Uw reactie van de nu geplaatste foto's graag per mail naar info@oudveenendaal.nl of per post aan Ineke van Schuppen, Eekwal 3, 3904 DL Veenendaal.

32

33

Tijdelijk Ereveld in Veenendaal

De werkgroep Graven Oorlogsslachtoffers Munnikenhof van onze vereniging zal ter gelegenheid van '75 jaar bevrijding' op de begraafplaats aan de Munnikenweg een 'Tijdelijk Ereveld' inrichten.

Door:
Aart Aalbers

Dit ter nagedachtenis aan allen, die geboren zijn, woonden, werkten, omkwamen, ondergedoken zaten of gemobiliseerd waren in Veenendaal en door oorlogshandelingen om het leven kwamen.

Alle leden worden van harte uitgenodigd om met de werkgroepleden, een tweetal wethouders, het bestuur van de Historische Vereniging Oud Veenendaal, nabestaanden en andere belangstellenden op 4 mei om 15.00 uur mee te wandelen langs ongeveer 235 kruizen en/of Jodensterren die geplaatst zullen staan langs de paden op de begraafplaats. Ook zal men langs een aantal van de zeventig graven van oorlogsslachtoffers wandelen, die daar

geëxecuteerden begraven gelegen. In grafkelder 28 hebben 24 slachtoffers tijdelijk begraven gelegen in verband met heftige beschietingen.

Nog elk jaar komt de werkgroep WO2 slachtoffers op het spoor die iets hadden met Veenendaal en wiens naam tot dusver niet werd genoemd. Het Tijdelijk Ereveld zal dit jaar dan ook 35 namen meer tellen dan in 2015. Niet alleen namen van burgers zijn bekend geworden, ook heeft de werkgroep een groot aantal namen van militairen weten te achterhalen. Deze waren in de Tekenschool, de Gelderse school of bijvoorbeeld in boerderij Groot Ruisseveen gemobiliseerd en zijn in de meidagen van 1940 gesneuveld. Tevens zijn van een aantal in Veenendaal ondergedoken en daarna vermoorde Joodse onderduikers de persoonsgegevens achterhaald. Voor hen zijn Jodensterren gemaakt waarop, net als bij de kruizen, de naam en leeftijd van het slachtoffer vermeldt staat.

Op deze wijze willen we hen die gevallen zijn voor het vaderland of getroffen zijn door granaten of anderszins zijn omgekomen, eer bewijzen. Het Tijdelijk Ereveld is te bezoeken vanaf maandag 4 mei tot en met zondag 10 mei. In de box aan het toegangshek treft u een plattegrond met informatie over de slachtoffers aan.

Schoolkinderen lopen langs de oorlogsgraven.
(Collectie Janneke van den Berg)

begraven liggen of begraven hebben gelegen. Bij al déze graven staat een tekstbord met een foto van de slachtoffers en een beschrijving van de wijze waarop zij om het leven kwamen. Onderweg staan we ook even stil bij enkele tekstborden. Op die plaatsen hebben een viertal Italiaanse oorlogsslachtoffers, een viertal evacués en de vijf bij het Kruis op de Berg

OPROEP

De werkgroep is druk doende om binnen enkele jaren een boek uit te geven waarin alle slachtoffers die op het Tijdelijk Ereveld genoemd worden vermeld zullen staan. De werkgroep zoekt daarom naar foto's uit de oorlogstijd. Heeft u die? Wilt u een berichtje mailen naar oorlogsgraven@oudveenendaal.nl. Of het foto's zijn van door oorlogsgeweld verwoeste huizen, de evacuatie in mei '40 of van de bevrijding, alles is welkom!

Jaarverslag Historische Vereniging Oud Veenendaal 2019

Nieuwjaarsdag is nog niet gevierd of oudejaarsdag is al weer aangebroken. Het jaar 2019 is voorbij gevlogen en er is weer veel werk verzet.

Bestuur

In de bestuurssamenstelling vonden geen veranderingen plaats. Bert van den Bos, Henk de Kleuver en Ineke van Schuppen fungeerden respectievelijk als voorzitter, penningmeester en secretaris en Ab van Kooten, Anne Slok, Jan Spies en Mieke Wienecke maakten het bestuur compleet. Aan het eind van het jaar bedroeg het aantal leden 882. De contributie bedroeg €25.--. De vier bijeenkomsten vonden ook dit jaar plaats in zalencentrum Eltheto aan de Fluiterstraat.

Bijeenkomsten

Op 21 maart hield oprichter en oud-voorzitter Kees van Grootheest een lezing over de geschiedenis van de Kraats en het Binnenveld. Op 20 juni was de beurt aan Wim van Heteren die zijn gehoor alles vertelde over stinsen en stinsenplanten. Op 19 september vertelde Toon Blokland het bijzondere verhaal van de Engelse sergeant Frank McCluskey, die in 1942 met zijn vliegtuig neerstortte in de bossen van Prattenburg en op 12 december liet Hennie Henzen zijn gehoor meegenieten van het filmmateriaal dat in het bezit is van het Documentatiecentrum.

Oud Veenendaal

In de maanden maart, juni, september en december verscheen een uitgave van Oud Veenendaal. De redactie bestaat op dit moment uit Janneke van den Berg, Cor Slok en Ineke van Schuppen. Redactielid Willy van der Vliet overleed op 17 mei op 73-jarige leeftijd.

Ledenadministratie

De ledenadministratie werd beheerd door Albert Hempenius. Het verzoek van het bestuur om e-mailadressen op te sturen werd helaas niet door alle leden gehonoreerd.

Samenwerking

Op diverse gebieden wordt met de partners in de Cultuurfabriek, de Bibliotheek, Museum Vee-

nendaal en de Kunstuitleen, samengewerkt. De HVOV heeft zitting in de programmacommissie van de Cultuurfabriek en neemt ook deel aan vergaderingen betreffende de Bedrijfshulpverlening. De verhalen op de Multitouchtafel in de grote hal worden voor een deel gemaakt door de HVOV. De desbetreffende vergaderingen werden dit jaar gecombineerd met de vergaderingen van het Historisch Informatiepunt (HIP). Aan deze commissie neemt ook het Gemeentearchief deel.

De jaarlijkse maand van de Geschiedenis, die in oktober plaats vindt, had dit keer als thema Hij/zij. De activiteiten die door de gezamenlijke partners werden georganiseerd concentreerden zich op zaterdag 12 oktober rondom Jannetje Hootsen, bijgenaamd Zwarte Jannetje. Margreet Helder hield een goedbezochte lezing over het leven van deze bijzondere vrouw. In het documentatiecentrum werd de documentaire van RTV Utrecht *Zwarte Jannetje, Bruid van Christus*, vertoond en in Museum Veenendaal werd een tentoonstelling over Zwarte Jannetje georganiseerd.

Op 9 november vond in de Cultuurfabriek de Nacht van de Cultuur plaats. Er werden diverse activiteiten georganiseerd en het Documentatiecentrum was ingericht als filmzaaltje, waar doorlopend door Veenendalers gemaakte filmpjes werden gedraaid.

Werkgroep Gravenoorlogsslachtoffers Munnikenhof

Op 4 mei organiseerde de werkgroep Graven Oorlogsslachtoffers Munnikenhof een wandeling op de begraafplaats. Uit het hele land waren familieleden en nabestaanden aanwezig. Ook Burgemeester Gert Jan Kats wandelde dit jaar mee. In de dagen daarna is ook door veel leerlingen van het CSV, in klassikaal verband, de wandeling gemaakt. In de laatste maanden van dit jaar is veel energie gestopt in de voorbe-

Door:
Ineke
van Schuppen

reidingen van het "Tijdelijk Ereveld" 2020. Circa 230 kruizen en Jodensterren zullen worden geplaatst als eerbetoon aan oorlogsslachtoffers die op één of andere wijze een relatie hadden met Veenendaal.

Werkgroep Documentatiecentrum

Een waardevolle aanwinst voor het Documentatiecentrum is de aankoop van de fotocollectie van Nico van Ginkel. Ook zijn een flink aantal schenkingen in ontvangst genomen. Er zijn veel foto's aangeleverd om in te scannen. De energie en tijd die door de werkgroepleden in het archiveren wordt gestoken, werpt steeds vaker zijn vruchten af. De expositie over de Ritmeester Sigarenfabrieken in samenwerking met Museum Veenendaal op 2 en 9 november was een groot succes. Samen met het Museum en het Gemeentearchief is een project over de Tweede Wereldoorlog gestart voor groep zeven en acht van het basisonderwijs. In 2020 gaat dit project in samenwerking met School en Cultuur lopen.

Oorlogsslachtoffers worden met eer begraven op de begraafplaats aan de Munnikenweg. De stoet in de Hoofdstraat op 17 mei 1945. (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Werkgroep Monumenten:

De werkgroep Monumenten heeft zich in 2019 onder andere beziggehouden met historisch onderzoek naar panden die in de loop der jaren verloren zijn gegaan. Dit onderzoek richtte zich met name op het voormalige Suikervat. Ook was er verder onderzoek naar historisch groen in Veenendaal. Positief nieuws is te melden over de heroprichting van het mozaïek van de voormalige Talmaschool. Een goede locatie voor dit kunstwerk is mogelijk gevonden in een nieuw te bouwen kantoorpand. De werkgroep bracht tevens advies uit over een eventuele verplaatsing van het orgel van Sola Fide.

Werkgroep Open Monumentendag:

Ook dit jaar was er weer een zeer goed overleg met de Stichting Architectuurcentrum Veenendaal over de organisatie van Open Monumentendag. De werkgroep kwam voor een goede voorbereiding diverse malen bijeen. Het contact met de gemeente Veenendaal is ook dit jaar goed verlopen. De gemeente stelde € 6.000, -- beschikbaar voor de organisatie van de OMD/Dag van de Architectuur. Het thema in 2019 was "Plekken van Plezier". Net als in voorgaande jaren werd een krant uitgegeven en werd een mooie fietsroute georganiseerd langs allerlei bezienswaardigheden.

Werkgroep Voormalig Kerkje in de Zandstraat:

Op 30 april vond een ingelaste bijeenkomst voor de leden plaats met een voorlichting betreffende de plannen met het kerkje. Tijdens diverse vergaderingen werd bekeken hoe de ideeën kunnen worden gerealiseerd. Goede contacten waren er met de projectontwikkelaar en de gemeente Veenendaal om tot restauratie van het kerkje en het gebied er omheen te komen. Realisering van deze restauratie begint steeds meer in zicht te komen.

Wat nog meer?

- Op 16 februari werd in het Documentatiecentrum het 10.000ste item gedigitaliseerd in aanwezigheid van wethouder Dylan Lochtenberg.
- De fotocollectie van Nico van Ginkel werd aangekocht.
- Wout Brands stopte als websitebeheerder en Hennie Henzen nam zijn taak over.
- De HVOV leverde informatie aan voor het boekje Ik ben Gilbert
- Op 15 maart werden de vrijwilligers van de HVOV uitgenodigd voor een hapje en een drankje in Molen De Vriendschap.
- Op 14 mei nam de HVOV deel aan de jaarlijkse regiovergadering van Historische Verenigingen.
- De HVOV neemt deel aan de vergaderingen van het project Veenendaal Verenigd(t), dat zich bezig houdt met de ontwikkeling van Veenendaal van af de grenswijziging van 1960 tot nu.
- De HVOV nam deel aan het WOII project voor de scholen.

Een goed jaar ligt achter ons en we besluiten met deze wijze raad: Leer van het verleden, leef in het heden, bereid je voor op de toekomst.

Foto- en filmavond: de jaarlijkse december traditie

Voorzitter Bert van den Bos heette de toegestroomde leden van harte welkom, maar zo zei hij: “Op deze avond zijn we wel een volle bak gewend”.

Allereerst zette hij een foutje in het decembernummer van Oud Veenendaal recht. Daarin staat namelijk dat de foto- en filmavond van december 2020 op de 12e zou plaatsvinden en dat is een zaterdag. Intussen is deze bijeenkomst verplaatst naar 26 november 2020. Zet u deze datum dus in uw agenda.

Ook riep hij de leden op om de contributie, voor zover dat nog niet was gebeurd, voor 31 december te betalen. De oproep om e-mailadressen aan te leveren heeft nog niet helemaal het gewenste resultaat opgeleverd. Veel leden hebben aan de oproep gehoor gegeven, maar

het zou prettig zijn als alle leden even de moeite willen nemen om een berichtje te sturen naar ledenadministratie@oudveenendaal.nl.

Daarna was de beurt aan Hennie Henzen. De HVOV is in het bezit gekomen van een aantal filmpjes dat ooit gemaakt is door Rik Valkenburg. Deze filmpjes, o.a. van het Juliana Ziekenhuis, zijn gedigitaliseerd en werden deze avond vertoond. Daarnaast liet Hennie ook een fotopresentatie zien. Geroezemoes in de zaal betekent altijd dat de herkenbaarheid groot is. Na een boeiende avond wenste voorzitter Bert de aanwezigen welthuis.

Door:
Ineke
van Schuppen

Palmpasenactie door het promoteam van de Veenendaalse Winkeliersvereniging (Collectie Historische Vereniging oud Veenendaal)

Financieel verslag 2019

Onze penningmeester Henk de Kleuver heeft ook dit jaar samen met administrateur Berry Henzen goed op de portemonnee van de vereniging gepast. Op deze twee pagina's vindt u de cijfers van het afgelopen jaar. Tevens presenteert Henk de begroting voor 2020. In de algemene ledenvergadering van maart zal deze worden vastgesteld.

Door:
Henk de Kleuver

Resultatenrekening per 31-12-2019

	Werkelijk 2019	Begroting 2019	Werkelijk 2018	Begroting 2020
BATEN				
Subsidie documentatiecentrum	28.726	28.750	28.192	29.325
Contributies	19.236	20.000	16.315	20.000
Sponsorbijdragen/donaties	20	-	1.250	-
Opbrengst verkopen boeken	898	1.300	1.809	1.000
Opbrengst jubileum boek	-	-	-	-
Kosten jubileumboek	-	-	-	-
Bankrenten/kosten	-302	-300	-267	-300
	48.578	49.750	47.299	50.025
LASTEN				
Blad Oud Veenendaal	6.826	9.500	6.651	8.000
Porti/envelop blad Oud Veenendaal	2.728	2.700	3.080	2.800
Boeken	645	-	64	-
Afschrijving boekencollectie	1.843	-	450	2.405
Lezingen/bijeenkomsten	494	500	375	500
Jubileumbijeenkomst	-	-	-	-
Vakgroepen/commissies	467	200	291	200
Administratiekosten	-	200	-	200
Kantoorartikelen/huishoudelijke lasten	246	300	-	300
Bestuurskosten	465	500	243	500
Contributies/lidmaatschappen	-	25	8	25
Website	421	425	421	425
Open monumentendag	-	-	-	-
Publiciteit	369	500	854	500
Automatisering	500	500	1.114	500
HIP	938	600	362	600
Programmacommissie	863	500	300	500
Huur documentatiecentrum	28.726	28.750	28.192	29.325
Overige exploitatielasten doc. Centrum	2.673	3.300	2.593	3.000
Onvoorzien	-	250	-2.723	250
	48.204	48.750	42.275	50.030
RESULTAAT BOEKJAAR	374	1.000	5.024	-5
Naar voorziening Open Monumentendag	-	-	-1.788	-
Naar voorziening Boekuitgaven	-	-	-	-
Van Algemene reserve	-	-	-	-
	-	-	-1.788	-
SALDO	374	1.000	3.236	-5

Balans per 31-12-2019

	31-12-2019	31-12-2018
ACTIVA		
VASTE ACTIVA		
Boekcollectie	9.732	4.075
Depot TPG-Post	133	133
	9.865	4.208
VLOTTENDE ACTIVA		
Vorderingen		
Nog te ontv. Bedragen	-	-
Vooruitbetaalde kosten	445	444
	445	444
Liquide middelen		
Kas	488	633
Rabobank rek.courant(.106)	9.305	4.978
Rabobank rendement (.603)	43.000	53.000
	52.793	58.611
	63.103	63.263
PASSIVA		
Eigen vermogen		
Algemene reserve	32.044	32.044
Resultaat lopend boekjaar	374	-
	32.418	32.044
Voorzieningen/reserveringen		
Voorziening vervanging pc's	1.750	1.250
Voorziening open monumentendagen	4.795	4.795
Voorz. Boekuitgaven	13.000	13.000
	19.545	19.045
Schulden		
Nog te betalen bedragen	70	-
Nog te betalen huur	-	209
Vooruitontvangen bedragen	-	-
Vooruitontv. Contributies	11.070	11.965
	11.140	12.174
	63.103	63.263

Het laatste woord

Al diverse keren spraken wij op deze pagina over de diverse monumenten die Veenendaal rijk is. Rijksmonumenten, gemeentelijke monumenten, grote monumenten en kleine monumenten.

Door:
Het bestuur

Onze Commissie Monumenten verzamelt allerlei informatie over deze monumenten en doet daar ook historisch onderzoek naar met soms verrassende resultaten. Dit historisch onderzoek vindt ook plaats naar monumenten die in de loop der tijd in Veenendaal verloren zijn gegaan, zodat nog zoveel mogelijk historie van Veenendaal bewaard blijft. Ook blijven we

Molen De Vriendschap. (Collectie Gemeente-archief Veenendaal)

ons inzetten om zoveel mogelijk monumentaals dat verloren dreigt te gaan te behouden. Het gaat dan bijvoorbeeld om de restauratie van het monument van Hedda Buijs bij Theater De Lampegiet, maar ook voor het behouden van zijn kunstwerk in het voormalige kantoor van Carolan. Binnenkort hopen we ook een bestemming voor het mozaïek van de voormalige Talmaschool te vinden.

Over bestemming van monumenten gesproken: in december konden we in de Rijnpost lezen dat Molen De Vriendschap in andere handen over zal gaan.

De gemeente Veenendaal heeft een koopovereenkomst gesloten met Ingenious Tomorrow. Met deze overdracht garandeert de gemeente de toekomst van deze prachtige molen. Ook Ingenious Tomorrow heeft aangegeven de toekomst van de molen zeker te willen stellen. De bijgebouwen van de molen zullen wel een nieuwe bestemming krijgen. Wij als Historische Vereniging hebben er alle vertrouwen in dat de molen in goede handen is gekomen. In een volgende uitgave van dit blad zullen wij nog weer eens uitvoerig aandacht aan molen De Vriendschap schenken.

Op 19 september 2019 hebben we allemaal genoten van een boeiende voordracht van Toon Blokland over een Engelse Halifax met zeven bemanningsleden, waaronder sergeant F. Mc. Cluskey, die is neergestort op de Elsterberg. In het kader van 75 jaar bevrijding in 2020 willen wij enkele van onze voordrachten dit jaar in het teken van de Tweede Wereldoorlog laten staan. Wist u dat er naast die Halifax nog een ander vliegtuig in onze omgeving is neergestort?

Het gaat om een Lancaster W4191. Daarover komt Goof van Lienden ons vertellen. Hij heeft hierover veel informatie verzameld en wil die graag met ons delen.

We hopen elkaar dus weer te zien op:

- **Donderdag 19 maart 2020**
- **Ledenbijeenkomst HVOV**
- **Goof van Lienden**
- **Eltheto, Fluitersstraat 2**
- **Aanvang 19.45 uur**
- **Inloop vanaf 19.15 uur**
- **Toegang gratis**

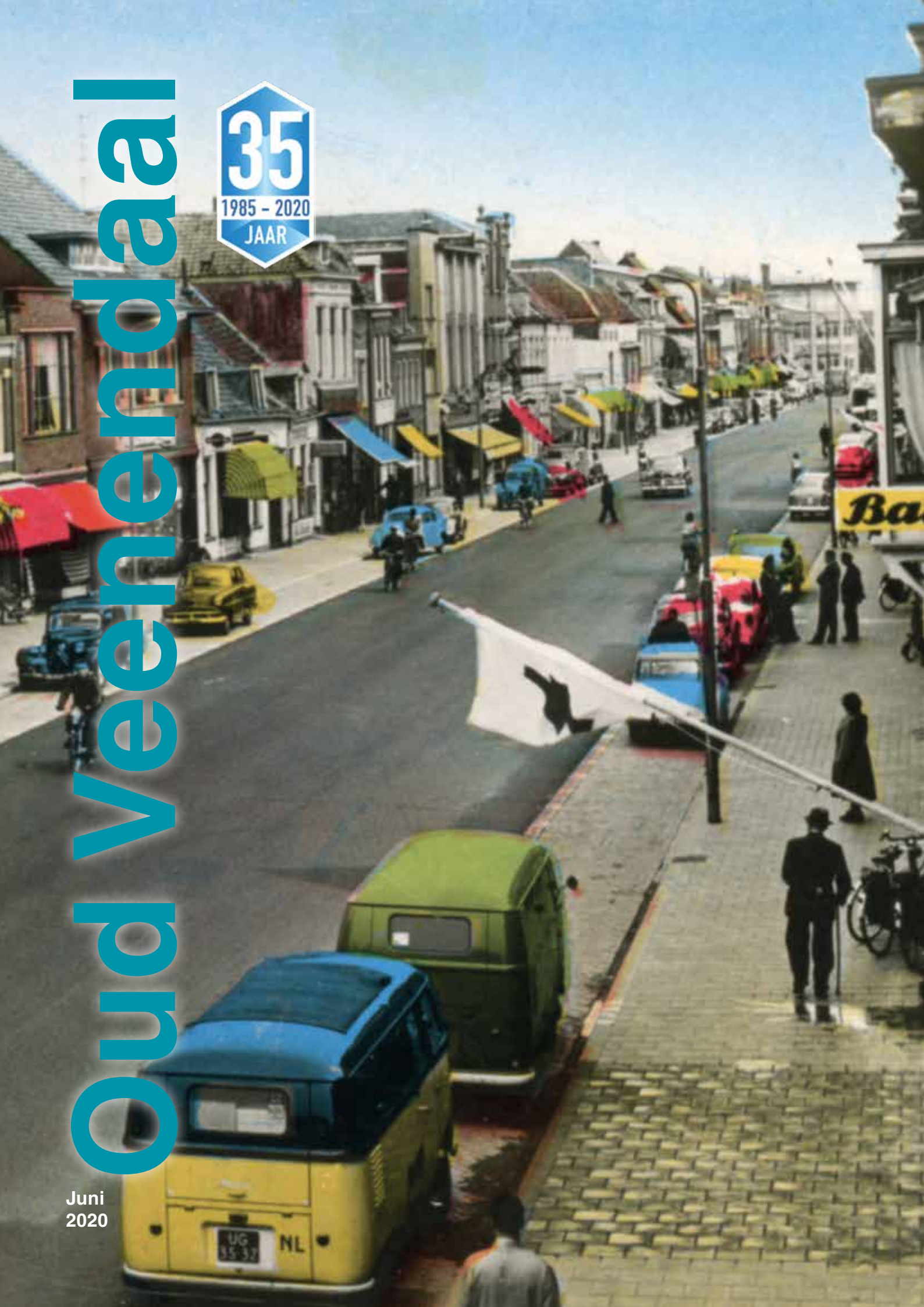
De overige geplande data voor dit jaar zijn ook bekend.

Zet deze al vast in uw agenda, want u wilt onze boeiende avonden vast niet missen: 18 juni, 24 september en 26 november.

Oud Veenendaal

Juni
2020

Inhoud

29

De redactie

Om te beginnen

30

G.M.J. van Schuppen-Diepeveen

De Engelenburg – visitekaartje van de toekomst

42

G.M.J. van Schuppen-Diepeveen

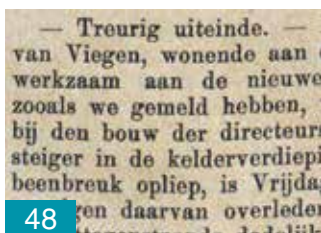
Grenswijziging met Rhenen en Renswoude

47

J. van de Haar

Grenskereksies in de jaore feftug en sestug van de veurege eew

48

G.M.J. van Schuppen-Diepeveen

Losse eindjes

50

J. Stutvoet

De Renswoudse bios- coop op de grens met Veenendaal

55

J. van den Berg-van Wakeren

Uit het archief van de gemeente Veenendaal

56

Het bestuur

Het laatste woord

Colofon

35^e jaargang, nummer 2
verschijnt 4 maal per jaar

REDACTIE

Janneke van den Berg
Ineke van Schuppen
Wouter Berkhof
Cor Slok
redactie@oudveenendaal.nl

BESTUUR

A. van den Bos, voorzitter
Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen,
secretaris
H.C. de Kleuver, penningmeester
A.K. van Kooten
A.A. Slok
J.A. Spies
Mevr. W. Wienecke-van Schuppen

Secretariaat:

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
Eekwal 3, 3904 DL Veenendaal
Telefoon 0318 51 10 66
info@oudveenendaal.nl

Website:

www.oudveenendaal.nl

Ledenadministratie:

A. Hempenius
Kees Stipplein 52
3901 TP Veenendaal
Telefoon 0318 51 38 79
ledenadministratie@oudveenendaal.nl

Financiële administratie:

Berry Henzen
MacBridestraat 51, 3902 KK Veenendaal
Telefoon 0318 52 74 91 (na 19.00 uur)

Werkgroepen en commissies:

A.K. van Kooten
Componistensingel 107
3906 BV Veenendaal
Telefoon 0318 55 36 44

Documentatiecentrum:

De Cultuurfabriek
Kees Stipplein 78, 3901 TP Veenendaal
Telefoon 0318 58 26 68
documentatiecentrum@oudveenendaal.nl

Openingstijden:

Dinsdag van 13.00 tot 16.00 uur
Donderdag van 13.00 tot 16.00 uur
Zaterdag van 10.00 tot 13.00 uur
Of op afspraak: 06 54 91 19 91

ISSN: 0926-2857

Afbeelding omslag

Hoofdstraat (Collectie Ineke van Schuppen)

Bank:

IBAN: NL 62 RABO 0 395110106, t.n.v.
Historische Vereniging Oud Veenendaal

De contributie bedraagt € 25,- per jaar.
Losse nummers van dit blad € 8,-.
Het lidmaatschap van de vereniging loopt
gelijk met het kalenderjaar.
Opzegging alleen schriftelijk en tot een
maand vóór het begin van het nieuwe
verenigingsjaar.

Ontwerp, opmaak en druk:
Henzen ontwerp & communicatie, Veenendaal

Niets uit deze uitgave mag worden gerepro-
duceerd zonder schriftelijke toestemming van
de redactie.

De redactie reageert na inzending van een artikel
naar de scribent. De tijd tussen datum van inzending
en het uitkomen van het nummer waarin het artikel
wordt opgenomen is veelal een paar maanden tot een
jaar. Plaatsingsmoment is afhankelijk van de voorraad
artikelen en de benodigde aanpassingen. Ingezonden
artikelen kunnen door de redactie worden aangepast.
Over plaatsing van een artikel in ons tijdschrift wordt
door de redactie beslist. De inhoud van ingezonden
artikelen valt buiten de verantwoordelijkheid van de
redactie.

Om te beginnen

Voor u ligt het tweede nummer van Oud Veenendaal van 2020. In veel van de artikelen gaat het over grenzen. Een thema dat in deze ongewone tijd weer heel actueel is.

Vaak hebben de hoofpersonen van historische gebeurtenissen niet door dat ze geschiedenis schrijven. Maar soms kan het niemand ontgaan. Zo ook nu.

Ineens zaten we er midden in: een periode die zo ingrijpend is dat de geschiedschrijvers er nog lang aandacht aan zullen besteden. Van het ene op het andere moment kwam het leven dat wij kenden volledig tot stilstand. Musea, restaurants en scholen werden gesloten. Ook ons documentatiecentrum ging op slot. We moesten zoveel mogelijk thuis blijven, afstand houden, niet meer de deur uitgaan... Het is niet de eerste keer in de geschiedenis dat zoiets gebeurt, maar het zet degenen die het meemaken wel aan het denken. Na een aantal weken thuis begin je je te realiseren hoe bijzonder het is om te kunnen gaan en staan waar je wilt.

Vrijheid is een thema waar wij als samenleving in het kader van 75 jaar vrijheid uitgebreid bij stil zouden staan. Het liep anders, maar

waarschijnlijk waarderen we nu wel weer hoe kostbaar vrijheid is.

Ondanks de omstandigheden heeft de redactie weer een mooi nummer voor u samen kunnen stellen. We beginnen met een artikel over het ontstaan van de wijk De Engelenburg. In een vorig nummer besteedden we al aandacht aan de grenswijziging van 1 januari 1960. Toen ging het vooral over de samenvoeging van Sticht en Gelders Veenendaal, in dit nummer volgt nog een artikel over de gevolgen voor de grenzen met Rhenen en Renswoude. Over de grenscorrecties schreef Jan van de Haar een gedicht in het Vééns. En net over de grens met Renswoude stond de Veenendaalse (!) bioscoop Luxor. Daarover schrijft inwoner van Renswoude Jan Stutvoet.

We hopen dat ons blad u in goede gezondheid bereikt en wensen u veel leesplezier!

Door:
De redactie

Lege straten in Veenendaal als gevolg van de coronacrisis. (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

De Engelenburg – visitekaartje van de toekomst

Het is al ruim 50 jaar geleden dat de wijk De Engelenburg werd gebouwd. Moderne woningbouw was het sleutelwoord voor dit gigantische project.

Door:
Ineke
van Schuppen

Begin jaren '60 had Veenendaal nog steeds een groot woningprobleem en het toenmalige gemeentebestuur liet geen middel onbepoofd om daar wat aan te doen. Volgens de toen meest recente gegevens zou het tekort eind 1962 1165 huizen bedragen en dat was 19% van de woningvoorraad. Het College verzocht Gedeputeerde Staten dan ook om alles in het werk te stellen om Veenendaal een zo groot mogelijk contingent huizen toe te wijzen.

eventueel bezwaren indienen. In *De Vallei* van 16 maart 1962 werden de uitbreidingsplannen van de Gemeente Veenendaal gepresenteerd. De krant noemde de nieuwste woonwijk in alle opzichten een exclusieve wijk. Dat wilde niet zeggen dat er alleen beter-geïsoleerden zouden gaan wonen, nee, het was de aanleg en de verscheidenheid in de bebouwing die De Engelenburg een heel ander aanzien zouden geven dan de andere nieuwe wijken van Veenendaal.

Luchtfoto uit 1955 van het Franse Gat in aanbouw.
(Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Verscheidenheid in bebouwing

Het Franse Gat en het Schrijverspark, dat nog volop in aanbouw was, leverden niet genoeg woningen op om de woningnood te lenigen en daarom kwam het Plan Engelenburg in zicht. In de raadsvergadering van donderdag 7 maart 1962 werd de definitieve beslissing genomen het uitbreidingsplan De Engelenburg door te laten gaan. Van 13 maart tot 9 april 1962 lag het plan voor iedereen ter inzage en kon men

Er kwamen niet alleen eengezinswoningen en flatgebouwen, maar ook bungalows en een torenflat. De wijk werd als het ware aan drie kanten omzoomd door water: ten noorden het Omleidingskanaal, ten zuiden langs de Industrielaan een vijver van een behoorlijk lengte en aan de oostkant de waterpartijen in het stadspark. De grond- en rioleringswerken werden onderhands aanbesteed. Op 19 februari 1963 werd in hotel De Korenbeurs een openbare voorlichtingsavond gehouden. De huizenprijzen begonnen bij f 22.000,- en er waren huizen met drie of vier slaapkamers. En, zo vermeldde

de advertentie, er was een ruime BG-lening beschikbaar, waardoor de maandelijkse kosten waarschijnlijk lager waren dan de huur. In de raadsvergadering van 7 maart 1963 bleek dat de gemeente bijna alle grond in complex De Engelenburg in bezit had. B&W hadden onder andere plannen voor de aanleg van een park van tien tot ruim dertien ha groot inclusief een ijsbaan. Vanwege de tijdsdruk hadden B&W al schetsontwerpen laten maken met de voorzieningen die in ieder geval in het park moesten komen. Later zouden het definitieve schetsontwerp en de begroting gemaakt worden. De Nederlandse Heidemaatschappij, die de opdracht voor het schetsontwerp kreeg, vroeg f 1.600,-- voor het voorlopige en f 4.400,-- voor het definitieve ontwerp. De raad stelde het krediet van f 6.000,-- zonder morren beschikbaar.

Eerste bewoner

Op 8 november 1963 dienden de families Veldhuizen en Van de Haar een aanvraag in voor de bouw van een dubbele woning met garage aan het Boompjesgoed. Het te bebouwen perceel was nog moeilijk toegankelijk, want de Brouwersbrug was nog niet gebouwd en de elektriciteit moest met een 300 meter lange kabel uit Bejaardencentrum De Engelenburgh worden

ming op oliestook. De ketel stond in de garage en Shell bood een 3000 liter tank voor beide woningen aan voor een bodemprijs. Op enig moment werd aan Henk Veldhuizen gevraagd of hij wel een goede aannemer in de arm had genomen, want er stond geen schoorsteen op het dak. De krant vermeldde dat er een douche met lavet aanwezig was, dat er drie slaapkamers waren en dat een meisjeskamer op de vliering de moderne koopwoning completeerde. Boompjesgoed 43 werd net voor Kerst 1964 door de familie Veldhuizen betrokken. De vlag ging in top als symbool van feestelijkheid op deze voor Veenendaal historische dag. Voor het huis werd de eerste lantaarnpaal van de Engelenburg geplaatst.

Naamgeving

Het viel niet mee voor het College om de juiste namen voor de wijk te vinden. In eerste instantie viel de keus op de namen van een aantal plaatsen waar in mei 1940 Veenendalers geëvacueerd waren geweest, zoals Alkmaar, Ammerstol, Bergambacht, Berkenwoude, Groot-Ammers, Haastrecht, Schoonhoven, Stolkwijk en Streefkerk. B&W wilden het stadspark De Groene Velden noemen en de beide bruggen over het Omleidingskanaal Brouwersbrug en Tinnebrug. De

torenflat zou de naam De Delftse Stam krijgen. Die naam behoeft enige uitleg. Tot 1922 kregen Veenendalers die tot de Delftse Stam behoorden een uitkering bij hun huwelijk. De stam werd gevormd door afstammelingen van Vrouwe Clara Jansdochter van Sparwoude, echtgenote van een secretaris van de stad Delft. Zij had bij testament bepaald dat een gedeelte van haar nalatenschap was bestemd voor huwelijksgiften aan "vroome ende eerlicke jongmans en

jongedochteren" van haar geslacht. Veel van haar nazaten waren in Veenendaal terechtgekomen. Op den duur kwamen er teveel gegadigden en aan het begin van de twintigste eeuw werd het aantal leden van het geslacht, dat bij voorkomende gelegenheid recht zou hebben op een gift, geschat op 30.000 à 40.000 personen. Het Sparwoudefonds werd opgeheven bij wet van 3 april 1922.

De kinderen van de families Veldhuizen en Ytsma in 1965. (Collectie Henk Veldhuizen)

gehaald. Het verlenen van de vergunning nam zoveel tijd in beslag dat de familie Van de Haar daar niet op kon wachten. Deze woning werd toen aangekocht door de Gereformeerde Kerk als ambtswoning voor ds. Ytsma. Het huis had - zeer bijzonder voor die tijd - centrale verwar-

De volgende serie namen die het gemeentebestuur aan de raad voorlegde, werd unaniem afgekeurd. Het waren de oude veldnamen en men had ze willen geven om ze te bewaren voor het nageslacht. Maar de Raad vond dat het nageslacht niet met deze namen was gediend. De bloemlezing luidde: De Start, De Schothoek, Spanjaardsgoed, Boompjesgoed, Pauw en Leentje, De Brinken, De Tinneweide, De Grote Pekken, de Kleine Pekken, Duizend Roeden, De Splitting, 't Holle Goed, de Rode Deur, 't Boekende Brood en De Palmen Grift.

Dichtader

Mevrouw Buddingh-de Vries Lentsch gaf haar afkeuring in dichtvorm te kennen en kreeg daarvoor van de andere raadsleden een daverend applaus. In het 70-regelige gedicht schreef zij onder andere de volgend strofen:

De Rode Deur, voor al diegenen die het nog niet wisten
 Een wijk bestemd voor enkel socialisten
 Maar dan natuurlijk in deez' schone laan
 Alléén de socialisten met een goede baan
 Want status zoeken is vandaag de dag een mode
 aan vele groepen eigen, óók de rode

't Boek-ende-Brood, dat klinkt beslist gewijid
 en daarvoor dus het college dank gezeld
 Denk niet, dat ik nu wil profaniseren
 Daar men uit deze naam beslist nog iets kan leren.
 Want staat er in het Boek soms niet geschreven"
 "Bij brood alleen zult gij niet leven."

Zij besloot met:

College, 'k hoop dat de gehele wijk
 weldra verrijzen zal uit 't zand en 't slijk
 Maar dan, zo moog'lijk, zonder deze namen alstublieft
 Daar men de Engelenburgers hiermee niet gerieft
 Hoewel de Engelsman zegt: "What's in a name"?
 Voor de bewoners schept u een probleem.
 Wat mij betreft, o Edelachtb're Heren
 gaat u maar weer opnieuw aan 't prakkezeren

Er werd een commissie benoemd, waarin Ant de Ruiters, mevrouw Buddingh-de Vries Lentsch, P.G. van Ojik, E.C. Diepeveen en J. van de Haar zitting hadden. Zij kwamen met straatnamen die op het sterrenstelsel gebaseerd waren. Die

werden ook weer afgekeurd en uiteindelijk gingen men akkoord met het oorspronkelijke voorstel, met dien verstande dat De Start, Pauw en Leentje, de Rode Deur en 't Boekende Brood afvielen. Toegevoegd werden Vijftien Morgen, Poortjesgoed, Dillewijnen, De Bongerd en De Fuikenweide.

De woonvergunning voor de familie H.G. Veldhuizen in 1964. (Collectie Henk Veldhuizen)

55 hectare

In maart 1965 werd begonnen met de bouw van de Brouwersbrug, die de verbinding vormde van het Schrijverspark met de wijk De Engelenburg. Er moest eerst grondig geruimd worden, want deze locatie was een vuilstortplaats. De Brouwersbrug kreeg een breedte van negen meter met aan weerszijde een tegeltrottoir van 4.70 m breed.

De Tinnebrug werd wat smaller, namelijk acht meter, maar daar werden de trottoirs op 5.20 m gepland. Op 9 april 1965 wijdde de Vallei een groot artikel aan de nieuwe wijk. Het nieuwe stuk Veenendaal was bijna 55 hectare groot en bood met 1100 woningen woongelegen-

Luchtfoto van onder andere Poortjesgoed. Links bovenaan een paar woningen aan De Tinneweide in de volksmond de Goudkust genoemd. (Foto Jaap van 't Riet, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

heid aan circa 5000 mensen. Dat betekende in die jaren dat het hele dorp Amerongen in de nieuwe wijk kon worden ondergebracht. Het plan bevatte opvallend veel water en groen en er waren brede wegen geprojecteerd. Omdat de grond grotendeels bestond uit moeras was het een moeilijk terrein om te ontsluiten. Het maaiveld lag zeker anderhalve meter te laag en in de praktijk betekende dat een radicale ophoging van het gehele bouwterrein, waarvoor 300.000 m3 grond nodig was. Maar met alleen huizen en wegen waren de ontwerpers er natuurlijk niet. De wijk moest ook leefbaar gemaakt worden en dat betekende naast veel groen ook de bouw van scholen, kerken en andere bestemmingen. Sportschool Van de Velde werd half april 1966 door burgemeester Hazenberg officieel geopend. Op maandag 1 juni 1964 namen de eerste bewoners hun intrek in Bejaardencentrum De Engelenburgh. In eerste instantie werd zelfs een overdekt zwembad geprojecteerd, maar dat ging niet door, omdat het beschikbare stuk grond toch te klein was. Het bad verhuisde naar het Sportpark. Alleen een winkelcentrum hoorde niet tot de mogelijkheden. Er werd vanuit gegaan dat de bewoners op korte afstand kwamen te wonen van het toekomstige winkelcentrum in de Tuinstraat. Maar in september 1965 verscheen

een lijvig rapport, waarin stond dat wijk De Engelenburg wel eigen winkels zou moeten hebben, omdat de afstand tot het centrum eigenlijk toch te groot was.

Premiesector en woningwet

In de raadsvergadering van 21 mei 1964 werd uitvoerig gesproken over de stand van zaken met betrekking tot de woningwetbouw en de daarmee nauw verband houdende bouw van “arbeidsbesparende woningen”, waarover al

De Tinnebrug in aanbouw, 1965. (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

geruime tijd door B&W met N.V. Eurowoningen werd onderhandeld. Door gebruikmaking van deze arbeidsbesparende bouwmethode

kon een aantal woningen in aanbouw worden genomen, dat aanmerkelijk groter was dan het contingent dat anders aan de gemeente zou zijn toegewezen. Tijdens de naoorlogse woningnood mocht er namelijk maar mondjesmaat gebouwd worden, omdat er in het hele land tekorten waren aan bouwmaterialen. Het rijk stelde een bouwvolume per gemeente vast en daarmee was het aantal te bouwen woningen vastgesteld.

De arbeidsbesparende manier van bouwen werd "giet-systeem" genoemd en het was de eerste maal dat deze bouwmethode in Veenendaal werd toegepast. Het principe was eenvoudig. Door middel van kranen werden

deel in de veel ruimere opzet van de wijk. De twee hoofdwegen werden negen meter breed gepland, de dwarswegen gemiddeld zeven meter en zelfs de woonstraten kwamen niet beneden een breedte van zes meter. De totale oppervlakte aan rijwegen, parkeerplaatsen en pleinen besloeg bijna 80.000 m². Door de planning van een nieuw politiebureau en de bouw van het nieuwe raadhuis aan de ingang van het nieuwe uitbreidingsgebied voorzag men, dat De Engelenburg een centrum van verkeer en activiteit zou worden. Daarom moest het grote huis, waar eertijds de familie Epskamp woonde, afgebroken worden, zodat er meer ruimte zou worden gecreëerd voor het verkeer naar De

enorme stalen platen op hun plaats gezet. De ruimte tussen twee platen werd volgegoten met beton en op die manier stond er in korte tijd een hele muur. Als groot voordeel werd genoemd dat er slechts weinig bouwvakkers nodig waren. Het merendeel van de bouwvakkers was ongeschoold en metselaars en stukadoors kwamen er niet meer aan te pas. Door deze manier van bouwen kwam het er in grote lijnen op neer dat er elke dag twee woningen gereed kwamen.

Ruimte

Het verschil met woonwijken van net na de oorlog, zoals het Franse Gat, lag voor een groot

De boerderij van Epskamp, die afgebroken werd voor een betere ontsluiting van de wijk, 1967. (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Engelenburg. De onderverdieping van het huis was op dat moment in gebruik als pakhuis voor de groothandel in bier en limonade van de familie Over de Linden. Aan de achterzijde woonde een hoofdkraamverpleegster, die ook moest verhuizen.

Groene handschoenen en witte helm

Er werden plannen uitgewerkt voor de bouw van 252 woningen in de premiesector door Eurowoningen en 288 etagewoningen in de

woningwetsector door N.V. Patrimoniums Bouwvereniging. Daar zouden er in 1966 nog eens 36 bijkomen.

Op 9 juni 1965 werd de eerste twaalf meter lange paal door burgemeester Hazenberg, getooid met groene handschoenen en witte staalhelm, in de grond geslagen. Het heiwerk zou vier maanden in beslag nemen en op 1 oktober hoopte aannemer Van Elst met de werkelijke funderingen te beginnen. Hij hoopte het hele project na drie jaar op te leveren. De woningen werden gebouwd in drie blokken van 72 en twee van 36, elk zes lagen hoog. Ze bevatten een woonkamer en drie slaapkamers, centrale verwarming door middel van wijkverwarming, berguimtes en liften. De huur inclusief verwarming werd in eerste instantie vastgesteld op f 40,35 per week.

de centrale verwarming eraf getrokken bleef er nog f 33,65 over. En dan was er ook nog het bedrag van f 12,63 voor bijzondere voorzieningen per woning inclusief f 3,-- tuinaanleg. Er werden 716 woningen gebouwd voor de jonge arbeiders die gemiddeld f 110,-- in de week verdienden. Niemand kon zo'n huurprijs opbrengen, aldus mevrouw Buddingh. De f 3,-- tuinaanleg vond ze ook veel te hoog. Maar de burgemeester reageerde kort en bondig: "Het is bouwen of niet bouwen. Als de huren te hoog zijn, betekent dat "niet bouwen". En voor dat besluit wilde het College niet verantwoordelijk zijn. Er moest daarom gezocht worden naar een goede doorstroming. Na een heftig debat en na stemming bleken toch alle raadsleden, behalve mevrouw Buddingh, voor gestemd te hebben. Jeugdwerk "De Instuif" kwam in 1965 met het plan om op de nog braakliggende

Flats aan De Grote Pekken in aanbouw, 1967/1968.
(Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Te duur

De raadsvergadering van 30 juni 1965 lokte heftige debatten uit. Raadslid Diepeveen van de AR was vol lof over de plannen en complimenteerde burgemeester Hazenberg met het vele werk dat hij had verzet, maar mevrouw Buddingh-de Vries Lentsch was een geheel andere mening toegedaan. Zij had met verbazing het hoerageroep van de heer Diepeveen aangehoord, want zo vroeg zij zich af: "Wie zullen die woningen gaan bewonen?" Zij rekende voor dat de huurprijs f 40,35 per week bedroeg en met

terreinen voor, maar vooral door de jeugd een jeugddorp te creëren, dat Maanland heette. Er werden allerlei bouwmaterialen verzameld en de activiteiten werden toegespitst op dingen die met ruimtevaart te maken hadden. Er werden hutten gebouwd, waarin de jongeren overdag konden verblijven, er werden uitstapjes georganiseerd naar het zwembad, een speeltuin of het bos en er stond een kinderfilm op de planning. De kinderen moesten wel hun eigen lunch mee nemen. Het inschrijfgeld was f 1,50 en de kosten per dag f 1,--. Als twee kinderen uit een gezin meededen kostte dat f 0,75 per kind en bij drie kinderen uit een gezin werd f 0,50 per kind gevraagd.

Aanvaring

Vrijdagmiddag 21 januari 1966 sloeg burgemeester Hazenberg de eerste paal in de grond voor de bouw van 380 galerijwoningen aan De Grote Pekken. Tijdens de nazit van deze min of meer plechtige gelegenheid ontstond een lichte aanvaring tussen de heer Kroesbergen van Patrimoniums Bouwvereniging en de burgemeester. De heer Kroesbergen hoopte namelijk dat het de laatste paal voor hoogbouw zou zijn. Patrimonium had een huizenbestand van 3.035 huizen, dat bestond voor een derde uit laagbouw en voor tweederde uit hoogbouw. De

Deel van een krantenartikel uit De Valleij, 1965.
(Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

heer Kroesbergen vond dat de balans daarin ver te zoeken was. Hij was bang dat er een grote leegstand in de hoogbouw woningen zou komen. De burgemeester was dat absoluut niet met hem eens. Hij was een groot voorstander van hoogbouw. Daarbij was hij van mening dat hoogbouw beter was dan helemaal geen bouw en dat mensen die al jaren wachten hoe dan ook wilden wonen. De burgemeester voelde een zware verantwoordelijkheid tegenover woningzoekenden en wilde daarom de bouw beslist niet afremmen om een lager aantal eengezinswoningen te realiseren. Hij vond het moment waarop de heer Kroesbergen zijn mening ventileerde dan ook slecht gekozen. Tijdens de begrotingsbehandeling in 1965 werden in de raad vragen gesteld of de vijvers in de Engelenburg ook gebruikt konden worden voor de schaatsliefhebbers. Dat was toen niet mogelijk, maar ook in 1966 was het dubieus of dat wel kon. De vijvers waren namelijk veel erger vervuild dan men aanvankelijk had gedacht. Voor de bestrijding van dat vuil was een onderwaterzeis aangeschaft. Er kon geen gebruik worden gemaakt van chemische middelen om de plantengroei te verdelgen, want

er waren ook vissen uitgezet in de vijvers. In december bleek dat het schoonmaken gelukt was. Bij voldoende vorst kon er op de vijvers worden geschaatst.

Schaatsen op de vijvers aan De Grote Pekken.
(Cord Otting, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Gas en vuil

De gasvoorziening in de Engelenburg liet zo nu en dan te wensen over. Bewoners klaagden over te weinig druk op de gasleiding. Het waakvlammetje brandde laag en ging soms helemaal uit. En de bewoners van een woning op het Boompjesgoed kregen in oktober 1966 de schrik van hun leven toen het aansteken van de gaskachel een explosie teweeg bracht, omdat de gasmaatschappij bezig was met de modernisering van het gasnet. De flats werden voorzien van containers voor de afvoer van het huisvuil. Daar de bewoners geen gebruik meer maakten van de gemeentelijke vuilnisemmers, was de verordening vuilnisemmerrestitutie uit 1965 niet meer van toepassing. De gemeente veranderde in november 1966 daartoe deze verordening en het bedrag dat betaald moest worden om het vuil via de containers af te voeren, werd vastgesteld op dertig cent in de week. Het werd tegelijk met de huur in rekening gebracht. In maart 1967 werd besloten de bouw van de torenflat te annuleren. Het was de gemeente niet gelukt een geïnteresseerde belegger te vinden. Op voorstel van het college werd besloten op dit terrein zeven bungalows te bouwen en die percelen vonden gretig aftrek. De huizen die er werden gebouwd hadden een zeer uiteenlopend ontwerp, maar vormden samen toch duidelijk een park. De heer Van Elst was de laatste die een perceel grond in het plan kocht. Het had een oppervlakte van 1.139 ca en daarvoor moest hij een bedrag van f 28.435,-- neertellen. Op 13 juni 1967 vond een

mijlpaal plaats. De sleutel van de 1000ste woning werd overhandigd en daarmee lag de planning enkele weken voor op het schema. De gereed-

tegen de geruchten dat de bouwmaatschappij te veel hooi op zijn vork had genomen met deze flats. Tijdens de nazit in restaurant La Montagne kreeg de burgemeester een gouden sleutel uitgereikt.

Actiecomité

Steeds meer woningen in de wijk werden betrokken en dat hield tevens in dat er meer wensen kwamen. Raadslid Hendriks, die zelf ook in De Engelenburg woonde, riep half juni 1967 een actiecomité bij elkaar. Dit comité zond een kleine enquête rond, waarop mensen konden aangeven welke faciliteiten zij graag in hun wijk zouden zien. Zelf deed het comité al een aantal suggesties, zoals meer speelgelegenheid voor de kinderen, meer parkeerruimte, meer levensruimte en wat al dies meer zij. De reacties stroomden binnen. De wensen waren talloos: burenhulp voor bejaarden, een kindercrèche, winkels, een wijkraad, rattenverdelging, een onderlinge babysit. Maar er waren ook klachten: slechte ventilatie in de slaapkamers, onvoldoende verlichting in het trappenhuis, niet langer wasgoed op zondag aan de voorkant van de flatgebouwen. Zowel de gemeente als Patrimoniums Bouwvereniging stonden positief tegenover de ideeën van de heer Hendriks, die uiteindelijk moesten leiden tot de oprichting van een wijkraad. Op 21 juni 1967 was het zo ver: de wijkraad werd opgericht en dat was

een primeur voor Veenendaal. De bijeenkomst werd door bijna 150 bewoners bezocht. Het lidmaatschap kostte een gulden in de maand, speelmogelijkheden voor de kinderen hadden prioriteit en men hoopte geld bijeen te brengen met oud-papieracties. Zaterdag 8 juni 1968 werd de speeltuin, die de toepasselijke naam De Bengelenburg kreeg, officieel door burgemeester Hazenberg geopend. Voor de feestelijkheden moest vanwege de stromende regen uitgeweken worden naar de brandweerkazerne.

Vooral de huren van de flats werden nog steeds als te hoog ervaren. Schoolhoofd Macco van de rooms-katholieke Salvatorschool vertelde in een interview dat voor een onderwijzer van

Een overzichtsfoto van het schaatsen op de vijvers aan De Grote Pekken. (Cord Otting, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

gekomen flats bevonden zich in het zogenaamde Vijverplan. De uitspraak van de heer Kroesbergen tijdens het heien van de eerste paal, dat de burgemeester de realisering van het gehele project niet meer mee zou maken vanwege zijn pensionering, werd door de heer Van Elst als een soort uitdaging beschouwd. Het deed hem daarom veel genoegen dat hij op 13 juni 1967 zelf de sleutels van de woningen aan de burgemeester kon overhandigen. In zijn toespraak liet de burgemeester zijn waardering blijken voor het hoge tempo waarmee Van Elst gebouwd had. Hij nam ook duidelijk stelling

25 jaar de huur ongeveer een kwart van zijn salaris betekende. Daardoor ontstond verloop onder het onderwijzend personeel, omdat ze na een aantal jaren vertrokken naar een plaats

De opening van speeltuin De Bengelenburg in 1968.
(Cord Otting, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

waar wel een betaalbare eengezinswoning beschikbaar was.

De juichtoon verstomt

Door de tonen van de loftrompet, die in de begin jaren zo juichend hadden geklonken, begonnen zich in 1967 toch wat valse noten te mengen. *De Vallei* sprak zelfs van onduidelijke situaties. In een langdurig overleg met Patrimonium sprak de Wijkraad zijn misnoegen uit over de vaak abominabele toestanden in de flats, met name over het huisvuil dat niet of slecht werd opgehaald. "Hierdoor krijgen de blokken direct het aanzien van een achterbuurt". Patrimonium deelde dit misnoegen, maar beklagde zich

over het feit dat zij geen enkele zeggenschap hadden in de toewijzing van de bewoners en geen selectie mochten toepassen. Daardoor werd in de hand gewerkt dat er gezinnen werden gehuisvest die "er in feite niet thuishoren". De heer Hendriks had al eerder in de raad geklaagd, dat er in de Engelenburg gezinnen kwamen, die er eigenlijk niet wilden wonen en die voor veel overlast zorgden zoals dronkenschap en herrieschoppen. De krant sprak van "a-sociale gezinnen", maar de heer Hendriks, die van beroep maatschappelijk werker was sprak liever van "anders maatschappelijk". Wethouder Bastmeijer verklaarde dat deze gezinnen uit de Van de Pollstraat kwamen en dat hij hoopte dat ze tussen gewone gezinnen maatschappelijk omhoog getrokken zouden worden.

In de gemeenteraadsvergadering van 16 oktober 1967 werd ten aanzien van het Plan Engelenburg een aantal harde noten gekraakt. De raad was het eens met de klachten van de bewoners en aarzelde zelfs om de benodigde grond voor woningen in het nieuwe plan Molenbrug aan Patrimonium te verkopen, omdat men bang was dat de gesignaleerde "narigheid" van de wijk Engelenburg zich in het nieuwe plan zou herhalen. Burgemeester Hazenberg bekeek het liever van de andere kant: hij was van mening dat mensen wel zo snel mogelijk een nieuwe woning wilden betrekken, maar dan meteen aan de bel trokken om te zeggen wat er allemaal niet deugde. Maar de heer Hendriks antwoordde dat mensen al meer dan een jaar in de wijk woonden en nog geen straat voor de deur hadden.

Laatste eerste paal

Op 23 augustus 1968 sloeg burgemeester Hazenberg de laatste eerste paal. Ditmaal betrof het de bouw van 144 eengezinswoningen van Eurobouw N.V. Het ging om de zogenaamde drive-in woningen.

De woningprijzen lagen tussen de f 54.000,-- en f 59.000. -- maar via de gemeentelijke garantie kon men een krediet van 90% krijgen, waardoor een eigen kapitaal van circa f 6.000,-- voldoende was. De woningen kenmerkten zich door een grote gelijkvloerse garage, daarboven een bijzonder ruim woongedeelte en slaapvertrekken op de tweede etage. Maar helaas, bijna een jaar later liet Eurowoningen BV haar plannen voor onbepaalde tijd varen. Er was

onvoldoende belangstelling voor de woningen. Ook het Bouwfonds Nederlandse Gemeenten zag zich genooddakt de activiteiten te staken. Het fonds wilde een perceel grond aan het Poortjesgoed, waar negen woningen hadden moeten komen, van de hand doen. De hoge rentevoet drukte zwaar op de bouwplannen en er was weinig animo voor de relatief wat duurdere huizen. Op 4 november 1968 schreef *De Vallei* dat wijk De Engelenburg zijn voltooiing

Kerkelijk leven

In april 1965 legde de bouwcommissie van de Brugkerk de leden een plan voor om de kerk niet te restaureren, maar om een nieuwe kerk in het plan Engelenburg te bouwen. De kerk met de bijbehorende grond zou dan aan de gemeente verkocht worden, zodat die verbeteringen aan kon brengen aan de niet zo rooskleurige verkeerssituatie daar ter plaatse. De tegenover de kerk gelegen locatie Epskamp

Het terrein voor drive-inwoningen in 1968.
(Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

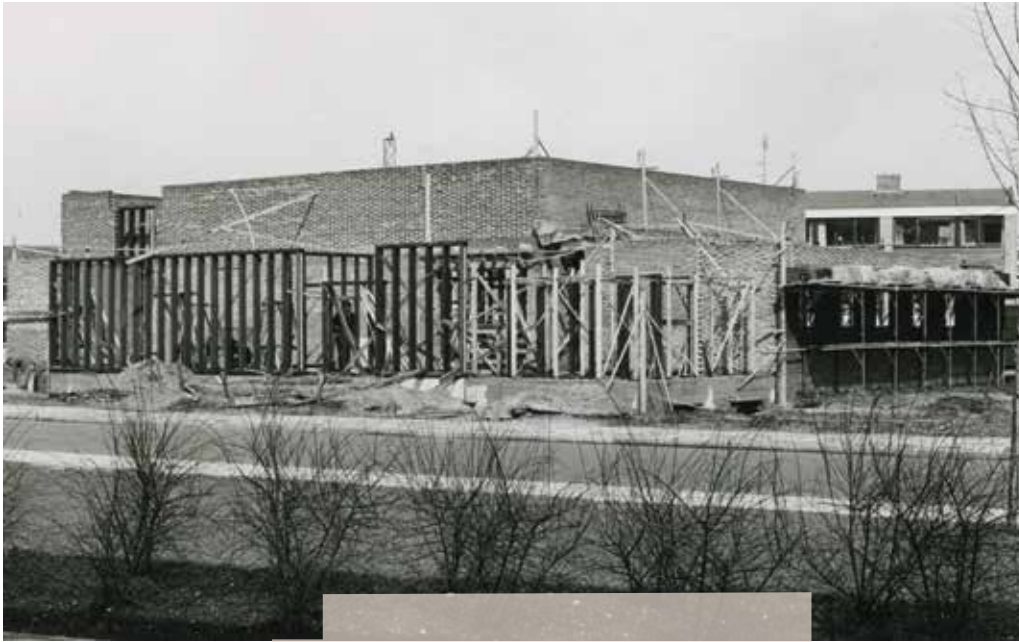
begon te naderen. De wijk begon een leefbaar karakter te krijgen. De ventwegen werden geasfalteerd en achter De Palmen Grift werd een rolschaatsbaan aangelegd die ook kon dienen voor de beoefening van balsporten. De klachtenzang hield echter niet op, want de wijk had geen duidelijke naambordjes, waardoor adressen moeilijk te vinden waren. En als er geen klachten waren over de gemeente, dan was Patrimoniums Bouwvereniging wel het doelwit. Na de klachten over de straatnaambordjes kwam het uitblijven van plantsoenaanleg in de wijk aan de orde. Volgens wijkvoorzitter Hendriks kwam het zelfs voor dat bewoners hun huur aan een advocaat overmaakten, die het onder zijn beheer hield tot Patrimonium aan de redelijke verlangens van de huurders tegemoet kwam.

was inmiddels eigendom van de gemeente. De er achter liggende grond strekte zich naar het oosten toe uit tot het huidige Boompjesgoed en werd aan de noordzijde begrensd door het Omleidingskanaal. Aan de zuidzijde stond er sinds 1923 de ULO-school. Daarlangs zou later in plaats van het vroegere zandpad, de verbindingsweg tussen Boompjesgoed en Kerkewijk komen met nu de naam De Sterke Arm. Van het driehoekige perceel grond werd een gedeelte - groot 5000 m² - door de kerk aangekocht tegen f 25,- per m².

Over de verkoop van de bestaande kerk aan de Gemeente Veenendaal werd ook overeenstemming bereikt. Architect Brouwer maakte een schets en een kostenberekening voor de bouw van een nieuwe kerk en een pastorie. De totale kosten werden geraamd op f 1.200.000,-. Nadat alle voor- en nadelen op een rij waren

gezet en er nog eens goed naar de cijfertjes was gekeken, kwam men tot de conclusie dat de nieuwbouw toch maar niet moest doorgaan. Gelukkig bleek de gemeenteraad bereid de verkochte grond terug te nemen. In de kerkenraadsvergadering van 20 december 1967 werd definitief besloten de plannen terug te draaien. Er werden nog meer kerken gepland en ook gebouwd in De Engelenburg. De Gereformeerde Gemeente vrijgemaakt bezat een stuk grond aan de Stationssingel en wilde daar

College van B&W een perceel grond achter bejaardencentrum De Engelenburgh aangeboden. Er moest nog wel het een en ander aan financiële middelen bij elkaar gesproken worden. De rijksoverheid verleende f 90.000,-- subsidie, uit eigen middelen kwam f 60.000,-- en de ontbrekende f 150.000,-- werd bij elkaar gebracht door middel van een obligatielening. Op woensdag 9 december 1964 was het zover: de Adventkerk aan de Schothoek werd in gebruik genomen. Ruim 30 jaar later

Kerkelijk gebouw De Hoeksteen aan De Grote Pekken in aanbouw. (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

een kerk bouwen, maar omdat de gemeente plannen had op die locatie een tweede uitweg te maken naar de Kerkewijk, stelde zij voor met gesloten beurzen de grond te ruilen tegen een perceel in de Engelenburg. De ruil ging door en op 13 juni 1967 ging de eerste paal van de Poortkerk aan het Poortjesgoed de grond in. De kerk werd in 1968 in gebruik genomen. De Kerkvoogdij van de Ned. Herv. Kerk kon natuurlijk niet achterblijven. Ook zij had belangstelling voor een stuk grond in De Engelenburg. Het desbetreffende perceel was 2.260 m² groot en de kosten bedroegen f 56.500,--. Ds. Vroegindewij kreeg al in het beginstadium de wijk-gemeente in De Engelenburg onder zijn hoede en op 31 oktober 1970 werd De Hoeksteen aan De Grote Pekken in gebruik genomen. Op 31 december 2015 werd de laatste dienst in deze kerk gehouden, want als gevolg van financiële ontwikkelingen fuseerde De Hoeksteen met de Vredeskerk. In oktober 1961 kreeg de Gereformeerde Gemeente Veenendaal door het

werden plannen gemaakt voor de bouw van een nieuwe kerk en om die nieuwbouw te realiseren stemde de gemeente Veenendaal in met de verkoop van de straat aan de zuidzijde van de kerk. Vanaf dat moment stond de nieuwe kerk, die in 1998 in gebruik werd genomen, wel op de zelfde locatie, maar was het adres gewijzigd van Schothoek in Vijftien Morgen. Als laatste bouwde de Chr. Gereformeerde Bethelkerk een kerk in De Engelenburg. Op 6 mei 1982 ging de Kerkenraad akkoord met de aankoop van grond aan het Boompjesgoed hoek Sterke Arm, maar in het voorjaar van

1983 werd deze grond geruild voor de huidige locatie aan het Spanjaardsgoed. De bouwkosten werden bijeen gebracht door de verkoop van de oude kerk aan de Beatrixstraat en diverse acties, zoals bazaars, oliebollebakken en oud papier. De kerk werd op 14 december 1983 in gebruik genomen.

Onderwijs

De behoefte aan schoolruimte in Veenendaal was zo groot, dat door de staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen in juni 1965 een urgentieverklaring werd afgegeven voor de bouw van een zesklassige noodschool. De school moest in de nieuwe wijk komen en de bouwkosten werden geraamd op f 314.000,--. De bouw van scholen bleek echter nog wel een heikel punt. In de raadsvergadering van donderdag 4 november 1965 kwam het college tijdens een heftig debat met het voorstel tot sanering van het openbaar onderwijs door twee openbare scholen samen te voegen en daarvoor één nieuwe openbare school in De Engelenburg te bouwen. Hoewel er van te

voren veel kritiek op het voorstel was, werd het uiteindelijk aangenomen met dertien tegen vier stemmen. De tegenstemmen kwamen van de SGP en de CHU. Ds. Vroegindewey was onaangenaam verrast door dit besluit. Hij had er op gerekend dat de nieuwe school een hervormde school zou worden, want in zijn optiek had het openbaar onderwijs al genoeg ruimte. Op maandag 5 september 1966 werd de nieuwe

werd benoemd als hoofd der school. Met de start van deze school sloop een nieuwigheidje het Veense onderwijs binnen. De eerste klas werd namelijk een zogenaamde speelleerklas. Dat was een vorm van onderwijs die de overgang van kleuterklas naar lagere school zo soepel mogelijk moest laten verlopen. Het hield in dat er naast het gewone programma drie uur per week gewerkt werd met hetzelfde

Luchtfoto van een deel van de Engelenburg in 1987. (Jaap van 't Riet, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Dokter Heksterschool aan De Palmen Grift geopend in aanwezigheid van onder andere burgemeester Hazenberg, dr. J.G. Thoomes en Ir. Hekster, de oudste zoon van dokter Hekster. De huidige Daltonschool Mozaïek De Bongerd is een voortzetting van deze school. Ruim een jaar later, op 23 oktober 1967, werd de hervormde kleuterschool De Karekiet in gebruik genomen. De kleuterschool begon met het maximum van 80 kinderen, maar er was meteen al een wachtlijst van 55 kleuters. Daarnaast was ook een lagere school gepland, maar daarmee moest gewacht worden tot de rijksgoedkeuring binnenkwam. Alle scholen werden in systeembouw uitgevoerd en eigenlijk betekende dat, dat het gebouw een semi-permanent gebouw was. De kwaliteit deed niet onder voor een permanente school, maar het voordeel was dat voor dit soort scholen de bouwvergunning sneller verleend kon worden. Op 15 augustus 1967 werd hervormde school De Engelenburg gestart, maar het schoolgebouw was nog niet klaar. Noodlokalen werden gevonden in het NVV-gebouw en in het gebouw van het Rode Kruis. De heer D.J. Minderhoud

materiaal als op de kleuterschool, maar dan op een wat hoger niveau. Op woensdag 10 januari 1968 werd het definitieve gebouw aan de Fuikenweide in gebruik genomen.

Meer dan een halve eeuw wijk De Engelenburg. De wijk is al lang niet meer de zo geprezen moderne wijk van weleer. De moderne woningen van toen zijn links en rechts ingehaald door nog modernere en nog meer woningen: Veenendaal-West, Dragonder Zuid, Dragonder Noord, Dragonder Oost, Veenendaal Oost.....De verzuchting "Ik weet de weg niet meer in mijn eigen dorp" wordt regelmatig gehoord. En het eind is vast nog niet in zicht, want bouwen.....de Veense gemeentebesturen lusten er wel pap van!

Bronnen:

GAV: *De Vallei*, 1960 – 1970 digitaal

GAV: Raadsnotulen 1942-1990, inv.nrs. 2455, 2456, 2457

GAV: Archief van de Gereformeerde Kerk, notulen 1967-1969

Henk Veldhuizen: mondelinge toelichting

Peter Doolaard: informatie per mail

Uitgave: *160 Jaar Christelijke Gereformeerde Bethelkerk te Veenendaal*

Uitgave: *Maar Gij hebt ons bijgestaan, Gereformeerde Gemeente Veenendaal 1913-2013*

Grenswijziging met Rhenen en Renswoude

In ons decembernummer 2019 hebben we uitgebreid aandacht besteed aan de grenswijziging met Ede. Maar ook Renswoude en Rhenen ontkwamen niet aan de Veense grondhonger.

Door:
Ineke
van Schuppen

In juli 1951 meldde de Vallei dat de provinciebesturen van Utrecht en Gelderland overeenstemming hadden bereikt inzake de grenswijzigingen. Het woord was nu aan de gemeentes Veenendaal, Ede, Rhenen en Renswoude. De gemeenteraden kregen tot 31 oktober de tijd om hun mening over de voorgestelde correcties te geven. Op dat moment vormden de Holleweg en de Munnikenweg de grens met Renswoude. Uit onderzoek bleek dat de inwoners van dit

bijna 30% van haar inwoners verliezen. En daar was Renswoude uiteraard niet blij mee. Een ander voor Renswoude vervelend gevolg was het verlies van bioscoop Luxor. De bioscoop bracht in 1955 maar liefst f 24.000,- aan vermakelijkheidsbelasting in het laadje en daar ging Veenendaal nu mee aan de haal. Vervolgens ging ook de rooms-katholieke school over naar Veenendaal.

De grenswijziging met Rhenen stelde niet veel voor. De ontworpen grenslijn bleef een 80 meter noordelijk van de Cuneraweg, die daardoor Rhenens grondgebied bleef. De Kerkewijk tot voor La Montagne en ook de Brinkersteeg bleven gedeeltelijk nog Rhenen evenals het Juliana Ziekenhuis en het Bergbad. Het terrein van de Salamander sportvelden achter de Bergweg kwam geheel onder Veenendaal. De voorgestelde wijziging betrof een gebied van 75 ha en 135 inwoners en dat was vergeleken met Renswoude maar een peulenschil.

Dwarsligger

Toch meldde *De Vallei* van 28 september 1951 dat Rhenen dwars lag. De Rhenense Raad was tegen het annexatieplan. De Raad ging namelijk uit van de gedachte dat Veenendaal niet agrarisch was en dat er daarom zo weinig mogelijk landbouwgrond aan Veenendaal moest worden toegevoegd. De Raad van Rhenen vond het logisch dat Veenendaal dan andere landbouwgrond zou afstaan aan Rhenen in ruil voor de agrarische gronden langs de Cuneraweg. De gedachten van de heren bestuurders gingen uit naar het Benedeneind, waarvan de Dijkersgronden toch al aan Rhenen grensden. Ook twee percelen aan de Brinkersteeg, die naar Veenendaal zouden overgaan, kwamen aan de orde. Eén perceel vond men wel genoeg om aan Veenendaal te geven. Men was van mening dat Veenendaal blij moest geven van goed nabuurschap door met de ruil van de

Rooms-katholieke St. Willibrordusschool aan de Nieuweweg-Noord, 1964. (Collectie Gemeente-archief Veenendaal)

grensgebied veel meer op Veenendaal waren georiënteerd dan op het dorp Renswoude, dat op zes kilometer afstand lag. Hoewel Renswoude een groot percentage agrariërs had, bleek tijdens de volkstelling van 1947 juist dat de bewoners van dit grensgebied veel meer verstedelijkt waren dan de bewoners van het dorp Renswoude. Dat maakte het des te logischer om dit gebied bij Veenendaal te trekken.

Ingrijpend

Voor Renswoude was de grenswijziging veel ingrijpender dan voor Rhenen. Het dorp zou

Dijkersgronden akkoord te gaan. En vooral de tweedeling van Prattenburg viel niet in goede aarde. Het landgoed diende geheel bij Rhenen te blijven. Het stemde wel tot voldoening dat de gehele Cuneraweg op Rhenens grondgebied zou blijven liggen.

Veenendaal koesterde andere gedachten. Men had een gebied op het oog dat zou worden begrensd door de al geplande westelijke randweg, de provinciale weg naar Elst tot aan het aansluitingspunt van de oostelijke randweg (let wel, we hebben het hier over 1951!!) en de gronden aan weerszijden van de Cuneraweg tot aan de Schoutensteeg. Ook doemde de mogelijkheid voor het aanleggen van een nieuwe begraafplaats op. Voor de nieuw aan te leggen wijken in Veenendaal Zuid was de begraafplaats aan de Munnikenweg lastig te bereiken en men zag nieuwe mogelijkheden voor het stuk bos dat in eigendom was van de Scheepjeswolfabrieken, het zogenaamde Schupse bos. In oktober 1955 ontstond er brand in een boerderij aan de Cuneraweg, vlak bij La Montagne. De Rhenense brandweer werd opgeroepen, maar daar aangekomen bleek dat er 700 tot 800 meter slang moest worden uitgerold wilde men de brandhaard bereiken. Op dat moment gaf de Rhenense burgemeester opdracht om telefonisch de hulp van de Veenense brandweer in te roepen. Het duurde echter nog 20 minuten voor die arriveerde, hoewel volgens de berichten de nevelspuit klaar zou hebben gestaan. Het gevolg was dat beide brandweren tegelijkertijd begonnen te spuiten. Aan de toon van de burgemeester was te merken dat hij Veenendaal van onwil in verband met de grenswijziging verdacht.

Lapwerk

Veenendaal was erg ontevreden over de voorgestelde grenzen, met name die met Rhenen, maar wilde niet dat door niet akkoord te gaan, de gehele wijziging weer op de lange baan geschoven zou worden. Veenendaal wilde de grens dicht langs het Koetshuis en over de Dikkenberg, in welk gebied ook de bebouwing van Het Veeneind, het Julianaziekenhuis en het Bergbad waren gelegen.

Zeker de laatste twee instellingen waren een typisch Veenense aangelegenheid. De initiatieven waren genomen door Veenense particulieren, de leiding lag bij Veenense bestuurders en door Veenendaal was er veel geld ingestoken. De Veenense gemeenteraad was zelfs bereid geweest de rente en aflossing, aangegaan door de Stichting Bergbad voor de aankoop van het bad, te garanderen en een zelfde garantie te verlenen voor een geldlening van f 1.300.000,--, welk kapitaal nodig was om het Juliana Ziekenhuis de nodige uitbreiding en outillage te verschaffen. Beide instellingen lagen alleen maar op Rhenens grondgebied omdat er in Veenendaal geen ruimte was geweest. Daarbij kwam dat in het door Veenendaal voorgestelde

Het Bergbad circa 1964. (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

gebied de bewoners al op Veenendaal waren georiënteerd. Maar de in het voorgestelde wetsontwerp opgenomen grens bleef nog ruim 50 meter voor hotel La Montagne. De Veenense gemeenteraad was zwaar teleurgesteld en burgemeester Bakker stelde: "Door dit lapwerk wordt de dwaasheid bekroond". Hij noemde de grenzen "geografisch onlogisch, zonder logica en ratio en kortweg belachelijk".

Ongehoord

De Vallei trok fel van leer. Ze vond het ongehoord dat de gemeentegrenzen zodanig lagen, dat een zich snel ontwikkelende gemeente als Veenendaal op eigen gebied geen terreinmogelijkheden had en voor deze voor de gezondheid

noodzakelijke instellingen gastvrijheid moest vragen bij een naburige gemeente. De krant sprak haar zorgen uit over een oplossing, die naar haar mening nauwelijks voldoende was voor de komende 25 jaar en zeker geen oplossing bood voor de stedenbouwkundige problemen. Daarbij kwam dat Rhenen rijk gezegend was met recreatiegebieden en Veenendaal op dat gebied zeer karig was bedeed. Dat kleine hoekje waarop Veenendaal aanspraak maakte, zou Rhenen helemaal niet missen. Rhenen was weliswaar vier maal zo groot als Veenendaal, maar had slechts 11.000 inwoners. Het Rhenense College daarentegen bracht hulde aan de hogere instanties, omdat zij op deze zwakke argumentaties niet waren ingegaan.

Ingang van het Julianaziekenhuis. (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Rhenen vond het genoeg dat het voetbalgebied aan de Kerkewijk geheel op Veenendaals grondgebied kwam te liggen, waardoor de uit vermakelijkheidsbelasting verkregen inkomsten voor Rhenen verloren zouden gaan. Rhenen bleef er ook op hameren dat een vrij groot gedeelte aan agrarisch gebied aan een industriegemeente als Veenendaal zou overgaan. Zij waren met zorg vervuld over de toekomst van de betrokken boerenbedrijven. De toon van de raadsvergaderingen in Rhenen en vooral van de burgemeester was niet echt vriendelijk ten opzichte van Veenendaal. Men was blij dat de argumenten van Veenendaal niet waren aanvaard en vooral de argumenten betreffende het ziekenhuis en het zwembad vond men eigenlijk maar flauwekul.

Ook vreesde de Rhenense Raad dat de boeren in het af te stane agrarische gebied binnen de kortste keren hun bedrijf kwijt zouden raken ten gevolge van de Veense bouwzucht. De Raad prees haar burgemeester om zijn juiste blik op deze aangelegenheid.

Geen compensatie

Renswoude was intussen zeer teleurgesteld dat in de ontwerpregeling voor de grenswijziging totaal geen aandacht was geschonken aan compensatie voor Renswoude. Het college stelde voor om alleen dan met de voorgestelde wijzigingen akkoord te gaan als het gebied van Ederveen en De Klomp bij Renswoude getrokken zou worden. De inwoners van

Ederveen moesten tien kilometer afleggen om in Ede te komen, terwijl Renswoude slechts op tweeënhalve kilometer gelegen was. Ook in kerkelijk verband waren de inwoners van Ederveen geheel op Renswoude georiënteerd. Bij raadpleging van de bewoners van het gebied aan Nieuweweg, Munnikenweg, Vendelseweg en Holleweg bleek dat degenen die in de fabrieken werkten graag bij Veenendaal wilde horen, maar dat de boerenstand toch liever bij Renswoude bleef. Maar

het was wel duidelijk dat die agrarische sfeer vooral heerste in het gebied ten noorden van de Rode Haan en de Kooiweg. De grens met Ede was geprojecteerd tot aan de Rijksweg en de Renswoudenaren wilden dat dat ook voor hun gemeente zou gelden en niet zoals voorgesteld tot aan de spoorweg Utrecht-Arnhem. Het gedeelte van de Nieuweweg tot aan de spoorbaan zou dan bij Renswoude gevoegd kunnen worden, waardoor ook de rooms-katholieke kerk tot Renswoude zou gaan behoren. De streekfunctie van deze kerk was nog belangrijker geworden door het stichten van een katholieke kerk in Veenendaal zelf.

Bezwaren

Op 5 februari 1957 was er in het Provinciehuis in Utrecht voor de desbetreffende gemeentebesturen een mogelijkheid om alle bezwaren nog eens kenbaar te maken. Eigenlijk waren

alle burgemeesters het er wel mee eens dat Veenendaal grondgebied nodig had, maar niemand wilde grond missen en iedereen vond dat een andere gemeente maar een veer moest laten. Burgemeester Bakker hield een gloedvol pleidooi voor wat betreft de bewoners van de Cuneraweg. Zij waren geheel op Veenendaal georiënteerd op zowel cultureel, sociaal en kerkelijk gebied. De inwoners van Veenendaal hadden f 185.000,- voor het ziekenhuis bijeengebracht en ook het Bergbad was Veenendaals eigendom. Veenendaal had behoefte aan ruimte voor een villawijk en voor recreatie en het aangrenzende gebied van Rhenen was hiervoor bij uitstek geschikt. De voorgestelde wijzigingen waren zo miniem en van zo weinig betekenis dat de burgemeester verwachtte dat er spoedig een tweede grenswijziging nodig zou zijn. Uit het antwoord van burgemeester Bosch van Rosenthal van Rhenen klonk toch een zekere minachting voor Veenendaal door. Het ziekenhuis beschouwde hij als een streekziekenhuis en de Veenendalers mochten rustig in de Rhenense bossen komen recreëren. Hij maakte

zich zorgen over de boerderijtjes, die wel naar Veenendaal gingen. Burgemeester Hosang van Renswoude voelde zich het meest gedupeerd door de grenswijzigingen. Hij haalde alle al in de gemeenteraad behandelde klachten aan, maar was vooral verontrust dat de Interprovinciale Commissie niet had geluisterd naar de tegenwerpingen en bezwaren en deze zonder ze zelfs maar te beantwoorden naast zich neer had gelegd. Hij benadrukte nogmaals het grote verlies van de f 24.000,- van Luxor en herhaalde dat Renswoude nooit zou instemmen met de wijziging als niet Ederveen en De Klomp aan deze gemeente zou worden toegevoegd.

Ooievaar en kikker

In de raadsvergadering van 7 december 1956 was raadslid J.T. Wolleswinkel wegens ziekte afwezig, maar in een lang schrijven richtte hij zich tot de Raad. Ook hij was diep teleurgesteld over de voorliggende plannen en hij illustreerde dat aan de hand van een anekdote:

Een ooievaar en een kikker ontmoetten elkaar bij de waterplas. De ooievaar zei tot de kikker: "Ik heb zin om jou op te eten". Maar de kikker zei: "Jij hebt niets met mij te maken, ik heb evenveel recht op leven als jij. Ik heb hier mijn vertier, leef en speel in het water en zing elke avond mijn lied. Daarentegen heb jij alle weilanden en zelfs het luchtruim behoort tot je domein. Wat voor reden heb je dan om mij

De Holleweg in 1961. (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

mijn leven te betwisten?" "Je kunt goed praten kikkertje", zei de ooievaar, "maar ik heb niets met jouw praatjes te maken. Als ik ergens lust in heb, doe ik mijn eigen zin". "Het gaat niet om lust" wierp de kikker tegen, "het gaat in de wereld om recht en gerechtigheid". "Ik heb niets met je tegenwerpingen te maken", sprak de ooievaar en hij maakte aanstalten om de kikker te verslinden. "Ik strijd voor recht en rechtvaardigheid" riep de kikker nog, maar hij werd door de ooievaar gegrepen en in de lucht geworpen. En terwijl hij terugviel in de snavel van de ooievaar, klonk nog eenmaal een verontwaardigde gedempte kreet: "Recht en gerechtigheid". Daarna verdween de kikker in het lichaam van de ooievaar om daar de verstikkingsdood te sterven. En zo schreef de heer Wolleswinkel: "Ik moge u aanmoedigen het voorbeeld van de kikker te volgen en te blijven strijden voor recht en gerechtigheid van onze

kleine burgergemeenschap. Hopelijk met meer resultaat dan de kikker”.

Renswoude is zwaar getroffen

Op 28 maart 1958 werd bij de Tweede Kamer een wetsontwerp ingediend, waarbij eens te meer bleek dat Renswoude bij de wijziging zeer zwaar werd getroffen. Bij aanvaarding van het wetsontwerp zou Renswoude 28% van haar

Ook vertelde de burgemeester dat juist op die dag een zitting was gehouden door de vaste commissie van Binnenlandse Zaken voor de grenswijzigingen in Huize De Treek in Leusden. De commissie bestond uit 19 Kamerleden, de beide Commissarissen van de Koning, enkele leden van Gedeputeerde Staten en een aantal ambtenaren. De gemeentebesturen kregen een kwartier de tijd voor hun pleidooi en het College van Renswoude had de bekende bezwaren naar voren gebracht.

Krantenkop De Vallei 2 april 1953. (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

inwoners verliezen, namelijk 133 aan Scherpenzeel en 555 aan Veenendaal. Het totale grondgebied van Renswoude was 1975 ha, waarvan 55 ha naar Scherpenzeel zou gaan en 163 ha naar Veenendaal. Daartegenover stond dat Renswoude 90 ha van Scherpenzeel zou krijgen met slechts 90 bewoners. Wel stelde het wetsontwerp dat de lagere rangorde van de gemeente niet zou leiden tot salarisvermindering van de burgemeester en de overige ambtenaren. Veenendaal en Scherpenzeel moesten gedurende vijftien jaar een bijdrage geven in de salariskosten van diverse ambtenaren. Deze kosten werden berekend naar verhouding van het aantal inwoners dat vanuit Renswoude overkwam. Opvallend was dat geen rekening werd gehouden met de enorme financiële aderlating voor Renswoude: f 42.000,- aan rijksuitkeringen en f 26.000,- aan vermakelijkheidsbelasting voor het Luxor Theater. Dat maakte een verlies aan inkomsten van f 68.000,-. Duidelijk was dat zonder compensatie het verzorgingspeil in de gemeente niet gehandhaafd zou kunnen blijven. In de raadsvergadering van vrijdag 27 juni 1958 deelde burgemeester Hosang mee dat de heer Achterberg, wonende aan de Munnikenweg een actie op touw had gezet om handtekeningen in te zamelen van bewoners die bij Renswoude wilden blijven. Bijna alle bewoners tekenden de petitie met uitzondering van een stuk of tien personen die bang waren voor maatregelen na de grenswijziging.

Grenswijziging een feit

Op 27 februari 1959 kopte de Vallei: *Grenswijziging Ede, Renswoude Rhenen, Veenendaal thans een feit.* Ten gevolge van de grenswijziging werd de derde ambtenaar op de gemeentelijke secretarie van Rens-

woude, de heer C. Boers, met ingang van 1 januari 1960 benoemd tot adjunct-commies op de gemeentesecretarie van Veenendaal, afd. Algemene Zaken. De heren Lokhorst en Hardeman, raadslid voor respectievelijk CHU en SGP, moesten hun raadszetel opgeven wegens de sterke daling van het aantal inwoners. In het gehele gebeuren van de grenswijzigingen was Renswoude het meest de klos. De gemeentelijke begroting voor 1960 liet een tekort zien van maar liefst f 61.500,- en dat was Renswoude niet gewend. Lagere opbrengst van de grondbelasting, de personele belasting en de vermakelijkheidsbelasting en een lagere opbrengst van de rijksuitkeringen die gebaseerd waren op het aantal inwoners lagen ten grondslag aan dit tekort. Om deze slag te boven te komen moest de gemeente met andere ontwikkelingsplannen komen. Aangezien uitbreiding van het agrarisch gebied niet tot de mogelijkheden behoorde, wilde het College zich richten op industriële uitbreiding.

Toen alles achter de rug was en de grenswijzigingen een feit waren, was Rhenen de enige gemeente die tevreden en zelfs enigszins zelfvoldaan was. Hoewel Renswoude de grote verliezer was, was ook Veenendaal bij lange na niet tevreden. Het grondgebied dat men van Rhenen kreeg was ten ene male ontoereikend en dat het zwembad en het ziekenhuis bij Rhenen bleven, was een bittere pil. Maar de vrees van Burgemeester Bakker dat er na 25 jaar een nieuwe grenswijziging zou moeten plaatsvinden, werd niet bewaarheid. Veenendaal houdt zich al 60 jaar aan de toen bepaalde grenzen.

Grenskereksies in de jaore feftug en sestug van de veurege eew

Veur jonge lui zal 't vremd wel hore:
ut Stigse en ut Geldes Vèèn,
in Rène, Vèèndaol gebore,
of in Rezwou. Wör moe ta hèn?

Op 't Geldes Vèèn wònde die jaore
ok Vèènse minse, al was 't Ee.
Hoe vremd ok, ut is te veklaore,
löster mar effe mæ me mee.

Ut darep was klain van ze eige:
ut Stigse Vèèn, een stukkje laand,
daor koj gien gròds gevoel van rijge,
as 't er op ankwan, was ut schaand!

Mar Vèènse lui, duk onbewòge,
die vong ie vas nie veur èen gat.
Ze bin krek buite 't Vèèn getòge
en zeeë: "'t Geldes Vèèn is tat".

Zo ging 't ok an de kaant van Rène,
daor han ze 't òver 't Rèènse Vèèn.
En nör Rezwou ok gong ut hène,
mar dat 't Rezwou was, zee gien èèn.

Eèn börgemèèster zee: "'t is Ede"
en de beron hiel 't op Rezwou,
en die in Rène zee: "Geen tweede,
maar nummer één zijn wij, wat nou!"

Mar al degèèn die ut betroffe
-die wònde buite 't Stigse Vèèn-
die zeeë: "Nou, da's bes, we boffe"
en deeë d'r mar wa mee hèn.

Door:
Jan van de Haar

De Nieuweweg hoorde tot 1960 aan de ene kant bij Ede en aan de andere kant bij Renswoude. (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Mar jaore laoter, 't is histories,
kwamme dur klaachte, van elkèèn.
Die waore: "Wa bin da veur stories?
We wòne toch gewòdn in 't Vèèn!"
Da gaf sebiet een bar gekaokel:
previnsies, plekke, 't was te gek.
En an ut eind van da spekaokel
wier 't Vèèn gewòdn wa opgerek!

"Kom tæd, kom raad" zee d'aauwe Vèènse,
"mok nou je eige mar nie dik.
Oj 't hier nou het, of gint 't allèense."
Mar mèet dee die an laandjiek!

Deur hèèl sekuur 't gemaak te houe
en niks te zèège dan "Mijn best",
med op de goeie gang vetrouwe
wier 't Vèèn veul gròter in ut lest.

Jan van de Haar, januari 2012

Foto uit De Vallei uit 1953 over een 1 aprilgrap, waarbij de grenspaal tussen Rhenen en Veenendaal door onbekenden verplaatst werd van de Kerkewijk naar de Oude Veensegrindweg. (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Losse eindjes.

Door:
Ineke
van Schuppen

Bij onze naspeuringen in de diverse archieven maken we ook graag gebruik van de berichtgeving in de oude Amerongsche Couranten, die zich in het Regionaal Archief Zuid Utrecht in Wijk bij Duurstede bevinden.

Graag laten wij u in de komende uitgaven meegenieten van het wel en wee van de inwoners van Veenendaal die rondom de eeuwwisseling van de 19^e naar de 20^e eeuw ons dorp bevolkten. De stukjes zijn volkomen willekeurig gekozen.

— Treurig uiteinde. — De metselaar W. van Viegen, wonende aan de Kerkewijk en werkzaam aan de nieuwe gasfabriek, die, zooals we gemeld hebben, voor eenige dagen bij den bouw der directeurswoning van den steiger in de kelderverdieping viel en daarbij beenbreuk opliep, is Vrijdagmorgen aan de gevolgen daarvan overleden.

Niettegenstaande dadelijk en met de meeste zorg heilkundige behandeling op hem is toegepast, liet zich door complicaties der breuk de toestand al direct ernstig aanzien. Door nog bijkomende ongunstige verschijnselen kreeg de toestand gemelden treurigen afloop, — diep treurig vooral ook voor het achterblijvend gezin — eene weduwe met 8 kinderen.

De weduwe en de kinderen, voor zoover zij den leeftijd van 18 jaren niet bereikt hebben, zullen eene uitkeering genieten van de Rijksverzekeringsbank gelijkstaand met 60% van het dagloon van den overledene.

Collectie Amerongsche Courant 4-1-1905

— Omtrent de op te richten coöperatieve winkelvereniging voor het personeel van de Veenendaalsche stoomspinnerij en weverij vernemen wij, dat de tot standkoming dier vereniging wel zeker is te achten. Ieder hoofd van een gezin moet, wil hij van de voordeelen genieten, voor f10 deelgenoot in de zaak zijn; de eerste inzameling der gelden, om tot dat bedrag van f10 te geraken, had Maandag plaats, en wel in de weverij door Klaas Achterberg en in de spinnerij door Hendrik Haklander; die gelden werden aan den directeur der inrichting, den heer T. Speneer Elce, afgedragen.

Of men met de opening der zaak zal wachten tot de volle f10 gestort zijn, is nog niet zeker; dit kan worden gezegd, dat eenparig door de ruim 200 hoofden van gezinnen wordt bijgedragen.

Zijn wij verder wel ingelicht, dan zullen in

Collectie Amerongsche Courant 15-2-1888

te betalen spoorloos verdwenen.

VEENENDAAL.

Een drietal weken geleden vormiste de heer Beijers, chef aan het station op de Kerkewijk, een twintigmarkstuk (f 12) en Zaterdag wederom een bankbiljet van f 60 uit een niet gesloten kastje op de slaapkamer. De vermoedens rustten al spoedig op de werkvrouw Heintje van Schuppen, en deze bleken juist. Er kwam toch aan het licht dat zij bij den slager Jan Veenendaal spek had gekocht en dat met een twintigmarkstuk had betaald. De ijverige politiemannen Brandes en Schoemaker hadden nu de goede draad in handen, maar Heintje wilde evenwel van niets weten, het twintigmarkstuk zou een goud tientje geweest zijn (Veenendaal had haar dadolijk reeds geheel anders ingelicht) dat zij bij Stermerdink had gebeurd. Dit bleek onwaar en ten slotte mochten gezegde beambten er Maandag in slagen de vrouw tot bekentenis te brengen. Het bankbiljet had zij tusschen de planken van de schuur van een buurvrouw verstopt. Dit werd in beslag genomen. De dertig-jarige vrouw van Schuppen, ongehuwd en moeder van een driejarig kindje, onderging reeds vroeger wegens oplichterij een half jaar celstraf en stond thans op het punt met Hendrikus Jacobs van onder Renswoude in den echt te treden.

— Bij den heer A. W. de Haas werden

Collectie Amerongsche Courant 24-10-1895

en, m., vol- 1 898 erd gm. dn. 2e Sta- 33 ige

— Het talrijk personeel van de „Veenendaalsche stoomspinnerij en weverij” is voornemens eene coöperatieve winkelvereniging, waarin alle zaken van dagelijksch gebruik zullen verkrijgbaar zijn, op te richten en zulks geschooid op denzelfden voet als te Hilversum. Deze week gingen de lijsten onder de hoofden van gezinnen, aan die inrichting werkzaam, ter teekening, en de deelneming was algemeen. Naar wij vernemen heeft de directie der fabriek niets tegen de oprichting eener dergelijke vereniging; buiten haar om zal dan ook niets geschieden en reeds dadelijk zal worden begonnen haar de bovenbedoelde geteekende lijsten aan te bieden, waaruit de begeerte van het volk duidelijk blijkt. Nadere bijzonderheden ontbreken ons nog.

In een vergadering van het classicaal

Collectie Amerongsche Courant 2-2-1888

— Waar het Kersifeest naderde, werd ook de liefdedienst weer duidelijk gezien. Door de damesvereniging werd ruim een honderdtal pakjes uitgedeeld, die in menig huisgezin zeer welkom zullen geweest zijn. Ook de Dorcas der fabrieksmeisjes, voor een groot gedeelte uit eigen middelen werkende, deelde Zaterdag een 120-tal pakjes uit. Wel een bewijs, dat de liefde daar niet slaapt, maar ijverig werkt. Ook op andere wijze werd een blijden feestdag voor velen bereid.

— De collecte voor het huldeblijk voor

Collectie Amerongsche Courant 27-12-1900

— Zondag 5 Maart a.s. zal het 50 jaar geleden zijn, dat de gemeente overstroomd werd tengevolge van de doorbraak van den Grebbedijk.

Collectie Amerongse Courant 22-2-1905

— Bij gelegenheid der 25-jarige echtvereniging van den heer H. van Leeuwen, lid der firma gebr. van Leeuwen, sajefabrikanten alhier, werden hem namens het personeel eene prachtige pendule met coupes en twee fraaie crapauds aangeboden door de twee oudste werklieden: H. van Leeuwen en E. van Dijk. Deze hulde werd dankbaar aanvaard. Zaterdag gaf het zilveren echtpaar aan het fabriekspersoneel een feestavond, die zeker lang bij allen in herinnering zal blijven. De bij zoo'n feest behorende tractatie, die niet karig was, werd afgewisseld met voordrachten, zang enz. Ten ruim 9 ure werd dit recht gezellige avondje gesloten door den heer van Liefland met een woord van dank voor het gulle onthaal, er tevens op wijzende, dat de wederkerige sympathie niet alleen voor dezen avond, maar ook voor het vervolg zou mogen blijven.

— Zondag keerde E. E. per riwiel van

Collectie Amerongsche Courant 29-3-1905

— Aan het station Holl. Spoor alhier had de stationsarbeider de Boef het ongeluk bij het sluiten van een goederenwagen met het hoofd tussehen de zware schuifdeur te geraken. Hoewel het ongeval van dien aard was, dat heekkundige hulp moest worden verleend, zal de Boef toch weer spoedig zijn dienst kunnen waarnemen.

Collectie Amerongsche Courant 8-3-1905

— Vrijdagavond vergaderde ten gemeentehuize onder voorzitterschap van onzen geachten Burgemeester een 24-tal ingezetenen dezer gemeente teneinde besprekingen te houden voor het inzamelen van gelden voor het huldeblijk H. M. de Koningin aan te bieden, bij gelegenheid van H. D. Huweljk. Besloten werd eene open schaal-collecte te houden in de week van 10 tot 17 December a.s. door de leden der commissie en tevens de gemeente daartoe in wijken verdeelden.

— De heer B. Drost alhier heeft gehoord het huis aan het einde van de Kerkewijk met 5 bunder heide- en boschgrond, toebehoorende aan Jhr. Mr. van Asch van Wijck, ten einde daar een hoenderfokkerij enz. in het groot te beginnen.

Collectie Amerongsche Courant 15-12-1900

— Woensdagmorgen kregen de spinners, Kl. van Stuivenberg en Arie van Dijk, beiden aan eene spintafel werkzaam aan de stoomspinnerij alhier, een kleine woordenwisseling. Van Stuivenberg, driftig geworden, gooide met een spinklos zonder echter van Dijk te raken, waarna van Dijk, woedend geworden, eveneens met een klos gooide, die ongelukkigerwijze van Stuivenberg tegen de slaap van zijn hoofd trof.

Van Stuivenberg, bewusteloos ineengezakt, werd per draagbaar naar huis gebracht, alwaar dr. Berkhout hem geneeskundig behandelde. Meende men eerst, dat Van Stuivenberg levensgevaarlijk getroffen was, dit is gelukkig voor beide gezinnen het geval niet. Van Stuivenberg neemt in beterschap toe en Van Dijk heeft berouw, omdat hij 't zoo niet bedoeld heeft. Het zal dus wel losloopen!

Collectie Amerongsche Courant 3-1-1900

— Maandagmiddag zouden een drietal jongens op verzoek van den agent Jansen een licht in de Grift aan den wal leggen. In plaats hiervan gingen ze met de schuit varen, waarbij twee der jongens zich op den kop der schuit neerzetten, maar voor een oogenblik, want beiden duikelden van den licht te water. Een van hen greep zich aan de schuit vast en werd door den inzittenden jongen uit het water gehaald, terwijl de tweede na eerst kopje-onder te zijn geweest, aan de haren werd getrokken. Beide nathalzen, die V. heetten, zullen in het vervolg wel zoo wijs zijn een verzoek van de politie op te volgen.

Collectie Amerongsche Courant 15-12-1900

— Voor 14 dagen verloor een arm vrouwtje (Wed. J. Valkenburg op de Kerkewijk) alhier, een muntbiljet van f10, dat in geen eerlijke handen schijnt terecht gekomen. Althans de eigenares kreeg het niet weer in haar bezit. De vorige week nu stierf bij dezelfde stumper een varken, en tot overmaat van ramp, werd haar j.l. Vrijdag ook haar koe door den dood ontnomen, door welk ongelukkig verlies dit gezin thans zoo goed als geheel geruineerd is.

Collectie Amerongsche Courant 12-12-1900

geweest zal zijn.

— Waar het Kerstfeest naderde, werd ook de liefdedienst weer duidelijk gezien. Door de damesvereniging werd ruim een honderdtal pakjes uitgedeeld, die in menig huisgezin zeer welkom zullen geweest zijn. Ook de Dorcas der fabrieksmeisjes, voor een groot gedeelte uit eigen middelen werkende, deelde Zaterdag een 120-tal pakjes uit. Wel een bewijs, dat de liefde daar niet slaapt, maar ijverig werkt. Ook op andere wijze werd een blijden feestdag voor velen bereid.

Collectie Amerongsche Courant 12-12-1900

De Renswoudse bioscoop op de grens met Veenendaal

In het blad "Het ouwe Renswou" publiceerde Jan Stukvoet in januari 2014 een artikel over bioscoop Luxor. Met zijn toestemming nemen wij dit artikel over.

Door:
Jan Stukvoet

Aanleiding

De aanleiding voor de bouw van de bioscoop was dat er vertier gezocht moest worden voor de vele arbeiders die in Veenendaal werkzaam waren. In de jaren 30 van de vorige eeuw kwam de industrialisering op gang en wol- en sigarenfabrieken verzezen de een na de ander. In het jaar 1936 werd een bouwvergunning verleend voor een bioscoopgebouw door de gemeente Renswoude. Aanvrager was de familie Westland die erg actief was in dat segment. Zij hadden bioscopen in Wageningen, Rhenen en Arnhem en nog andere bedrijven.

Bioscoop Luxor aan de Munnikenweg later aan de Vendelseweg genummerd. (Collectie Historische Vereniging Oud Veenendaal)

Vanwege religieuze redenen werd niet op Veenendaals grondgebied, maar vlak buiten de gemeentegrens, in Renswoude, gebouwd. De gemeenteraad van Renswoude had geen probleem met de vestiging van een bioscoop. Ten eerste omdat de bebouwde kom van Renswoude op grote afstand van de bioscoop lag en ten tweede omdat de gemakbelasting aan Renswoude toekwam. Van de opbrengst van een bioscoopkaartje verdween 35% in de gemeentekas. De capaciteit was 400 stoelen en in de loge waren 100 plaatsen.

De leeftijdsgrens werd gesteld op veertien jaar. Tijdens de opening in december 1936 waren verschillende autoriteiten, onder andere burgemeester Baron Taets van Amerongen van Renswoude, aanwezig.

Toezicht op de bioscoop in de oorlogsjaren

Tijdens de oorlog kregen alle Nederlandse gemeenten een brief waarin de General der Polizei eiste dat er toezicht gehouden werd op gekuch en gehoest tijdens vertoningen van beelden van de Duitse weermacht en bij het afspelen van Duitse volksliederen. Ook uitbater Westland moest hierop toezien.

Openstelling op zondag

In 1948 werd in de gemeenteraad van Renswoude door de raadsleden Hardeman, Vermeulen en Van Ginkel een verzoek ingediend tot het sluiten van de bioscoop op zondag. Een meerderheid van Burgemeester en Wethouders stond niet achter dit voorstel. Raadslid Zweers kon zich uit financieel oog-

punt niet vinden in het voorstel van de drie raadsleden. De heer Hardeman lichte zijn standpunt als volgt toe: "Door de bioscoop wordt de mammon gediend. Op de bioscoop rust geen zegen maar een vloek. Op de dag des Heeren moet de bioscoop gesloten zijn. Daarvoor dragen allen samen de verantwoording". Er ontstond een grote discussie in de raad over de sluiting op zondag. Uiteindelijk waren er meer raadsleden tegen de sluiting op zondag dan voor en mocht Luxor op zondag open blijven.

Bijzondere films

De vertoning van Simson en Delila zorgde voor

veel protest, ook in Veenendaal. In april 1952 werd door raadslid Wolleswinkel een bezwaar ingediend tegen het vertonen van films die het christelijke deel van de bevolking konden krenken en geen goede afspiegeling van het Bijbelverhaal waren. Wolleswinkel was hoogst verontwaardigd over de vertoning van Simson en Delila in het Luxor theater. Hij omschreef de film als goddeloos, profaan, satanisch en verleidelijk. "Wanneer men die duivel de vrije loop geeft, zullen straks ook films als David

Weledelachtbare Heer!

Geeft met verschuldigden eerbied te kennen Gerrit Reinier van Leeuwen, landbouwer wonende ten Renswoude (de Melm D48) dat hij zich met meerdere bezwaard gevoeld dat er onder de gemeente Renswoude nabij Veenendaal zich een bioscoop bevindt, en nog erger wordt dat er historie uit Gods dierbaar Woord wordt opgevoerd tot bespottung van het publiek. Hij geeft u edelachtbare de verzekering dat diegene die Gods Woord lief en dierbaar is, die in

het hart gegriefft wordt door dergelijke dingen. Ook acht ondergetekende het ergelijk dat in een overwegend protestantse bevolking als Renswoude is, dergelijke dingen worden toegelaten. Weshalve onder-getekende verzoekt dergelijke dingen, indien het mogelijk is, te verbieden of daar ernstig te protesteeren of de Overheid te verzoeken aan dergelijke dingen een einde te maken. (Afsluiting onleesbaar)

Op 23 april liet de gemeentesecretaris aan de heer Van Leeuwen weten dat het onmogelijk was de film tegen te houden. Hij had echter wel positief nieuws te melden. Door de klachten over Simson en Delila hadden Burgemeester en Wethouders besloten een nakeuringscommissie in het leven te roepen, die zich in de toekomst over dit soort kwesties zou buigen. Ook vermeldde de secretaris dat de bioscoopexploitant op de hoogte was gesteld van de bezwaren. Volgens exploitant G. Westland was er niets mis met de film: "Simson en Delila is een prachtige film. Er worden wel meer van die films gemaakt in die

tijd. Er gebeurt niets, maar het mag gewoon niet." Raadslid Hardeman vond de film niet alleen kwetsend voor de christelijke bevolking, maar zag er ook een gevaar in voor de jeugd van Veenendaal en omliggende gemeenten. Daarnaast zag hij het als de taak van het gemeentebestuur om op te treden tegen vertoning van dergelijke films.

Nakeuringscommissie

Mede naar aanleiding van de vele klachten over de film Simson en Delila werd er een nakeuringscommissie in het leven geroepen die vanaf 1956 de films keurde. Deze nakeuringscommissie bestond enkel uit Renswoudenen en dat

Bezwaren in Raad van Renswoude tegen „Simson en Delila”

in het Luxor Theater

De Raad der gem. Renswoude kwam Woensdagavond in vergadering bijeen. Reeds terstond na de gebruikelijke opening en vaststelling van de notulen vergaderde de raad geruime tijd in geheime vergadering ter bespreking van het ontwerp-plan tot herziening van het plan van uitbreiding in onderdelen plan dorp.

Bij de ingekomen stukken bevond zich een schrijven van de Cultuurtechnische Dienst om in principe de Wittenoordseweg en het verlengde van de Beekerweg in onderhoud door de gemeente over te nemen, nadat deze wegen waren verhard. In dit verband deelde de Voorzitter mede, dat de Cultuurtechnische dienst tevens bereid was een subsidie te verlenen in de kosten van verharding van het zandgedeelte van de Holleweg, zodat de Voorzitter verwachtte, dat binnen korte tijd de Raad de nodige plannen tot verharding zouden voorgelegd kunnen worden.

UITBREIDING STRAATVERLICHTING.

De voorzitter deelde mede, dat Burgemeester en Wethouders zich in verbanding hadden gesteld met de P.U.-E.M. N.V. teneinde enige uitbreiding te geven aan de straatverlichting. B. en W. stelden voor enige nachtbranders te doen plaatsen.

Na een korte discussie verklaarde de Raad zich zonder hoofdelijke stemming hiermede accoord.

FILMVERTONING

„SIMSON EN DELILA”.

Door de heren Wolleswinkel, Hardeman en Vermeulen was een bezwaarschrift ingediend tegen de vertoning

van de film „Simson en Delila” in het Luxor Theater.

De Voorzitter gaf hierbij in de eerste plaats aan de eerstondergetekende gelegenheid het schrijven nader toe te lichten, waarop de heer Wolleswinkel mededeelde, dat hij meende te moeten volharden bij hetgeen door hem was geschreven. Spreker zag de plaatselijke overheid geroepen om op te treden tegen vertoning van films, welke het christelijk deel der gemeente zou kunnen krenken. Bovendien achtte spreker deze films een bezwaar voor de jeugd, zowel van eigen als van omliggende gemeenten.

Naar aanleiding van het bezwaarschrift deelde de Voorzitter mede, dat door hem was onderzocht, hetgeen hiertegen kon worden gedaan. Overeenkomstig het bepaalde in de Bioscoopwet diene Burgemeester en Wethouders een nakeuringscommissie in te stellen. Echter werd deze commissie alhier nimmer benoemd, zodat in de eerste plaats hiertoe ten spoedigste zal moeten worden overgegaan. De Voorzitter gaf hierbij tevens een overzicht van de taak deze commissie. Omtrent de onderhavige film had de Voorzitter het oordeel van terrake kundigen gevraagd. Persoonlijk achtte spreker het niet onmogelijk de Bijbel nader tot de mensen te brengen door middel van de film, evenals dit geschiedt door radio en thans ook televisie. Spreker zeide dus te moeten komen tot beschouwing van de onderhavige film en kwam daarbij tot de conclusie, dat een niet in alle opzichten juiste weergave wordt gegeven van het Bijbelverhaal. Voorts deelde de Voorzitter mede, dat artikel 19 van de Bioscoopwet hem de bevoegdheid gaf, de vertoning van een film te verbieden, wanneer verstoring

Krantenknipsel over de film Simson en Delila.
(Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

en Batseba en Het einde der Wereld worden vertoond. Het gevolg van een en ander laat zich gemakkelijk raden, namelijk de ondergang van de Christelijke cultuur eninderdaad een bespoediging van het einde der wereld". Hij stelde voor een verlaging van de vermakenbelasting in te voeren onder beding van filmvertoning van hoger cultureel gehalte. Hij bleek niet de enige die zich stoorde aan dergelijke films. De heer G.R. van Leeuwen uitte zijn ongenoegen over de film in een ingezonden brief:

vond men geen afspiegeling van de bevolking. De heer Vermeulen betreurde het dat er geen Veenendalers plaatsnamen in de commissie. De voorzitter antwoordde daarop dat het een zuiver plaatselijke commissie was, maar "meent stellig te mogen verwachten, dat inwoners uit de gemeente Veenendaal steeds een open oor

Kassapersonneel gevraagd voor de Bioscoop. (Krantenknipsel van *De Vallei*. Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

zullen vinden bij de commissieleden, indien zulks nodig mocht blijken te zijn". Raadslid Zweers vond de oprichting van een nakeuringscommissie een goede zaak, maar sprak wel de wens uit "dat deze commissie niet al te kortzichtig zal zijn in de beoordeling van de films". Volgens de voorzitter zou dit geen problemen opleveren door de grote verscheidenheid in samenstelling van de commissieleden. Een opvallende passage uit de notulen is de volgende: "De heer Hardeman (SGP) zegt dat hij zich neerlegt bij de samenstelling van de commissie, doch maakt bezwaar tegen het zitting hebben van vrouwelijke leden in de commissie. Onder grote hilariteit zegt de heer Hardeman wel van vrouwen te houden". Voor een periode van vijf jaar werden de volgende leden van de nakeuringscommissie benoemd: G.R. van Leeuwen, D. Philips, W. van Raaij, H. Vermeulen, J. de Waal-Vaarkamp en N. van 't Wout.

Uit de notulen van de nakeuringscommissie van Renswoude blijkt dat het er in het Luxor Theater gemoedelijk aan toe ging. "Wanneer de voorfilm is afgelopen, verlaat de jeugd onder veel gestommel de zaal, om eerst terug te keren wanneer de hoofdfilm gaat beginnen". Over de bezoekers zei G. Westland tijdens een interview het volgende: "Zodra de bezoekers de zaal binnenkwamen, deed mijn vader het licht uit, zodat de mensen ongezien naar binnen konden. Hij deed dit, omdat niet iedere bezoeker wilde dat anderen zagen dat hij de bioscoop bezocht. Het was nog steeds niet gebruikelijk en in de ogen van veel christelijke Veenenda-

lers niet gepast om een bioscoop te bezoeken. Mensen schaamden zich er voor wanneer een bekende hen in de bioscoop betrapt". Daarnaast was het een van de leden van de nakeuringscommissie opgevallen, dat jongeren films bezochten die niet voor hun leeftijd waren toegestaan. Door deze constatering sommeerde de gemeenteraad Westland er op toe te zien dat de leeftijdsgrens niet werd overschreden. Vlak daarvoor was er bij de gemeente een brief binnengekomen waaruit hetzelfde bleek. Enige bewoners uit Renswoude, niet bij naam genoemd, stuurden de gemeenteraad een brief over de handhaving van de leeftijdsgrens in het Luxor theater. De schrijvers hadden een aantal malen geconstateerd, dat bij films voor veertien jaar en ouder, jongeren onder de veertien werden toegelaten. "Zelf benne wij geheel niet tegen film, maar toch hoop ik als het veertien is, dat er ook de hand aan word gehouden (...)".

De vermakelijkheidsbelasting innen

Hieronder volgen de herinneringen van Willem Boon (1926). Afkomstig uit Barneveld heeft hij in de oorlogsjaren drie jaar als vrijwillig doorgebracht op het gemeente huis in Renswoude. Zijn herinneringen aan de bioscoop: "De bioscoop stond aan de Nieuweweg te Veenendaal. Daar was het toen, tot bij een bepaalde fabriek in Veenendaal, Renswouws grondgebied. De bioscoop stond ongeveer naast een kerk, ik dacht de R.K. Kerk. De bioscoop mocht niet op Veenendaals grondgebied komen. Ook in het plaatsje Renswoude wilde men beslist geen bioscoop, maar de burgemeester heeft het raadsbesluit bevorderd dat er in het deel van Renswoude, waar uitsluitend inwoners georiënteerd op Veenendaal woonden, wel een bioscoop kwam. Dit heeft zich allemaal voltrokken voordat ik in Renswoude kwam werken. Dus vóór 1 november 1942. In de begroting van Renswoude stond voor vermakelijkheidsbelasting geraamd f 12.000,- per jaar, maar ik weet dat de opbrengst jaarlijks groter was. De belasting bedroeg 20/120 van de prijs per kaartje. De inning van de belasting geschiedde als volgt. Ze gebruikten boeken van ongeveer 10 x 70 cm, waarop vijf of zes kaartjes per bladzijde stonden. Ik denk boeken van 100 bladzijden. Ik moest op elk kaartje een gemeentestempel drukken, zo op de scheiding van basisstrook en af te scheuren bon (kaartje). Een bediende van de bioscoop kwam, uiteraard per fiets, naar het gemeentehuis van Renswoude om die afgestempelde boeken op

te halen en droeg daar aan de gemeentesecretaris, die tevens gemeenteontvanger was, de belasting af. Ik ben meerdere keren in de drie jaren per fiets en als het slecht weer was per bus, naar de bioscoop gegaan om iets te doen. Ik nam dan wel af te stempelen boeken mee. Ik moest dan ook iets controleren. Wat weet ik niet meer. Die opbrengst van meer dan f 12.000,- per jaar betekende wat als men bedenkt dat het jaarsalaris van de burgemeester Max Taets van Amerongen f 3.200,- was, de secretaris/ontvanger Van Essen f 3.000,-, dan nog een ambtenaar (P.A. Krimpe) van ongeveer f 2.400,-. Ik kreeg als volontair f 20,- per maand. De burgemeester en alle ambtenaren ontvingen samen dus ongeveer de helft van de opbrengst van die belasting. Vóór 1 maart 1943 kwam daar het salaris van de veldwachter nog bij, maar die kwam ten laste van het Rijk op die datum, omdat toen de landelijke Rijkspolitie werd ingesteld". Tot zover Willem Boon uit Epse.

Renswoude een rijke gemeente?

Renswoude werd vroeger aangezien, vooral door omliggende dorpen, voor een rijke gemeente. Uit dossieronderzoek van een aantal gemeenterekeningen over de jaren 1937 – 1960 blijkt dat dit inderdaad klopt! Over elk kaartje werd gemakkelijksbelasting geheven tot wel zo'n 35%. Over aantallen toeschouwers is niets bewaard gebleven, maar de bedragen liegen er niet om. In 1944 f 2.195,- en 1945 zelfs f 6.100,-. In de oorlogsjaren werd er minder naar de bioscoop gegaan en kregen militairen korting. In de jaren vijftig van de vorige eeuw liep het aardig op. Op een inwoneraantal van ongeveer 2000 mensen en salariskosten van ambtenaren en collegeleden ongeveer f 10.000,- werd er jaarlijks ongeveer ruim f 20.000,- geïnd. Naar verhouding een enorm bedrag. Anno 2013 zijn de salariskosten van het ambtelijk apparaat in Renswoude 1,5 miljoen euro. Zou de verhouding van toen naar nu worden geprojecteerd, dan zou er ruim drie miljoen euro geïnd worden. Misschien loopt de vergelijking wat mank, maar de inkomsten waren voor die jaren zeer hoog. In april 1957 werd door een van de raadsleden een voorstel ingediend om iets aan de gemakkelijksbelasting te doen. Raadslid Wolleswinkel wilde tot verlaging over gaan, als Westland bereid was enkel culturele films te draaien. Niet iedereen uit de raad was het daar mee eens en dus ging het niet door. Renswoude vocht de grenswijziging in 1960 daarom fel aan, maar dat hielp niet.

Renswoude raakte een kwart van zijn inwoners en grond en zijn bioscoop kwijt en daarmee zijn forse inkomsten. In een krantenartikel werd gewag gemaakt van f 23.000,-. Veel jaren heeft de bioscoop niet meer bestaan. Omstreeks 1968 werd de laatste film vertoond en in 1970 werd hij definitief gesloten.

Demonstratie van Gymnastiekvereniging Sparta op het podium van het Luxor Theater (Collectie Historische Vereniging Oud Veenendaal)

Jeugdnostalgie

Vele nu oudere jongeren en zeker uit Veenendaal hebben goede herinneringen aan de bioscoop. Hieronder een jeugdherinnering van een goede kennis van schrijver:

Jan (J.A.) Spies, geboren in 1951 vertelt: "Mijn ervaringen rondom deze bioscoop dateren voornamelijk uit de jaren zestig van de vorige eeuw, mijn tienerjaren. Op zondagmiddag was er in Veenendaal weinig te beleven en dan ging je uit verveling maar naar de bioscoop. Films van Eddy Constantine, James Bond en andere oude films werden daar getoond. In die jaren van langharig tuig op Puch en Tomos gingen we dan met een groep van deze jongens naar de bioscoop. Deze groep bestond meestal uit een man of tien tot vijftien

Bordje van de bioscoop. (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

en het was vaste prik om uit baldadigheid voor deze groep tien kaartjes te kopen. Een van de jongens ging dan naar de kassa (een klein houten hok in de hal van de bios met daarin een schuifraam dat naar boven opengeschoven werd) en stak zijn hoofd door het open raampje en zei: "Tien kaartjes en snel". Gerrit van Deelen zat achter deze kassa (hij had een vergroeiing aan zijn oog, waardoor hij slecht zicht had) en gaf dan ook tegen betaling tien kaartjes. Deze kaartjes voor de rang stalles kostten toen ongeveer 35 cent (in de guldentijd). Als je verkering had ging je tegen 'het schot' zitten, dat was achterin de bioscoop, want daar kon je ongestoord scharrelen. Aan beide zijden in het gebouw waren de ingangen naar de zaal en als de film begon ging Gerrit van Deelen bij

Het verval van Bioscoop Luxor aan de Vendelseseweg. (Collectie Historische Vereniging Oud Veenendaal)

de deur staan en moest iedereen zijn kaartje aan hem afgeven. Hij scheurde dan de controlestrook af. Wij gingen met de hele groep achter elkaar staan en we duwden elkaar in de rug en gingen met een sneltreinvaart naar binnen, waarop we riepen dat de laatste de kaartjes had. Dit was ook zo, maar Gerrit kon de tel niet bijhouden en er gingen er dan ook meer dan tien naar binnen. Als het Polygoon journaal en de voorfilm begonnen waren, kwam Gerrit met een zaklamp naar binnen en begon in de rijen te schijnen om te kijken hoeveel er zaten. Dan doken er verschillende jongens onder de banken en begon Gerrit nog fanatieker te zoeken. Er werd dan geroepen: "licht uit en zitten", maar Gerrit liet rustig de film stoppen, het licht ging aan en iedereen moest naar buiten. Soms belde hij de politie en werd er gevraagd waarom we maar tien kaartjes kochten in plaats van het vereiste aantal. We zeiden

dan dat we dat gewoon voor de lol deden. Vervolgens moesten we het verschil bijbetalen en werd de film weer voortgezet. Gerrit kreeg een drankje van ons en alles was weer OK. Dit gebeurde niet één keer, maar echt meerdere malen en Gerrit trapte er toch steeds weer in. Ook was het gebruikelijk om in de pauze een flesje drank te kopen en dit flesje nam je dan mee naar binnen. Als tijdens de film het flesje leeg was, riep je "voeten omhoog" en liet je het flesje op de schuine vloer naar beneden rollen tegen de voor het podium geplaatste radiatoren aan. Dat zorgde voor het nodige lawaai. Voor ons was het de lol, die we op de zondag konden hebben en als we geluk hadden zagen we ook nog een goede film. Jammer dat deze bioscoop voor Veenendaal en Renswoude verloren is gegaan. Ik denk er in ieder geval met heel fijne herinneringen aan terug".

Tot zover het verhaal van het Luxor theater dat ruim 30 jarig bestaan heeft. In die tijd heeft het zeker in een behoefte voorzien en was het theater niet alleen onlosmakelijk met de geschiedenis van Veenendaal, maar ook met die van Renswoude verbonden.

G. Westland, de laatste uitbater van de bioscoop in 1970. (Fotograaf Cord Otting, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Op verzoek van Jan Stutvoet vermelden we dat hij voor dit verhaal gebruik heeft gemaakt van een studie van mevrouw Martine Koorn Schellevis over bioscoop Luxor.

Uit het gemeentearchief van Veenendaal

We begonnen het jaar heel goed met een nieuwe studiezaal en veel meer bezoekers. Er stonden grootse plannen op stapel rond de herdenking van 75 jaar bevrijding.

Op 2 maart begon de nieuwe archivaris Rob Urban. Na alle ontwikkelingen en soms ook onrust in de afgelopen jaren waren we er helemaal klaar voor om onze dienstverlening te verbeteren, zodat nog meer mensen kennis kunnen maken met de mooie geschiedenis van Veenendaal.

En toen werd het 12 maart. Het was die donderdag heel erg druk, ik had wel gehoord dat er een persconferentie zou zijn, maar had er verder geen aandacht aan besteed. Na de persconferentie was het duidelijk dat het geplande Broodje Geschiedenis op 16 maart niet door kon gaan. In aller ijl belde Rob de collega's van de afdeling Communicatie om het nieuws zo snel mogelijk de wereld in te helpen. De dag erna moesten we besluiten om de studiezaal voorlopig te sluiten, omdat veel van onze bezoekers boven de 60 zijn en daarmee tot de kwetsbare doelgroep behoren. Ook de vrijwilligers mochten niet meer komen. Alle schoolprojecten en plannen rond de herdenking van 75 jaar bevrijding vielen weg.

Van de ene op de andere dag viel mijn dagelijkse werk helemaal stil. Gelukkig lag er nog genoeg achterstallig ander werk, en vanuit de directie kwam de opdracht: zo veel mogelijk thuis werken. Vanwege lichte verkoudheidsklachten ben ik zelf de eerste week thuis gebleven, terwijl Rob op het gemeentehuis was om collega's te kunnen helpen. Wat we al wisten en in deze weken nog maar eens duidelijk werd: ons werk leent zich niet echt voor thuis werken. Een dossier opzoeken gaat toch makkelijker als je in de buurt van de archiefluis bent...

We gebruiken deze weken om archieven te inventariseren en onze archieven digitaal beter toegankelijker te maken. En ondertussen gaat de dienstverlening zo veel mogelijk door. Op verzoek leveren we nog steeds informatie aan onze klanten en collega's. Kort voor de coronauitbraak zijn we een podcast gestart en ook

daar gaan we mee door (kijk op de site van het gemeentearchief of de HVOV voor meer informatie). In plaats van de geplande fysieke tentoonstelling over de Tweede Wereldoorlog lanceerden we in april een online tentoonstelling op onze website.

Kortom: genoeg te doen.

Maar toch mist er wel iets. Het liefst ontmoeten we mensen in de studiezaal. Daar ontstaan mooie contacten en samenwerkingen als mensen die elkaar niet kennen, met elkaar in gesprek gaan over datgene waar ze mee bezig zijn. We hopen dat dat snel weer terug komt, misschien is dat al wel zo als u dit leest.

Door:
Janneke
van den Berg

Tijdens de opening van de nieuwe studiezaal op 5 februari 2020 was het nog erg druk. (Foto Marcel Kaijen, collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Het laatste woord

Op het moment dat dit laatste woord is geschreven, begin april 2020, leven we met elkaar in een beklemmende tijd.

Door:
Het bestuur

Het coronavirus waart om ons heen met als gevolg veel ernstige zieken of nog erger mensen die ten gevolge van deze ziekte overlijden. En je krijgt het gevoel dat het steeds dichterbij komt omdat ook mensen in jouw omgeving door dit virus worden getroffen. De onzekerheid is voor sommigen zo groot

dat men overgaat tot het hamsteren van boodschappen voor het dagelijks gebruik. We zijn wel heel erg geconfronteerd met de betrekkelijkheid van alle dingen. Dit alles heeft ook grote gevolgen voor onze economie. Bedrijven die geheel of gedeeltelijk stil komen te liggen. Maar

ook evenementen gaan niet door. Het culturele leven en het verenigingsleven is helemaal stil komen te liggen. Natuurlijk ook voor onze Historische Vereniging. De geplande ledenbijeenkomst met Goof van Lienden op 19 maart kon daardoor ook geen doorgang vinden. Natuurlijk hebben we met Goof afgesproken dat hij zeker op enig moment van ons nog een herkansing krijgt om zijn mooi voordracht bij ons te houden.

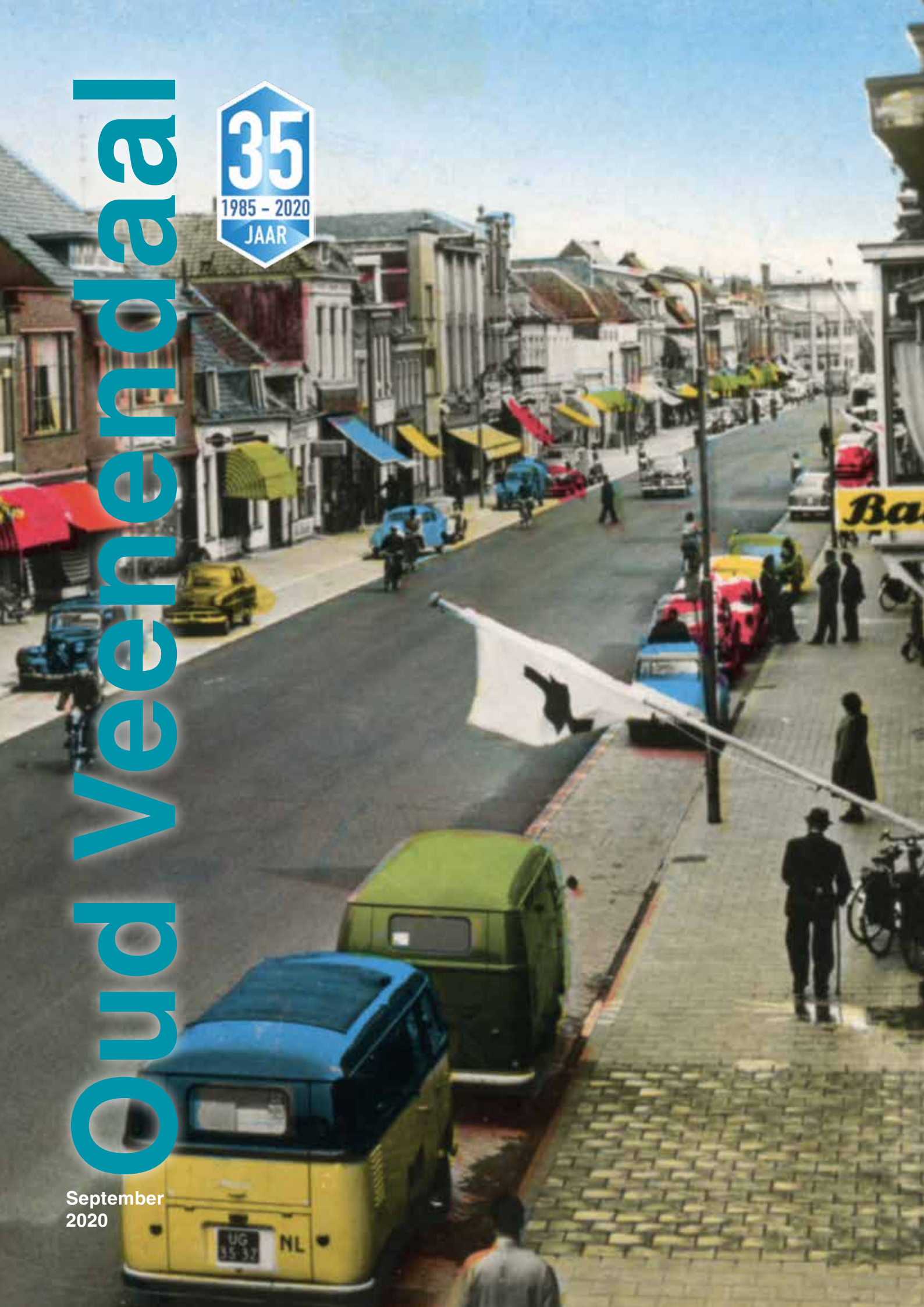
Gezien de ontwikkelingen rondom het coronavirus zal de juni-bijeenkomst helaas ook komen te vervallen. Onze minister-president heeft al een aantal keren aangegeven zeer terughoudend te zijn met het openstellen van bijeenkomsten waarbij grotere groepen mensen bijeenkomen. Voor evenementen is er zelfs een slot op de deur tot september a.s. Wij verwachten dat dit ook voor bijeenkomsten van verenigingen, kerken, koren etc. ook zeker nog tot september gaat duren. Onzes inziens zou het maar zo kunnen dat er eerst een vaccin moet zijn alvorens grote bijeenkomsten weer mogen. Hoe het in september zal gaan, zullen we dus nog moeten afwachten. We vragen jullie dan ook onze publicaties (website van de HVOV, *Rijnpost*, *Blad Oud Veenendaal* etc.) goed in de gaten te houden om te vernemen wanneer we onze activiteiten weer opstarten. Vriendelijke groet en blijf gezond.

Oud Veenendaal

September
2020

Inhoud

57

De redactie

Om te beginnen

58

A.J. de Jong

Handmerken als familiewapen te Veenendaal

67

G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
en C.J. Slok

De Markt (deel 2)

72

Hedda Buijs

Déjà Vue: mijn vader en ik

80

C. van Viegen

Flitsen van Veenendaal in de zestiende eeuw

83

R. Urban

Uit het archief van de gemeente Veenendaal

84

Het bestuur

Het laatste woord

Colofon

35e jaargang, nummer 3
verschijnt 4 maal per jaar

REDACTIE

Janneke van den Berg
Wouter Berkhof
Ineke van Schuppen
Cor Slok
redactie@oudveenendaal.nl

BESTUUR

A. van den Bos, voorzitter
Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen,
secretaris
H.C. de Kleuver, penningmeester
A.K. van Kooten
A.A. Slok
J.A. Spies
Mevr. W. Wienecke-van Schuppen

Secretariaat:

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
Eekwal 3, 3904 DL Veenendaal
Telefoon 0318 51 10 66
info@oudveenendaal.nl

Website:

www.oudveenendaal.nl

Ledenadministratie:

A. Hempenius
Kees Stipplein 52
3901 TP Veenendaal
Telefoon 0318 51 38 79
ledenadministratie@oudveenendaal.nl

Financiële administratie:

Berry Henzen
MacBridestraat 51, 3902 KK Veenendaal
Telefoon 0318 52 74 91 (na 19.00 uur)

Werkgroepen en commissies:

A.K. van Kooten
Componistensingel 107
3906 BV Veenendaal
Telefoon 0318 55 36 44

Documentatiecentrum:

De Cultuurfabriek
Kees Stipplein 78, 3901 TP Veenendaal
Telefoon 0318 58 26 68
documentatiecentrum@oudveenendaal.nl

Openingstijden:

Dinsdag van 13.00 tot 16.00 uur
Donderdag van 13.00 tot 16.00 uur
Zaterdag van 10.00 tot 13.00 uur
Of op afspraak: 06 54 91 19 91

ISSN: 0926-2857

Afbeelding omslag

Hoofdstraat (Collectie Ineke van Schuppen)

Bank:

IBAN: NL 62 RABO 0 395110106, t.n.v.
Historische Vereniging Oud Veenendaal

De contributie bedraagt € 25,- per jaar.
Losse nummers van dit blad € 8,-.
Het lidmaatschap van de vereniging loopt
gelijk met het kalenderjaar.
Opzegging alleen schriftelijk en tot een
maand vóór het begin van het nieuwe
verenigingsjaar.

Ontwerp, opmaak en druk:

Henzen ontwerp & communicatie, Veenendaal

Niets uit deze uitgave mag worden gerepro-
duceerd zonder schriftelijke toestemming van
de redactie.

De redactie reageert na inzending van een artikel
naar de scribent. De tijd tussen datum van inzending
en het uitkomen van het nummer waarin het artikel
wordt opgenomen is veelal een paar maanden tot een
jaar. Plaatsingsmoment is afhankelijk van de voorraad
artikelen en de benodigde aanpassingen. Ingezonden
artikelen kunnen door de redactie worden aangepast.
Over plaatsing van een artikel in ons tijdschrift wordt
door de redactie beslist. De inhoud van ingezonden
artikelen valt buiten de verantwoordelijkheid van de
redactie.

Om te beginnen

Dit is alweer het derde nummer van Oud Veenendaal van 2020, en de inhoud is weer heel divers.

We beginnen met een artikel over het gebruik van handmerken in oude Veenendaalse documenten, een aanrader voor de liefhebbers van de vroege geschiedenis van ons dorp. Nog meer vroege geschiedenis is te vinden in het artikel "Flitsen uit de 16de eeuw" waarin Coen van Viegen een aantal voor Veenendaal belangrijke jaartallen uit de 16de eeuw op een rij zet. Een belangrijk jaartal is 1562: dan kopen de veenraden grond op het Kleine Veenloo voor een kerk en een marktveld. De Markt is een beeldbepalende plek in het centrum geworden, waar in de loop van de tijd veel gebeurd is. Al eerder besteedden we aandacht aan de roerige geschiedenis van het Marktpllein en in dit nummer richten Ineke van Schuppen en

lens op en inspireerde hem de jeugdherinneringen aan zijn vader op papier te zetten. Zijn herinneringen zullen voor veel van onze lezers zeer herkenbaar zijn. Dan hebben we natuurlijk de vaste rubrieken. In de bijdrage uit het archief stelt de nieuwe archivaris Rob Urban zich voor aan de lezers van het blad. Gewoongetrouw heeft de voorzitter het laatste woord.

Tenslotte nog een oproep van de redactie. Wij streven ernaar u telkens weer een inhoudelijk gevarieerd blad aan te bieden. Maar dat kan alleen met de hulp van al die mensen die bereid zijn hun onderzoek en verhalen met ons te delen. Heeft u iets uitgezocht dat u met een groter publiek wilt delen? Of vindt u dat een

Door:
De redactie

Hoogstraat, tweede pand van links is de gymzaal (Collectie Ineke van Schuppen)

Cor Slok de schijnwerper op Markt 20. Vroeger bekend als hotel De Roskam, nu al weer jaren een bankgebouw. Een foto van het gymnastieklokaal aan de Hoogstraat, die we plaatsten bij "Om te beginnen" in het septembernummer van 2019, riep bij Hedda Buys nostalgische gevoel-

bepaald onderwerp uit de Veense geschiedenis onderbelicht blijft? Bied uw bijdrage van maximaal 8 pagina's (lettertype Arial, lettergrootte 12 punten) dan aan via het e-mailadres redactie@oudveenendaal.nl. We kunnen niet garanderen dat uw artikel direct geplaatst wordt, maar proberen dat wel zo snel mogelijk te doen. We zijn benieuwd naar uw bijdrage en wensen u veel leesplezier!

Handmerken als familiewapen te Veenendaal

Al vele jaren werk ik aan een overzicht en een beschrijving van zegels in lak en was zoals die zijn aangetroffen in de archieven met betrekking tot zuidoost Utrecht, met het accent op Rhenen en Veenendaal.

Door:
Ad J. de Jong

Enige tijd geleden vroeg Ir. A.C. Zeven, die veel heeft gepubliceerd heeft over de heraldiek van Veluwe en vooral Wageningse geslachten, of ik wel eens zegels was tegengekomen met daarop handmerken gebruikt als wapensymbool (wapenstuk). Volgens hem worden dit onterecht vaak 'huismerken' genoemd, maar het zijn eigenlijk handmerken die zijn aangebracht als een zeer persoonlijk merkteken. Zeven stelt daarom dat 'handmerken' een betere benaming zou zijn voor dit soort tekens. Mij is gebleken dat dergelijke tekens slechts sporadisch als wapensymbool, als wapenstuk op wapenschild dus, worden gepresenteerd in zuidoost Utrecht. We hebben het dan over een frequentie van 1 op de 1000 of minder. Toch hebben we in Veenendaal in de archieven voorbeelden aangetroffen van huis- of handmerken op zegels of als wapensymbool. We hebben het hier dan over tekens die lijken op 'runentekens', doch er zijn geen aanwijzingen dat er een relatie is met het oorspronkelijk Germaanse runenschrift.

Krantenknipsel van een artikel van A.P. de Kleuver met voorbeelden van huismerken (Utrechtsch Nieuwsblad 2 december 1960)

Handmerken als wapensymbool te Veenendaal

In allerlei aktes in de oude archieven van Rhenen en Veenendaal treffen we ter bekrach-

tiging merktekens aan die aangebracht zijn als een soort handtekening of persoonlijk kenmerk. Achtergrond van dergelijke merktekens kan zijn dat de persoon in kwestie niet kon schrijven en geen handtekening had. We zien dan vaak dat erbij geschreven wordt: 'dit merk is gesteld door' (gevolgd door de naam). Het merkteken is dus onder getuige geplaatst. Soms is het een simpel kruisje, maar ook kunnen het ware tekeningetjes zijn, die lijken op runentekens. Als een dergelijk handmerk op een wapenschild wordt weergegeven kan het merk als een wapensymbool of wapenstuk worden beschouwd.

De bekende Veenendaalse amateurgenealoog en heraldicus Adriaan P. de Kleuver begon begin 50-er jaren van de vorige eeuw met een reeks publicaties over familiewapens in de regionale kranten en het personeelsblad van de V.S.W. Men sprak toen nog enkel over 'huismerken' voor dergelijke tekens; zo schreef hij hierover in het Utrechtsch Nieuwsblad van vrijdag 2 december 1960: "De willekeur en het aannemen van heraldische figuren wordt reeds vanaf de oudste tijden gelogenstraft, toen in de vroege middeleeuwen de niet adellijke familiewapens nog veelal een "huismerk" vertoonden, waarvan het merendeel is afgeleid van het bekende Christusmonogram Px (of 4x)".

Huismerken: een definitie

"De verzamelnaam 'huismerk' behoeft een korte toelichting. Wij hebben hier te doen met mysterieuze tekens, magische figuren zwart op wit, samengesteld uit een combinatie van rechte en schuine lijnen, ware geheime tekens, die steeds weer opnieuw hun wonderlijke aantrekkingskracht uitoefenen en niet loslaten, gelijk de onderzoeker niet loslaat hun ware aard en betekenis te doorgronden. Deze merken werden onder andere gebruikt bij de ondertekening en bekrachtiging van akten, op familiewapens, meest van eigenerfde en niet

adellijke geslachten, aangebracht op huisraad en boerengereedschappen, idem in de vorm van muurankers, geplaatst in de voorgevels van boerderijen als versieringsmotief etc.”

Ex Libris De Cleuver getekend door A.P.de Kleuver (Krantenknipsel collectie A.P. de Kleuver in Gemeentearchief Veenendaal)

Familiewapen De Cleuver getekend door A.P.de Kleuver (Krantenknipsel collectie A.P. de Kleuver in Gemeentearchief Veenendaal)

De Cleuver was een boeiend verteller, maar bij sommige van zijn stellingen, vooral uit de begintijd, kunnen kanttekeningen geplaatst worden. Hij kon ook nog wel eens ‘doordraven’.

Belangrijk bij hem was dat het een prettig leesbaar verhaal was. Een wat modernere definitie vinden we in Wikipedia, de vrije encyclopedie die op internet is te raadplegen. Daar wordt een huismerk gedefinieerd als een eenvoudig gelijnd hoekig teken waarmee een persoon of een boerderij en het daarbij behorende bezit kon worden aangeduid. Een dergelijk symbool kon worden gebruikt om een acte te authenticeren. Huismerken zijn daarom verwant aan de handmerken, schippers- en koopmansmerken, pottenbakkersmerken, trotseerloodjes van loodgieters, steenhouwers- en metselaarstekens, handelsmerken en meestertekens. Al deze tekens zijn persoonlijke, gemakkelijk aan te brengen en snel te herkennen persoonlijke symbolen. De overeenkomst in vorm met de oud-Germaanse runen is treffend, maar er is geen historische verbinding aan te tonen. De boeren die de huismerken gebruikten, waren vrijwel zonder uitzondering analfabeet en het was voor hen moeilijk om letters, monogrammen en initialen te tekenen. De burens zouden deze tekens ook niet hebben herkend.

Huismerken en heraldiek

De huismerken zijn verwant aan de heraldiek, maar er zijn verschillen en overeenkomsten.

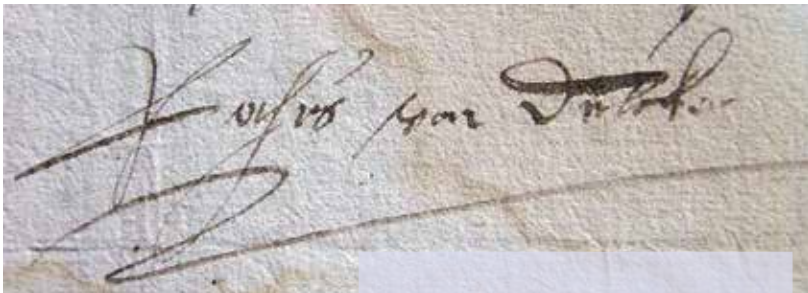
- In beide gevallen gaat het om persoonlijke herkenningstekens
- De huismerken zijn net als de heraldische tekens gemakkelijk herkenbaar en gestileerd
- De huismerken werden door de oudste zoon onveranderd overgenomen en door de jongere zoons van een extra streep of cirkel voorzien. Wanneer deze jongere zoons geen eigen hoeve bezaten en geen huishouding voerden was er geen behoefte aan een eigen huismerk.
- Waar het niet-adellijke families verboden was om een wapen te voeren, zoals in Engeland, en waar men wapens voor veel geld moest laten registreren, zoals in Frankrijk, waren de huistekens een alternatief voor een familiewapen.

Toen ook de boeren- en burgerfamilies van Europa een familiewapen gingen voeren werd hun huismerk vaak in het wapenschild opgenomen. De huismerken konden worden gebruikt om een geschreven stuk, zoals een notariële acte, te tekenen. Zo ontstond een aan de huismerken verwant handmerk. Het huismerk was immers verbonden aan een huishouding en een boerderij en daarom niet bijzonder geschikt voor het juridisch verkeer. De huismerken dien-

den ook als identificatie van een boerderij. Dat kon, omdat deze generaties lang in dezelfde familie vererfde. Er zijn graven in Overijssel bekend die van een huismerk werden voorzien en bij een hoeve hoorden. Wie de boerderij overnam verkreeg tevens het grafrecht. Ook in de steden zijn de zerken in de kerken vaak van huismerken van de burgerlijke geslachten voorzien. In de Cunerakerk te Rhenen treft men dergelijke graven met huismerken aan. Ir. A.C. Zeven publiceerde over handmerken op zegels in het Heraldisch Tijdschrift, januari-maart 2014. Vroeger werden ook dit soort merktekens wel 'huismerken' genoemd, maar volgens Zeven zou 'handmerken' een juistere benaming zijn. In de heraldiek komen allerlei symbolen voor op familiewapens, men noemt die dan 'wapenstukken'. De handmerken echter zijn geen echte wapenstukken, ze werden soms

Zegel van Rochus van Dulcken te Rhenen met een handmerk als wapensymbool (Heraldische collectie A.J. de Jong)

De bij het zegel van Rochus van Dulcken geplaatste handtekening anno 1595 (Heraldische collectie A.J. de Jong)

gebruikt ondanks het feit dat de familie een werkelijk familiewapen had. Zo bevindt zich in de Cunerakerk van Rhenen een grafsteen van Pauwels Taets anno 1649 met daarop een

wapenschild met een merk, terwijl bekend is dat de familie tevens een familiewapen had. Het omgekeerde komt ook voor. Zo bevindt zich eveneens in de Cunerakerk een graf van Rochus van Dulcken die op 29 november 1612 was overleden met daarop zijn familiewapen, een ankerkruis, terwijl hij zegelt met een handmerk op schild. Hij kon wel degelijk schrijven en tekent met een keurige handtekening in geoeftend schrift.

De drie weerhaken van Schuijlenburg

Een interessante variant is het merk van Jacob van Schuijlenburg, een Rhenense schipper, die zijn rekeningen voor geleverde diensten altijd ondertekende met drie weerhaken, in 1676 vergezeld van de opmerking: 'Dese merken syn bij Jacob van Schuijlenb(urg)sselfs gestelt'. Dit is interessant omdat hij hoort tot de familie van Schuilenburg uit Wijk bij Duurstede, die als familiewapen drie weerhaken voerde. Hij had kennelijk zelf geen zegel en 'tekende' als het ware dus met zijn familiewapen als persoonlijk handmerk. Onder een notariële akte te Utrecht d.d. 4 december 1641 ondertekende Herman Woutersz van Schuylenburch die tot dezelfde familie behoorde eveneens met drie weerhaken. De drie weerhaken horen dus als merk bij de familie en kunnen als een soort familiewapen beschouwd worden.

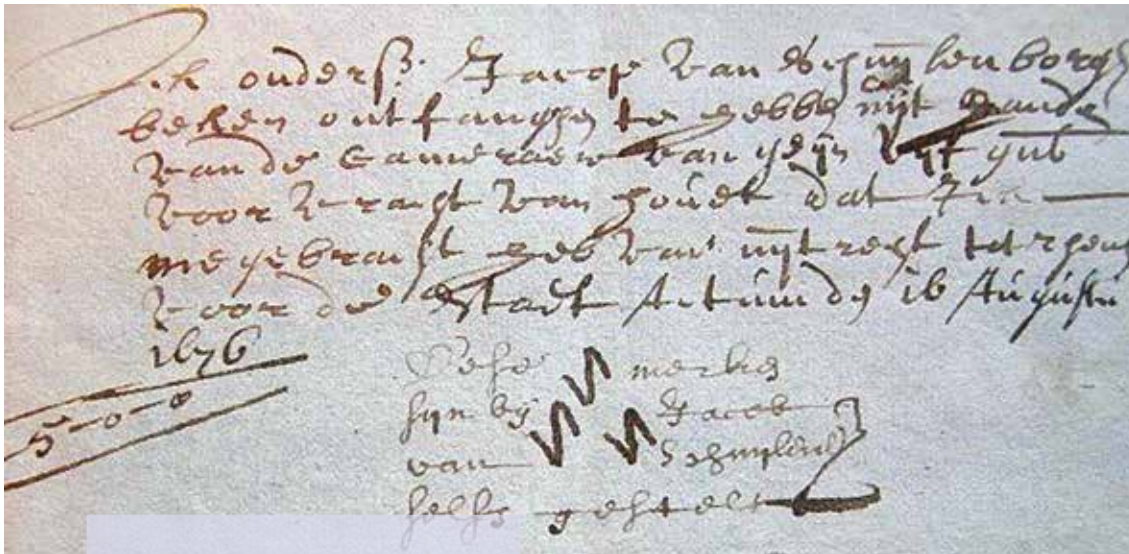

Familiewapen van de geadelde familie Van Schuylenburch (Heraldische collectie A.J. de Jong)

C.A. van Burik e.a. publiceerden in de Nederlandse Leeuw van 2004 en 2005 onder andere over de schipperstak van deze familie. In 1815 werd een tak van de familie van Schuy-

lenburch in de adelstand verheven. Zij voerden eveneens de drie weerhaken als wapen (zie boven). Schipper Jacob van Schuijlenburgh, woonde in de Marsch en ondertrouwde te

in Rhenen als in Veenendaal. In het oud archief van Rhenen bevindt zich een ongedateerd verzoek van schippers Cornelis van Veen en Jacob van Schuijlenburgh die in het Rhenen-

Drie weerhaken als handmerk van schipper Jacob van Schuijlenburgh (Heraldische collectie A.J. de Jong)

Rhenen op 16-10-1670 met Aeltjen (Aeltien) Willemsen van Ede, afkomstig uit Rhenen. Zij en hun nakomelingen behoorden tot de zogenaamde Delftse stam. Veel Rhenenaren en Veenendalers behoorden tot deze Delftse

sche Veen woonden, om samen de dienst van veer- of marktschipper van de Stad Rhenen op Rotterdam te mogen overnemen van Roeloff van den Oostercamp. Volgens deze twee schippers vervulde Roeloff deze dienst niet goed en was zijn schip ondeugdelijk. Zij waren bereid daartoe ook in de stad Rhenen te gaan wonen. Kennelijk was dit een voorwaarde. Hun schepen zouden vervolgens elke donderdag vanuit Rhenen vertrekken, 's zomers om negen uur en 's winters om tien uur, als de ijsgang dat toeliet. Vele leden van dit geslacht van Schuijlenburgh woonden vanaf begin 18^e eeuw te Veenendaal. Zo ondertrouwde op 1-3-1699 met attestatie van Veenendaal te Rhenen Willem van Schuijlenburgh, zoon van Jacob van Schuijlenburgh en Aeltjen Willemsen van Ede, met Hendrickje van Stuijvenbergh. Zij lieten te Rhenen op 17-9-1699 hun eerste zoon Jacob dopen; later werden er tenminste nog zes kinderen gedoopt te Veenendaal in de periode 1703-1712.

Familiewapens in Veenendaal

Zoals hierboven aan het begin van het artikel gesteld is, komt men huismerken op wapenschild en ook nog op zegel slechts sporadisch tegen. Toch hebben we dergelijke familiewapens wel te Veenendaal aangetroffen. Zoals gezegd publiceerde De Kleuver in de 50-er en 60-er jaren van de vorige eeuw veel over familiewapens van families uit zuidoost Utrecht. In menige huiskamer in Veenendaal prijkte dan ook een familiewapen van zijn hand. In het personeelsblad van de V.S.W. publiceerde

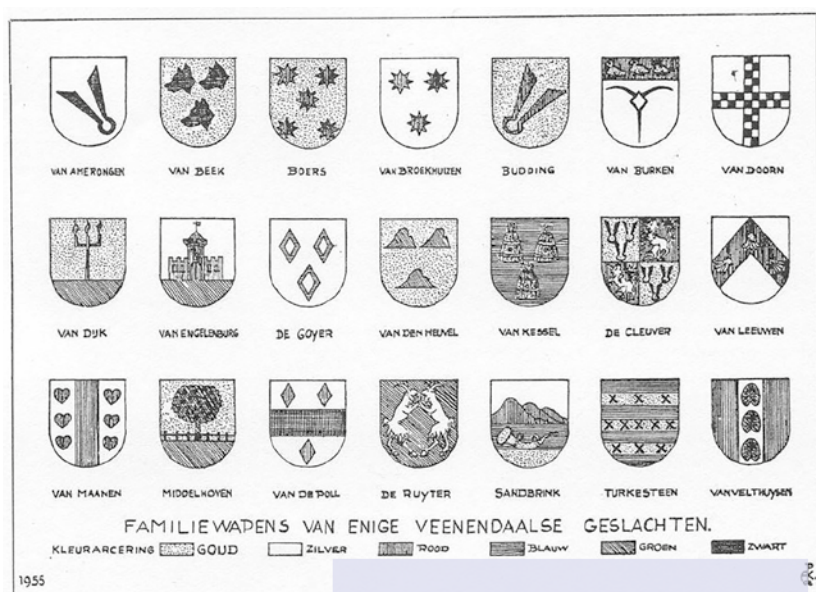
Livreiknoop met het familiewapen van de familie Van Schuijlenburgh (Heraldische collectie A.J. de Jong)

stam, waardoor ze aanspraak konden maken op uitkeringen uit een fonds ooit gesticht door de vermogende Clara van Sparwoude. Tot in de 20^e eeuw ontvingen diegenen die tot de Delftse stam behoorden bij hun huwelijk een bedrag uit dit fonds. Nakomelingen van schipper Jacob van Schuijlenburgh woonden zowel

hij een kaart met wapens van Veenendaalse geslachten. In het Gemeentearchief van Veenendaal bevinden zich een aantal krantenknipsels van artikelen van De Kleuver over familiewapens.

Wapentekeningen

In Museum Veenendaal (vroeger Museum Het Kleine Veenloo aan de Markt) bevinden zich twee borden met familiewapens van 48 Veenendaalse geslachten. Deze zijn vervaardigd door de toen in Bilthoven woonachtige C.J. van den Bosch. Karakteristiek bij hem is dat de familienamen bij de wapens in kalligrafisch schrift werden aangebracht. Van de Bosch ver-

Familiewapens van Veenendaalse geslachten gepubliceerd door A.P. de Kleuver in het personeelsblad van de V.S.W. (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

luchtigde een aantal genealogieën van Veluwe geslachten in het periodiek Veluwse Geslachten met door hem getekende familiewapens. Tevens werd het plan opgevat om ooit een fraai wapenboek in kleur te maken van Veluwe geslachten waarbij Van den Bosch een belangrijke bijdrage zou gaan leveren. De oorspronkelijke opzet is er niet van gekomen, maar wél verscheen in 1997 een eerste aanzet voor het Wapenboek Vereniging Veluwe Geslachten, samengesteld door Anton C. Zeven met daarin een aantal wapentekeningen van de hand van C.J. van den Bosch. Zeven publiceerde veel over de heraldiek van Wageningse en Veluwe geslachten. Met de komst van het ontwerpen van wapentekeningen met de computer verdwijnt Van den Bosch geleidelijk aan uit beeld. Van den Bosch tekende vooral voor de Vereniging Veluwe Geslachten. Van hem is bekend

dat hij veel reisde, bijvoorbeeld naar Hongkong en de Filippijnen, om daar t-shirts e.d. te laten maken. Dan verbleef hij daar zo'n zes weken en in de vrije tijd en op zijn hotelkamer tekende

Bord met wapens van Veenendaalse geslachten vervaardigd door C.L. van den Bosch (Collectie Museum Veenendaal)

Bord met wapens van Veenendaalse geslachten vervaardigd door C.L. van den Bosch (Collectie Museum Veenendaal)

hij dan wapens. Op een terugreis is ooit zijn stapel wapentekeningen gestolen in Pakistan. Het valt op dat de familiewapens van Veenendaalse families op de wapenkaart van De Kleuver soms afwijken van die op de later door Van den Bosch vervaardigde wapenkaarten die zich in Museum Veenendaal bevinden. Mogelijk is hier sprake van 'voortschrijdend inzicht'. Het lijkt erop dat A.P. de Kleuver in de begintijd van zijn heraldische activiteiten soms klakkeloos wapens overnam uit de wapenboeken van de Nederlandse heraldicus Rietstap. Wél maakte hij fraaie wapentekeningen.

Handmerken als familiewapen

Opmerkelijk is dat er te Veenendaal enkele geslachten een handmerk als familiewapen voeren; het betreft hier de wapens van de families Bolderman, Hardeman, Kits en Timmer. Vermeldenswaard is dat de te Veenendaal op 13-11-1929 geboren amateur-genealoog Cornelis Bolderman, zoon van Jacob Bolderman en Dirkje van Maanen, tevens een verdienstelijk wapentekenaar was. Cornelis Bolderman, overleden in Leeuwarden op 19-2-2000, was kapitein Koninklijke Luchtmacht b.d. en had als hobby naast genealogie het maken van wapentekeningen; zo maakte hij ooit een fraaie tekening van het dorp Veenendaal, afmeting ca. 1m x 0.5m, omlijst met de wapens van Veenendaalse geslachten. De tekening werd vlak voor zijn overlijden tentoongesteld tijdens

een jubileum bijeenkomst van de Vereniging Veluwe Geslachten in Barneveld. Niet bekend is waar deze tekening, een waar museumstuk, uiteindelijk naartoe is gegaan.

Genoemde C. Bolderman publiceerde in *Veluwe Geslachten* van 1988, pagina 262 e.v., een

Wapen van de familie Hardeman met handmerk.

Wapen van de familie Bolderman met handmerk.

Wapen van de familie Kits met handmerk.

genealogie Bolderman te Veenendaal, beginnend met Hendrik Bolderman, gehuwd met Beligje Wessels en overleden in Veenendaal op 10-10-1674. Hij had het wapen aangetroffen op zegels uit 1601 en 1603 van een priester Bernardus Bolderman te Amersfoort en ook te Veenendaal op een zegel van genoemde Hendrik Bolderman. Het lijkt dat we hier hebben te maken met een handmerk als wapensymbool.

Dit verklaart de letters HB die door Van den Bosch op het familiewapen Bolderman zijn aangebracht.

Familie Achterberg

Zoals gezegd was de Veenendaalse amateur genealoog en heraldicus Adriaan P. de Kleuver een verdienstelijke heraldische tekenaar en vervaardigde hij een aantal familiewapens van

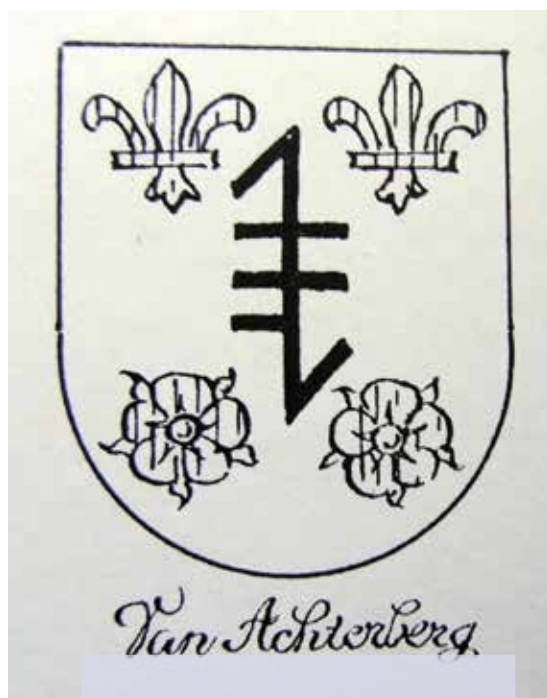
Wapen van de familie Bolderman met handmerk.

Door A.P. de Kleuver vervaardigd wapen van de familie Achterberg (Foto Ton Achterberg)

Wapen van de familie Bolderman met de door Van den Bosch aangebrachte letters HB.

Door A.K. Vink getekend familiewapen Van Achterberg met zogeheten huisteken (Collectie Nederlandse Genealogische Vereniging)

Veenendaalse geslachten, zoals van de familie Achterberg (zie afbeelding). Bij de familie Achterberg te Rhenen hing dit in de vijftiger jaren van de vorige eeuw aan de wand bij een vriend van mij, A.J. (Ton) Achterberg, wiens vader Reijer Dirk Achterberg te Ede (Gelders Veenendaal) geboren was op 24 januari 1912 als zoon van de Veenendaalse Jan Wouterus Achterberg en Seijgje van Dijk. Een broer van hem was de Veenendaalse accountant Achterberg. Ton Achterberg stuurde mij onlangs een foto van dit door Adriaan P. de Kleuver vervaardigde familiewapen. Helaas is de tekening in de loop van de jaren behoorlijk verbleekt (zie afbeelding).

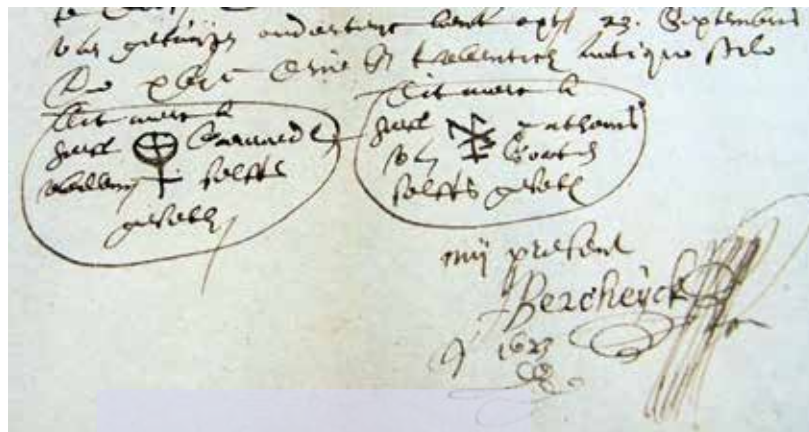
Op het familiewapen Achterberg komt tevens een handmerk voor als wapensymbool. Het wapen lijkt geen 'bedenksel' van De Kleuver. In de heraldische verzameling van de Nederlandse Genealogische Vereniging te Weesp (voorheen te Naarden) bevindt zich namelijk een wapen 'Van Achterberg' dat hier sterk op lijkt. Er komt eveneens een wat men noemt 'huisteken' op voor, vergezeld boven van twee lelies en beneden van twee rozen (getekend door A.K. Vink, zie boven).

Overig gebruik van handmerken te Veenendaal

In 1996 publiceerden A.J. de Jong en C.L. van Otterlo hun boek *Genealogie en Heraldiek te Rhenen*. Hierin werd een overzicht gegeven van heraldiek zoals die over de eeuwen te Rhenen was aangetroffen. Handmerken als wapensymbool (of wapenstuk) was men ten tijde van het verschijnen van het boek te Rhenen nog niet of nauwelijks tegengekomen. De auteurs waren tot de conclusie gekomen dat alleen al over de zegelheraldiek een apart boek zou kunnen worden geschreven, waarmee daadwerkelijk een start werd gemaakt. Inmiddels zijn in de Rhenense archieven wel enige zegels gevonden met een handmerk op schild als wapensymbool. Hierboven kwam het zegel van Rochus van Dulcken al aan de orde. In Veenendaal, met een Veenraadschap, en Achterberg, met bijvoorbeeld de Geburden van de Dijk, weliswaar ressorterend onder Rhenen, lijkt het gebruik van handmerken meer voor te komen dan te Rhenen zelf, waar bepaalde regentengeslachten het voor het zeggen hadden. Zij voerden meestal een eeuwenoud familiewapen. Elleke van Engelenburg maakte in 2005 en 2006 deels transcripties van archiefstukken uit

het Veenraadschap der Gelderse en Rhenense Veenen (Inv. No.'s 31 en 32) met een overzicht van de namen van veenraden met hun handtekening al of niet vergezeld van een hand- of huiskerk. Deze staan op de website van het Gemeentearchief te Veenendaal.

Het is misschien een idee om met hulp van vrijwilligers en genealogische onderzoekers eens nader onderzoek te verrichten naar het gebruik van handmerken te Veenendaal en

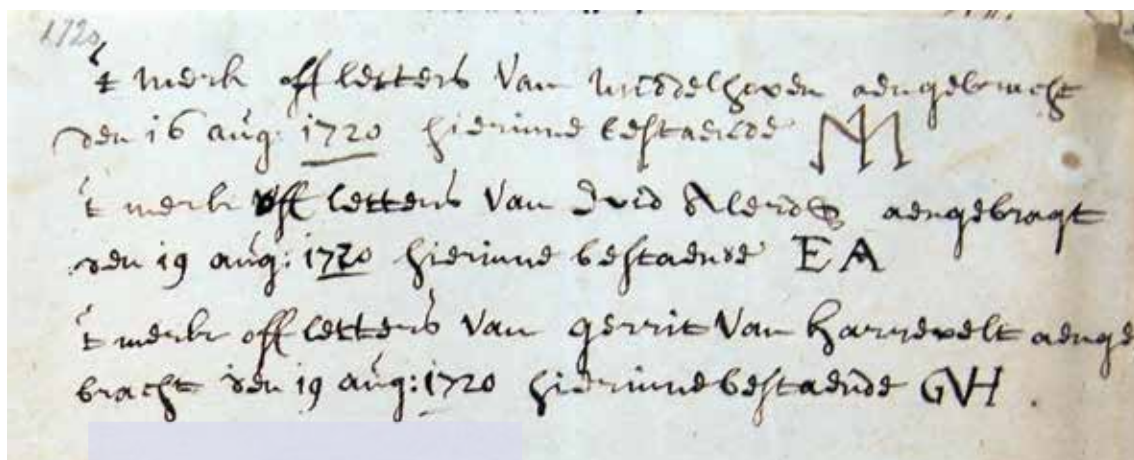
Handtekeningen onder documenten uit het archief van het Veenraadschap der Gelderse en Rhenense Veenen (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Achterberg en vast te stellen of er binnen bepaalde families mogelijk soortgelijke merktekens werden gebruikt, zoals bij de familie Van Schuilenburg/Schuylenburch, met de drie weerhaken, te Rhenen en Wijk bij Duurstede het geval was. Ambachtslieden maakten vaak ook gebruik van persoonlijke merktekens, die werden aangebracht op hun werkstukken of producten. We hebben het dan bijvoorbeeld over 'meestertekens'. In 1998 publiceerde de hierboven reeds genoemde Ir. A.C. Zeven in Oud Wageningen een artikel over tekens die bijvoorbeeld door broodbakkers te Wageningen op hun gebakken broden dienden te worden aangebracht. Deze tekens werden vastgelegd en in het Oud Archief van Rhenen treffen we de registratie van de merken van de Veenendaalse bakkers aan. Een aardig voorbeeld is het merkteken van de Veenendaalse bakker (Isaack) van Middelhoven (zie afbeelding).

Wat handmerken op zegel betreft werd in het Oud Archief van Rhenen op een akte een dergelijk zegel d.d. 16-5-1753 van Jan de Wael uit Veenendaal aangetroffen (zie onder). Inmiddels is door mij een start gemaakt met

het fotograferen van alle zegels die zich in het Veenraadschapsarchief in het Gemeentearchief te Veenendaal bevinden. Daarbij kwam al direct bij de ingekomen stukken van het

Veenraadschapsarchief een fraai zegel uit 1760 te voorschijn van Peter de Banck, met een handmerk als wapenstuk, die in de periode ca. 1750-1770 zegelde met een dergelijk zegel; hij

Merkteken van de Veenendaalse bakker Van Middeelhoven (Collectie Oud Archief Rhenen)

Zegel van Jan de Wael uit Veenendaal anno 1753, een handmerk met zijn initialen IDW en zijn handtekening erbij geplaatst (Collectie Oud Archief Rhenen)

Zegel van Peter Banck anno 1760 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

zegelde en ondertekende namens de Dijkgraaf en Heemraden van Wageningen en Bennekom.

Conclusie

Handmerken, vroeger veelal alleen maar huismerken genoemd, komen als wapensymbool op familiewapens nauwelijks voor. Men ziet ze wel op lakzegels als persoonlijk kenmerk, ter vervanging van een met de hand gesteld merk, maar handmerken op zegel en als familiewapen gepresenteerd, zoals op het zegel van Peter Banck komt men niet veel tegen in de archieven. Toch komen we handmerken op familiewapens naar verhouding vaker tegen bij Veenendaalse geslachten. Hiermee onderscheidde het dorp Veenendaal zich van Rhenen waar het voor de Franse Revolutie onder ressorteerde. Veenendaal had zijn Veenraadschap, dat ook als dorpsbestuur functioneerde. In dit dorpsbestuur komt men geen klinkende namen van regentengeslachten en adel tegen zoals te Rhenen. Immers die hadden allemaal een eigen familiewapen dat prijkte op graven en rouwborden in de kerk en op zegels. Vandaar dat met dit artikel, gericht op Veenendaal, aandacht is gegeven aan dit aspect van de heraldiek (wapenkunde).

Additionele Bronnen

Naast de hierboven in de tekst genoemde bronnen, zie tevens:

1. A.C. Zeven, Hand- of persoonlijke merken als wapenstukken in zegels, *Heraldisch Tijdschrift* Jrg. 20, Nr. 1 (2014), p.21 e.v.
2. Archief van A.P. de Kleuver aanwezig in het Gemeentearchief te Veenendaal, Inv.No.'s 338-383.

De Markt (deel 2)

In het septembernummer van 2017 werd ons eerste artikel over de Markt geplaatst. Dat ging met name over de panden Markt 1 tot en met 3 aan de noordzijde van de Markt.

Nu nemen we graag een ander gebouw aan de Markt onder de loep: namelijk nummer 20. Maar eerst willen we wat vertellen over het ontstaan van het Marktplaatsje en de soms wilde tonelen die zich daar in het verleden afspeelden. De Veenraden besloten een eigen kerk te laten bouwen en in eerste instantie viel hun oog op een stuk grond op het Grote Veenloo, de huidige Vendel, dat eigendom was van het Karthuizer klooster in Utrecht. De monniken waren echter niet bereid de grond te verkopen en de veenraden weken uit naar het Kleine Veenloo. Die grond was eigendom van Elisabeth van Schaick en zij was bereid de grond te verkopen voor 28 goudguldens. Op 1 mei 1566, in het jaar van de Beeldenstorm, werd de St. Salvatorkerk als katholieke kerk ingewijd. In de acte van consecratie valt voor het eerst de naam Veenendaal. Ten oosten van de kerk werd het Mercktveld aangelegd, een dorpsplein waar de verschillende jaarmarkten plaatsvonden. Rondom dit plein verschenen al spoedig woonhuizen, winkels, herbergen en twee pastorieën.

Markt en kerk

De combinatie van een kerk met pal daarvoor een markt en herbergen verliep in de praktijk niet zonder problemen. Tijdens de kerkdiensten bezochten allerlei soorten mensen de herbergen en door overmatig gebruik van sterke drank ontstonden dikwijls ongeregelheden. Daarom werd het de herbergiers in augustus 1567 verboden om sterke drank te serveren tijdens de kerkdiensten. Maar niet alleen de kerkdiensten vonden plaats op zondag, ook de markt werd op deze dag gehouden. Op zondag deden de arbeiders hun inkopen voor de hele week, want op de lange door-de-weekse werkdagen was daar ternauwernood gelegenheid voor. In 1606 sprak de Provinciale Synode zich uit tegen dergelijke markten, omdat ze de zondag ontheiligen en aanleiding gaven tot gevechten en doodslagen. De eerste protestantse predikant van de Salvatorkerk, ds. Dirk Rogge die de Latijnse

naam Theodorus Siliginus had aangenomen en die lid was van de Synode, verklaarde dat hij sinds zijn aanstelling in 1592 al zo'n 30 doodslagen had meegemaakt. In de loop van de jaren werd het onderwerp vaak aangekaart, maar pas in 1655 werd een definitief besluit genomen: de markt werd verplaatst van de zondagochtend naar de zaterdagmiddag. Ruim twee eeuwen later was er weer gedoe over het Marktplaatsje. Op 26 juli 1901 was het openbare urinoir op de Markt onderwerp van discussie in de Raadsvergadering. A. de Haas had,

Door:
Ineke van
Schuppen en
Cor Slok

Het openbare urinoir op de Markt, ca. 1905
(Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

samen met acht anderen, een verzoek ingediend het urinoir te doen verwijderen wegens stankoverlast. De voorzitter stipte aan dat het urinoir elke dinsdag na afloop van de markt werd schoongemaakt. Hij was van mening dat er nog meer klachten zouden komen als het urinoir werd weggehaald, "want", zo zei hij, "dan gaan de mensen hunne natuurlijke behoeften in hoekjes en gaatjes doen en wordt de toestand nog onhoudbaar. Het urinoir voorziet in een grote behoefte". De heer Van

Stuyvenberg stelde ter verbetering van de situatie voor een kanaal tot de sloot te graven, zodat er op dinsdag een emmer of zes water doorgespoeld zou kunnen worden. Maar de voorzitter zag niet veel heil in dit voorstel, omdat hij bang was dat het water dan in de put aan de Kerkewijk terecht zou komen en dat vanuit die hoek weer nieuwe klachten binnen zouden komen. Besloten werd aan de indieners van het verzoek mee te delen, dat het urinoir niet zou worden weggehaald, maar dat burgemeester en wethouders nader zouden bekijken welke maatregelen ter verbetering zouden kunnen worden genomen.

In diezelfde vergadering kwam de Markt nogmaals ter sprake. Omdat het tijdens het houden van de ossenmarkt toch al gewoonte was gemakkelikheden op de Markt te doen plaatsvinden, kwam het de burgemeester en

Kermis

De kermis bleef de gemoederen bezig houden. In de raadsvergadering van 20 december 1905 werd een schrijven van ds. Jongebreur besproken, die aandrang op afschaffing van de kermis. Er bleek over dit onderwerp geen eensgezindheid te bestaan binnen B&W. De burgemeester wilde de kermis wel afschaffen, maar de wethouders niet. Zij waren wel bereid de duur van de kermis tot een dag terug te brengen, maar naast wethouder waren ze tenslotte ook zakenlieden, die de inkomsten die de kermis opleverde heel belangrijk vonden. Het probleem was, dat als de Raad de kermisactiviteiten tijdens de ossenmarkten zou toestaan, zij als overheid ook verantwoordelijk was voor eventuele noodlottige gevolgen. En omdat dat een ongewenste situatie was, werd besloten de ossenmarkten weer tot hun oorspronkelijke bestemming van veemarkt terug te brengen en de kermis te laten vervallen. Maar raadslid Van de Bovenkamp stelde praktische vragen. Hij had uitgezocht dat het staangeld het jaar ervoor f 666,- had opgebracht en hij vroeg zich af waar bij afschaffing dat geld dan vandaan moest komen. Hij was er niet voor om de burgers nog zwaardere lasten op te leggen. Zoals hij het verwoordde: "Van de burgers mag niet meer gehaald worden en van de arbeiders is het ook niet te krijgen". En vervolgens brak hij een lans voor de neringdoenden, die door afschaffing ook grote schade zouden lijden. De voorzitter diende hem echter van repliek, want het vorige jaar was

de pachtopbrengst zo hoog geweest, omdat de eigenaar van een stoomcarroussel een plaats voor f 500,- had gepacht. Deze had echter aangegeven niet meer terug te willen komen, omdat hij nog nooit ergens zo'n beestenboel had gezien. Daar de twee gewone draaimolens slechts f 200,- opbrachten, leek derving van deze inkomsten voor de gemeente geen al te grote opoffering.

Ossenmarkt

We schrijven 24 januari 1910 en de ossenmarkten keerden voor de zoveelste keer terug op de agenda. Dit keer was het de Nationale Christelijke Geheelonthouders Vereniging, die

Het hotel rond 1880 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

de wethouders wenselijk voor, dat de staanplaatsen net zo goed verpacht konden worden. Het was de bedoeling om twee draaimolens, een luchtschommel, twee kinematografen, biografen, een panoramatent of een daarmee gelijk te stellen activiteit, twee gebakkramen, een photographietent een schiettent en twee slagmachines te doen plaatsen. Gedurende de tijdsduur van de ossenmarkt moest de Markt aan de openbare dienst worden onttrokken en besloten werd de inwoners van Veenendaal de mogelijkheid te bieden daartegen bezwaar te maken.

een verzoek inbracht. Ook dit keer wilde men de kermis afschaffen. De heer Van Krieken kreeg als eerste het woord. Hij bekeek het afschaffen van de kermis uit financieel oogpunt en hij meende dat veel neringdoenden door de afschaffing benadeeld zouden worden, want "de menschen zitten op zo'n dag los aan de rijksdaalders en kopen hier een pak kleeën en bij een ander weder wat anders, zoodat er dan heel wat geld binnen komt". Hij was bang dat bij afschaffing de mensen uit zouden wijken naar markten in andere plaatsen. Maar hij kreeg het verwijt van de voorzitter dat hij twee zaken verwarde: het afschaffen van de kermis en het afschaffen van de ossenmarkten en van dat laatste was geen sprake. Het lijkt er op dat de voorzitter de heer Van Krieken niet erg mocht, want later in de vergadering verweet hij het raadslid inconsequent te zijn omdat deze als voorman van verschillende christelijke verenigingen voor afschaffing van de kermis zou moeten zijn. De heer Van Hardeveld kon uit eigen ervaring vertellen over de onge-regeldheden die door de ossenmarkt werden veroorzaakt. Zijn twee dochters waren door twee boerenjongens aangevallen. De oudste was daarbij op de grond gevallen, maar de jongste had haar tegenwoordigheid van geest kunnen bewaren en haar zus kunnen helpen. Maar ze waren er zeer zenuwachtig van geworden, vooral omdat deze jongens zo snel met hun messen klaarstonden. Duidelijk werd wel dat de heer Van Hardeveld voor algehele afschaffing was. Bij stemming staakten de stemmen helaas.

De Roskam

We laten nu de geschiedenis van het Marktlein rusten en richten onze aandacht specifiek op het pand Markt 20: hotel de Roskam, gelegen aan de oostzijde van de Markt. In september 1819 verkochten Jacob en Cornelis Hoolboom in het openbaar de vanouds bekende herberg De Roskam aan de onderzijde van de Markt, bestaande uit een "zeer goed logeabel huis, twee schuren, berging en verder getimmerte". Op dat moment bestierde Cornelis Smit, geboren in 1772 en overleden in 1830, de herberg, waarvoor hij f 220,- huur per jaar betaalde. De

koper was Bartolomeus van Altena, die er het formidabele bedrag van f 4.090,- voor over had. Hij zette het logement onder dezelfde naam voort. Bartholomeus van Altena werd in 1794 in Renswoude geboren als zoon van Geurt van Altena en Evertje Koudijs. Hij trouwde met Roelofje van Berkhorst eveneens afkomstig uit Renswoude. Tussen 1820 en 1826 kwam het echtpaar in Veenendaal wonen. Bartholomeus overleed in Veenendaal op 9 april 1856

Rond 1910 was Krijn de Bruin uitbater van De Roskam (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

en op het moment van zijn overlijden werd hij aangeduid als logementhouder en stalhouder. Het bedrijf werd voortgezet door zijn weduwe Roelofje. In 1858 werd het leesgezelschap Concordia opgericht in het hotel. Zowel in de Roskam als in De Korenbeurs werden dergelijke bijeenkomsten vaak gehouden. Aangezien boeken in die tijd erg duur waren, stelde een leesgezelschap zich ten doel boeken en tijdschriften te laten circuleren onder haar leden en aan het eind van het verenigingsjaar bij opbod te verkopen. Het gezelschap bestond voornamelijk uit de gegoede inwoners van Veenendaal. Een van de dochters van Bartholomeus en Roelofje, Anna, trouwde met de uit Rhenen afkomstige Frans van Lent. Na het overlijden van Roelofje nam Frans van Lent het bedrijf over. Frans en Anna kregen zes kinderen, vijf dochters en zoon Geurt. Hun oudste dochter Maria trouwde met Marinus van Schuppen, de latere oprichter van de Ritmeester Sigarenfabrieken. In het bevolkingsregister van 1911-1920 werd Geurt ook als hotelhouder vermeld,

maar hij overleed al in 1910 op 44-jarige leeftijd en dat is misschien de reden geweest dat vader Frans het hotel verkocht. In de raadsnotulen van 14 juli 1911 werd gesproken “over de tijd dat hotel De Roskam van Frans van Lent aan de bank werd verkocht”. Er was sprake van dat het pand gemeentehuis zou worden en dat in de bijbehorende schuur de boter- en eiermarkt

de vraag of hij het hotel daadwerkelijk gekocht heeft, want op zijn briefpapier staat weliswaar K. de Bruijn, maar in kleine letters daaronder wordt “fa. v. Lent” vermeld. Op 4 november 1912, vrij snel na zijn aantreden, richtte hij een verzoek aan het gemeentebestuur om een kegelbaan van 34 x 3 meter aan te mogen leggen en al op 7 november kreeg hij een positief antwoord van burgemeester Van de Westeringh.

De Veensche Bank

In 1928 werd de Veensche bank in het pand gevestigd. De heer D.J. Spruyt, die bankier was in Amsterdam, werd directeur. De bank telde vier werknemers, waaronder zoon Jaap en dochter Wil. In 1940 werd de bank overgenomen door de Amsterdamse Bank met als eerste directeur de heer Versteeg. De bank zetelde in het linker gedeelte van het pand.

Bibliotheek

De Christelijke Leeszaal vond haar eerste onderkomen in een pand aan de Markt, dat inmiddels verdwenen is. Dit pand bevond zich naast Markt 10, waarin nu het inloophuis van de Oude Kerk gevestigd is. Naast faciliteiten voor lezen, kon men er ook denksporten beoefenen. Wegens ruimtegebruik verhuisde de bibliotheek in oktober 1930 naar het voormalige hotel de Roskam, dat voor f 25.000,- aangekocht werd door uitgifte van een obligatielening. Net als in het eerste pand voerde Gijs Beukhof, samen met zijn vrouw, het beheer over het nieuwe onderkomen. In het kasboek van de leeszaal wordt hij aangeduid als conciërge. De bibliotheek werd ingericht op de eerste verdieping. Aan de marktzijde lag de eigenlijke leeszaal, waar boeken geleend konden worden. Aan de achterzijde bevond zich de stille zaal, waar men op bepaalde uren kon lezen zonder storende bijgeluiden. Beneden waren twee zalen. De kleinste was bestemd voor de jeugd die er kon sjoelen en dammen. In de andere, grotere zaal konden ouderen zich verpozen met schaken en dammen. Ook werden er regelmatig lezingen gegeven en de reciteerclub van de bibliotheek verzorgde er voorstellingen. De collectie boeken bevatte in de jaren 30 zo'n 1800 titels en er waren 550 leden.

Mobilisatie

In september 1939 werd het pand door de Nederlandse militaire overheid gevorderd in verband met de mobilisatie. Nadat Nederland in mei 1940 door de Duitsers werd bezet, werd

Opening van de Christelijke Openbare Leeszaal en Bibliotheek in 1927 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

gehouden zou worden. Dat plan bleek echter financieel niet haalbaar. De opmerking in de raadsnotulen strookt niet met het feit dat in 1912 het hotel werd gerund door Krijn de Bruijn. Hij werd geboren in 1882 in Loenen en hij vestigde zich in Veenendaal op 13 april 1912. Hij bleef niet lang in Veenendaal, want op 28 september 1917 vertrok hij alweer naar Heemstede. Het is

het bibliotheekgebouw voor verschillende doeleinden gebruikt. Daklozen vonden er een onderkomen, maar het werd ook gebruikt als magazijn voor gedragen kleding en als noodhospitaal. De Christelijke Leeszaal ontving tot 8 juni 1941 “inkwartieringsgelden” om het

H.B.S.

In 1946 werd de nieuw opgerichte HBS in het rechter gedeelte van het pand gehuisvest met als directeur dr. J.G. Bax. Dat verblijf duurde slechts drie jaar, want in 1949 verhuisde de HBS naar een semipermanent gebouw aan

Geheel links de Amsterdamse Bank, gevestigd in het voormalige en verbouwde hotel De Roskam. Rechts daarnaast de Christelijke HBS (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

ongemak te compenseren. Daarnaast zegde de gemeente Veenendaal in augustus en oktober 1941 achtereenvolgens f 600,- en f 1.500,- toe als vergoeding voor de verbouwing van en geleden schade aan het bibliotheekgebouw. Hieruit zou kunnen worden afgeleid dat de huisvesting van de Leeszaal de jaren 1939-1941 niet ongeschonden was doorgekomen. In 1943 werd het zelfs nog even als woonhuis verhuurd. De activiteiten van de Leeszaal beperkten zich toen tot de uitleenbibliotheek. Als beheerder trad penningmeester A. Augusteijn op. In september 1944 werd het gebouw door de bezetters gevorderd. Het hele boekenbestand vond toen onderdak op de zolder van de U.L.O. van dr. J.G. Thoomes en het feit dat de heer Thoomes voorzitter van het bestuur was, zal zeker tot deze oplossing hebben bijgedragen.

de Tuinstraat om in 1968 het huidige CLV-gebouw aan de Kerkewijk in gebruik te nemen. Het pand aan de Markt werd met forse winst doorverkocht aan de Amsterdamse Bank. Het kreeg opnieuw de functie van bankgebouw. In 1955 ging het oorspronkelijke pand tegen de vlakte om plaats te maken voor nieuwbouw. De Amsterdamse Bank fuseerde met de Rotterdamse Bank en werd AMRO-bank. Weer later fuseerde de AMRO-Bank met de ABN en werd het ABN-Amro. En dat is het nu nog steeds.

Bronnen:

Archieven van de gemeente Veenendaal
De Veenkolonie Veenendaal door Taeke Stol
Een aanzienlijk vlek in het Stichtse door Dick van Manen
Lenen en Lezen, facetten van de Veenendaalse bibliotheek-historie door A.J. van Dijk, A.J. Geurts en P.J.H.M. van Veen
Concordia, Een Veenendaals Leesgezelschap 1858-1943 door W. van den Berg
50 Jaar CLV door de gezamenlijke docenten van het CLV Mondelinge overlevering door diverse personen. o.a. mevrouw A.W. de Kleuver-de Haas, D. Buddingh, J.C. Jansen,

Déjà Vue: mijn vader en ik

De foto bij “Om te beginnen”, de inleiding van de redactie van Oud Veenendaal in nummer 3 van 2019, greep me aan. Het schoolgebouw en met name het gebouw met de drie grote ramen op de foto gaf me een déjà vue gevoel.

Door:
Hedda Buijs

Met mijn vader, gymnastiekleraar aan de Christelijke H.B.S., later het Christelijk Lyceum, ging ik met de rode bus van De Haas vlak voor Kerst vanuit Zeist, waar wij woonden, in 1949 naar Veenendaal. Daar werd een van de eerste, misschien wel het allereerste schoolvolleybaltoernooi gehouden. Aangekomen in Veenendaal liepen we over de Hoogstraat door de steeg tussen Geha van Leeuwen en de school naar de gymzaal. Binnengekomen zette mijn vader

een toneel met aan één kant de kleedruimte met een wastafel. Douches waren er niet en iedereen speelde op blote voeten. De raampartijen waren ook hier met gaas beveiligd. De verlichting bestond uit TL-buizen en soms, als de bal er tegenaan kwam, ontstond een regen van glasdeeltjes, die dan vakkundig door de beheerder werden opgeveegd. Het toneel was de ruimte, waar mijn vader en oom Pluis van de Wolf de uitslagen verwerkten. Eenmaal aangekomen moest ik mezelf maar vermaken. Tussen de middag peuzelde ik mijn meegebrachte boterhammen op en mocht ik een flesje limonade kopen.

Kerstvolleybaltoernooi in de gymzaal aan de Tuinstraat (Collectie Jaap Stuijvenberg)

het net op en legde hij twee donkere ballen en een notitieblokje klaar. Ook het speelprogramma werd opgeplakt. Vlakbij het net tegen de muur in de zaal stond een grote potkachel, die met briketten werd gestookt. De vloer was van hout, bollampen verlichtten de zaal en de ramen waren voorzien van een houten met gaas bespannen frame om te voorkomen dat de ballen door de ruiten zouden gaan.

Eltheto

We gingen naar buiten en via de Hoofdstraat en Markt naar de Fluitersstraat, waar gebouw Eltheto stond. Het was een multifunctioneel gebouw met een balkon waar je een mooi zicht had op het volleybalen. Daaronder bevond zich een verkooppunt voor spritsen, pennywafels, gevulde koeken en limonade. Er tegenover was

Kerstvolleybaltoernooi

Ik denk dat ik vanaf 1949 tot 1967 alle kerstvolleybaltoernooien van dichtbij heb meegemaakt. Eerst als kijker, later als leerling van het CLV en nog weer later als helper. Dan moesten er zalen geopend worden, netten moesten worden opgezet en wedstrijden gefloten. In de hoogtijdagen waren er twee dagen lang meer dan 1000 leerlingen die meededen. In eerste instantie floot ik in de diverse andere zalen in Veenendaal, maar als kers op de taart floot ik de finale van de jongens of de meisjes. Dat mocht uiteraard niet als het CLV in de finale stond. Het kerstvolleybaltoernooi van 1967 kan ik me nog heel erg goed herinneren. De jongensfinale dat jaar in Eltheto ging tussen het Christelijk. Streeklyceum uit Ede en het CLA uit Arnhem. Ik floot die wedstrijd en op het toneel achter de tafels zaten diverse gymnastiekleraren en Albert Michon, net rector van het Streeklyceum. Mijn vader zat naast Albert, die aan hem vroeg wie die resolute jongen was die de wedstrijd floot. “O, dat is mijn zoon”. “Wat doet hij?” vroeg Albert. Mijn vader antwoordde: “Hij heeft net de kunstacademie afgemaakt en geeft een paar dagen tekenles in Kampen”. Waarop Albert zei, dat hij een tekendocent nodig had, het telefoonnummer gaf van tekendocent Ernst Felder en vroeg een afspraak te maken. Het klikte met Ernst en van 1968 t/m 1975 heb ik er met veel plezier les gegeven in tekenen en

handvaardigheid. Ik heb er ook een aantal zeilkampen geleid, waaronder een trekkerskamp.

Schaatsen met school

De eerste keer dat ik met mijn vader meeding, was denk ik in 1948 of 1949. Het was een ouderwetse winter en er lag ijs. De school in

Een verkleedpartij voor de hele school op het ijs. V.l.n.r. docenten Maas Jansen, directeur J. Bax, Hedda Buys en Pluis van de Wolf (Collectie Hetty Ybema)

Zeist, waar mijn vader toen les gaf, bracht een dag op het ijs door en ik mocht mee. Mijn vader bond me houten schaatsen onder en verdween. Meisjes van school hebben me met vallen en opstaan schaatsen geleerd. Schaatsen op de school van mijn vader was een must en als de leerlingen een dag van te voren hoorden dat er geschaatst ging worden, was het feest. Het begon bij de ijsbaan van boer Van Ginkel in Ederveen.

Het was een van de eerste keren dat ik ook mee mocht en een dag vrij kreeg van de lagere school. Iedereen was verkleed. Bijna alle leerlingen hadden rondrijders, mijn vader was een van de weinigen met Friese doorlopers. Er werden wedstrijden hardrijden georganiseerd, maar ook het rondrijden werd niet vergeten. Natuurlijk werden de leukst verkleedde dame en heer gekozen. Bijna alle leerlingen kwamen op de fiets, een enkeling werd door zijn of haar vader met de auto gebracht.

Later ging de hele school met een aantal bussen van De Haas naar de Loosdrechtse plassen. We startten bij Otten Home, waar het restaurant al snel werd geopend. Ik herinner mij prachtig zwart ijs en een heerlijke tocht rond het meer. De Leersumse plassen werden ontdekt en ook daar werd met de hele school geschaatst. Een tiental bussen van De Haas bracht de leer-

lingen van school naar de plassen. Een paar dagen voor dit voor de eerste keer plaats vond, bracht ik met mijn vader een bezoek aan de boswachter om te vragen of de bussen via de provinciale weg N226 Maarn-Leersum door het bos naar een van de plassen mochten rijden.

In de jaren vijftig was het elk jaar mogelijk om op natuurijs te schaatsen. Mijn vader schaatste tochten op diverse plaatsen in Noord en Zuid Holland, eerst met collega's, maar later, vanaf mijn negende jaar, mocht ik ook mee. Fantastisch! Eerst maakten we tochten van 10 à 25 kilometer, maar later wel van 80 kilometer. Toerschaatsen is mijn passie geworden.

Toen we een keer met mijn vader naar Broedelet, een sportwinkel in Zeist, gingen, stonden daar echte viking noren (toernoren) in de etalage. Ik denk dat ik een jaar of vijftien was toen ik die schaatsen van mijn vader kreeg. Als die konden praten! Diverse toertochten tussen de 50 en 120 kilometer in Zuid Holland, Noord Holland, Veluwemeer, Friesland, IJsselmeer en rond Staphorst hebben ze gemaakt. Ik ging zowel alleen als met vrienden. Mijn vader moest

Schaatsen met school op de ijsbaan van boer Van Ginkel, Ederveen (Collectie Jaap Stuijvenberg)

afhalen. Tijdens een van de laatste tochten in eind jaren vijftig heb ik hem rijdend met een stok achter me naar de eindstreep geholpen. Waarom en wat er met hem aan de hand was, heeft hij me nooit verteld.

Op de Loosdrechtse plassen
(Collectie Jaap Stuijvenberg)

Sportdagen

In de jaren vijftig ging ik met mijn vader mee, die zoals gewoonlijk samen met een aantal leraren, waaronder natuurkundeleraar Pluis van de Wolf, een sportdag organiseerde. De eerste sportdag die ik me kan herinneren werd op het voetbalveld van de Panters gehouden. Er werden allerlei atletieksporten gedaan: 80 meter estafette, speerwerpen, kogelstoten, hoogspringen en verspringen. Als ik me goed herinner kwamen de klassen 1 t/m 3 en 4 t/m 5 tegen elkaar uit. Het duurde een hele dag en

Schoolsportdag op Hemelvaartsdag begin 50-er jaren: Corrie Kruidenier, Gerda de Ruiter (?), Minke Dijkstra, Corrie Sasburg, To Wouda, Jannie de Ruiter (?) (Collectie Jaap Stuijvenberg)

het hoogtepunt was de voetbalwedstrijd tussen docenten en leerlingen aan het eind van de dag. Mijn vader was keeper en conciërge Van Stokkum was de "spil". Ik weet niet meer wie er won, maar mijn vader was wel een redelijk goede keeper. Volgens een van de weinige verhalen van mijn vader, heeft hij nog met Bep Bakhuys gespeeld. Van hem heeft hij een paar oranje sokken gekregen. Ik heb die sokken zo vaak aangehad, dat ze op een gegeven moment stuk gespeeld waren. Toen verdwenen ze in de vuilnisbak.

Kampioen

Uit deze sportdagwedstrijden werden de "besten" uitgekozen om aan de Nederlandse schoolatletiekwedstrijden mee te doen. Ik ben twee keer mee geweest. De eerste keer reden we met de bus van Vonk via de Betuwe, twee à drie uur rijden op een zaterdag in juni naar het Nemeto sportveld vlak bij diergaarde Blijddorp. Er lag een echte sintelbaan rond het voetbalveld en er waren kleedruimtes met ronde waterbakken. Tussen de middag at ik de witte puntjes met jam op die ik van mijn moeder had meegekregen en dan had ik mijn vader nog niet gezien. Hij was druk met het aanmoedigen van de leerlingen. Aan het eind van de dag was er nog één activiteit, namelijk hoogspringen voor meisjes. Er waren er nog twee in de race en Wil Versteeg uit Veenendaal was één van de twee. Het andere meisje haalde de nieuwe hoogte niet (1,40 meter?), maar Wil vloog er over. Consternatie. Wil had met hoogspringen gewonnen, maar als ze geloof ik 1.50 meter zou springen, zou ze het nationaal record voor junioren in haar bezit krijgen. Mijn vader nam Wil apart en hield een peptalk. Eerste sprong, jammer net niet. Ook de andere twee mislukten, evenals de derde poging, maar Wil was wel kampioen hoogspringen dat jaar.

We deden nog een keer mee met de schoolatletiekwedstrijden, dit keer in Dordrecht. Het was op een normaal voetbalveld, waar alle loopnummers via linten waren uitgezet. Volgens mij waren we dat jaar niet zo goed. Alleen de estafette jongens, waar onder andere Jaap Stuijvenberg aan meedeed, was een succes met de tweede prijs. Daar werd pijnlijk duidelijk, dat scholen in het westen leerlingen hadden die al aan atletiek deden en veel getrainder waren dan wij uit Veenendaal.

Tussentijds waren er nog twee evenementen

in Veenendaal, die los stonden van school en misschien iets met Koninginnedag te maken hadden. De eerste was in de jaren 50 en vond plaats op één van de velden van de zondagclub VV Veenendaal aan het eind van de Bergweg. Ik kan me nog herinneren dat daar allerlei promotie activiteiten van sport, spel en gymnastiek werden gehouden. Op het andere veld werd een voetbaltoernooi gespeeld.

Het tweede evenement vond plaats op het terrein achter het oude postkantoor. Het was een evenement van Stichting Oranjedag en mede door mijn vader georganiseerd. Een van de hoogtepunten was paalklimmen. Er werd door de gemeente een dikke houten paal van een meter of acht neergezet en wie als eerste bovenin kwam, won een fiets. De paal stond er al een paar dagen eerder en jongens van de HBS konden alvast oefenen. Een kwam bovenin. Volgens mijn vader heeft de brandweer op de dag van het feest de fiets boven in de paal bevestigd en de paal met groene zeep ingesmeerd. Helaas bereikte niemand de fiets. Een ander onderdeel was een voetbalwedstrijd met een bal van 1.50 meter doorsnee, een hilarisch gezicht.

Zeilkampen in Langweer

In 1952 kwam mijn vader op het idee om een zeilkamp te organiseren. Tijdens één van de kerstvolleybaltoernooien ontstond een gesprek met mijn vaders collega van het Marnix College uit Ede, de heer Zwart. Deze kende in Langweer het pension met aanlegsteiger van de zusters Bink aan de Langweerder Wielen.

De reis met de bus van Vonk duurde zeker vier uur. Onderweg werd in Emmeloord gestopt. Mijn vader bezocht daar een oude vriend, Dick Neef, die een apothekerswinkel had op het plein. Hij woonde boven de winkel en je had er een mooi uitzicht over het plein waar de bus stond. Eén van die keren ging de chauffeur koffiedrinken en hij liet de sleutel in de bus zitten. Sel van de Heuvel stapte met een paar vrienden in de bus ging achter het stuur zitten. Hij startte de motor en reed het plein rond.

Vanuit de Noordoostpolder Lemmer binnenrijdend voelde je het Friese landschap al en na Lemmer genoot je van de mooie grote iepen en de weidsheid van het landschap. Het laatste

stukje naar Langweer ging over een B-weg via St. Nicolaasga of Idskenhuizen met als absoluut hoogtepunt de rit over de Buorren tussen de lindenbomen door richting Baorns Weachsterdijk naar het paviljoen van de dames Bink. De brand in 1953 zou bijna letterlijk roet in het eten gooien. Als noodoplossing sliepen de jongens op een kolenschuit, waarvan de wanden zwart waren van de kolen.

Paviljoen in Langweer in 1952 (Collectie Dick Woudenberg)

Er waren geen douches, maar de twee toiletten en een wastafel stonden er nog wel. De meisjes sliepen op de hooizolder van de boerderij ernaast. Een keuken was er niet. Volgens Jaap Stuivenberg werd er door Jan Sinning

De Kolenschuit (Collectie Jaap Stuivenberg)

een koude bietensalade gemaakt. De andere maaltijden werden waarschijnlijk in de kleine keuken van mevrouw Bosma bereid. Iedereen had zijn eigen bestek en bord mee.

De eerste jaren werden docenten tot schipper gebombardeerd en na het rondbrengen van de post kwam postbode Fokke Stastra schipperen in een houten schouw. Leen Boon, leraar Engels, zeilde met het zeilboek op schoot en leerde zo zeilen.

De schouw van postbode Fokke Stastra
(Collectie Jaap Stuijvenberg)

De oud-leerlingen van die eerste vijf jaar genoten van de kampen. Sel van de Heuvel, Hetty en Loes van Schuppen en vele anderen hadden goede herinneringen aan het nachtzeilen, de theorielessen en de quiz 's avonds met een blik knakworst als prijs. Als het hard gewaaid had, speelde mijn vader "Ruwe stormen mogen woeden", op de piano. Iedereen zong uit volle borst mee tijdens de avondsluiting.

Zelf ben ik in het begin een paar keer meegereden met de bus van Vonk om de zeilers op te halen. Heen was ik alleen met de chauffeur, maar op de terugweg werd de bus bevolkt door stinkende en uitgeputte leerlingen en onder andere mijn vader. In 1956 mocht ik voor het eerst ook mee, ik werd maatje bij Hitjo Hummelen.

In de schuur bevond zich de slaapzaal voor de jongens met stapelbedden en een grote wasbak. Tijdens een van de zeiltochten sloeg de boot van Bert Kooy op de terugweg van de Janesloot met een onverwachte gijp om. Wat een toestand was dat. Een boer uit de buurt sleepte de boot, die nog onderwater lag, met zijn slepertje naar de steiger bij het paviljoen. Hans Kets, die ook in de boot zat, kreeg bij hoge uitzondering een borrel (waarschijnlijk zijn eerste) van mijn vader, die zelf geheelonthouder was.

Het eten was niet altijd o.k. 's Morgens bij het ontbijt stonden jam, appelstroop, één plakje kaas en één plakje boterhamworst per persoon op tafel, waarover flink onderhandeld werd. Of er in het begin ook koffie was, waag ik te betwijfelen. Wel kreeg iedereen een papieren zak, waarin je je lunchpakket stopte. De schippers kregen een fles chocolademelk en een fles melk mee voor de lunch, die onder de buikdenning werden gelegd om koel te blijven. De zeildagen en -tochten waren niet voorspelbaar, zodat het avondeten niet altijd om 18.00 uur genuttigd kon worden. Soms werd uren later de stampie andijvie van mevrouw Bosma die naast het paviljoen woonde, geheel verkookt nog gegeten. Over eten gesproken: vooral de eerste jaren werden er nogal wat weddenschappen afgesloten. Het begon met het

De omgeslagen boot wordt leeg gehoosd aan de steiger (Collectie Hedda Buijs)

opeten van een bromvlieg voor tien cent en het eindigde volgens de overleveringsverhalen met een veel grotere inzet: het opeten van een klein kikkertje. Ik kan me herinneren dat er jongens in een vieze hoek van een vaart in Sneek geheel gekleed te water sprongen voor misschien wel twee kwartjes. Ook werden er leerlingen afgezet op de grote boeien van het Koeverdormermeer en dan maar hopen dat een volgende boot je weer meenam. Volgens Sel is er een Amerikaanse jongen mee geweest, die aan een uitwisselingsprogramma meedeed. De jongens leerden hem tellen in het Nederlands: een twee drie vier vijf zes zeven acht neuken tien. Toen hij de getallen uit z'n hoofd had geleerd vroeg een van de jongens of hij tot tien kon tellen in het Nederlands. Jawel.....grote hilariteit, wat een humor toen. De vrijdag was een bijzondere dag. Die begon met een bootpuzzeltocht. Onderweg moesten briefjes worden gevonden, die op de

meest onaantrekkelijke plekken waren verstopt, zoals aan lager wal, bij een ondiepte of ergens in een boom langs het water. De tocht werd 's morgenvroeg door mijn vader met een aantal goede zwemmers en zeilers uitgezet. 's Middags werd er diploma gezeild, A, B en/of schippersdiploma. 's Avonds gingen we naar Langweer, waar meestal kermis was. Daarna werd er een bonte avond gehouden.

De zeilboten waren vooral in het begin van alles wat, een schouw, een 16², van hout en staal, Een ratjetoe dus. Ze waren niet vooruit te

Op het water, v.l.n.r Bettenco Jansen, Miep Weijers, Hedda Buijs (Collectie Hedda Buijs)

branden. Als er een gat in de houten lattenboot zat, repareerde mijn vader dat met een stukje blik met daar achter dun karton. Met kleine spijkertjes werd dat op de huid van het schip getimmerd.

Eerste verliefdheden ontstonden er natuurlijk ook in de kampen. Op vrijdagavond was er kermis. Lia en ik liepen pink aan pink achteraan mee naar het dorp. De grote attractie was de oude draaimolen, die half over het water ging. Dan werd er gegild dat het een lieve lust was. Ook café Poepjes werd bezocht en menig zeilkamper heeft daar zijn eerste glaasje of cola tic gedronken. De bonte avond was een gezellige aangelegenheid. Jaap Stuivenberg maakte bij de tiende keer een prachtig lied. Toen ik schipper was en bij de staf hoorde, gingen we 's avonds laat wel eens naar Langweer. Als we wat gedronken hadden bij café Poepjes en terug naar het paviljoen liepen, werden de lindenbomen in het dorp, die hol waren vanbinnen, gebruikt als urinoirs. Ik denk dat 1959 het laatste jaar was dat ik meeging met de zeilkampen.

Gymna Juventa: 2 juli 1955

Met de bus van Vonk vertrokken de jongens uit de derde klas van de H.B.S. en mijn vader en ik vroeg uit Veenendaal. Het was een lange rit door de Betuwe naar Rotterdam, snelwegen waren er niet of ze waren in aanleg. We deden er twee à tweeënhalf uur over. Er was een internationale gymnastiekuitvoering voor middelbare scholen uit Europa in de grote hal bij diergaarde Blijddorp. Er deden zo'n tiental landen aan mee en elke school had zijn eigen uitvoering bedacht. De klas van mijn vader had twee nummers ingestudeerd. Jongens die er aan mee deden waren onder andere Henri de Jeu, Ad Slik, Leo Nooteboom, Hitjo Hummelen, Gert van Doorn en nog een tiental anderen. Het eerste nummer was met ladders. Een aantal jongens hield de ladder vast en één klom er in die allerlei oefeningen op de ladder deed. Deze oefening werd door zo'n tien groepjes tegelijk uitgevoerd. In de tweede oefening werd achter elkaar over paard-kast-mat-tafel en dergelijke gesprongen. Eerst sprongen ze rustig, maar daarna gingen de leerlingen vliegensvlug de route over en dat was erg spectaculair. Deze oefening werd ook op de schoolavond in verkorte vorm op het podium van Sola Fide uitgevoerd.

Fietspuzzeltochten

Samen met buurman Pluis van de Wolf deed mijn vader in de jaren 50 mee met de autopuzzeltochten van de MAC. Ze waren er redelijk goed in. Ook fietspuzzeltochten waren populair in die tijd. Stichting 40-45 was een stichting die het van giften moest hebben en zo ontstond het idee om een fietspuzzeltocht op 5 mei uit te zetten. De deelnemers moesten 25 cent meenemen en de opbrengst ging naar de stichting.

De eerst fietspuzzeltocht op 5 mei vond plaats in 1955. Alle leerlingen deden mee en er werd gestart in groepjes van zes uit één klas. Veel fietsen waren versierd met de Nederlandse driekleur. Ik had een stuk triplex aan mijn stuur bevestigd waarop ik de routebeschrijving met elastieken vast had gezet. Voor de start werd de vlag gehesen en het Wilhelmus gezongen. Mijn vader wenste iedereen een goede rit. Als je verdwaald was, kon je nog altijd de meegekregen envelop openen waarin stond waar het

eindpunt was. De controleposten onderweg werden door docenten bemand. Er waren ook geheime en valse posten. Docent oude talen de heer Haan zat in een zeer oude lindenboom

nade naar de finish, waar iedereen een gratis flesje gazeuse kreeg. Daarna gaf oom Pluis uitleg over de puzzeltocht en deed mijn vader staande op de vrachtauto van Van Hardeveld de prijsuitreiking. In een van die jaren was mijn vader langdurig ziek en als verrassing voor mijn vader kwam die tocht langs ons huis aan de Acacialaan.

Fietspuzzeltocht bij de H.B.S. aan de Tuinstraat (Collectie Jan Jansen)

aan de Haarweg, waar hij geen enkele leerling langs zag komen. Mij staat het eindpunt in het kleine zandgat nog helder voor de geest en misschien staat het wel symbool voor al die andere eindpunten. Van Hardeveld Drankenhandel had vroeger een limonadefabriek achter de winkel in de Hoofstraat. Pa Van Hardeveld kwam met zijn vrachtwagen met flesjes limo-

Heilgymnastiek en massage/fysiotherapie

In het huis aan de Acacialaan ging mijn vader in de voorkamer boven serieus aan het werk met heilgymnastiek en massage. Een heuse massagebank/klimrek en andere attributen kwamen er. Dat deed mijn vader naast het lesgeven op het CLV. Patiënten konden tot 22.00 uur elke dag terecht. Ook behandelde hij regelmatig gehandicapte kinderen thuis. Eén

keer per jaar ging ik met mijn vader mee om de voortgang te filmen. (Er waren toen nog geen tehuizen voor deze kinderen). Ook kwam mijn vader regelmatig in het Juliana Ziekenhuis om bij patiënten longen schoon te kloppen of te proberen patiënten weer mobiel te maken. Later bouwde hij een pand aan de Lindenlaan, waar hij met een aantal assistenten een praktijk runde.

Bouwen op school

In de vijftiger jaren kwam er een echte multifunctionele gymzaal naast de leslokalen van het CLV.

Vaak ging ik mee met mijn vader naar de architect. Het lokaal werd ingericht met bruggen,

Vader Hedda kijkt naar de langskomende fietspuzzeltocht (Collectie Hedda Buijs)

een bok, tafels, ringen, klimtouwen die via rails langs de muur konden worden bediend en klimrekken die haaks op de muur konden worden geplaatst. Er was een echt toneel met daaronder grote lades, waarin de houten klapstoelen werden opgeborgen, die zaterdagochtend op een zeil werden klaargezet voor de weekopening op maandagochtend. Wee de leerlingen die het uur daarna gym hadden, want die moesten stoelen en zeil opruimen. 's Avonds kwamen er vertegenwoordigers bij mijn vader thuis om nieuwe of bestaande spullen voor de gymzaal aan te prijzen. Recticel uit Kesteren had als eerste een lange, oprolbare mat tegen gereduceerde prijs te koop. De vertegenwoordiger had een stukje mat bij zich en om te demonstreren hoe de mat werkte, mocht ik met een hamer op het matje slaan, terwijl hij zijn hand er onder hield. Oei! De mat is later aangeschaft. Bij mooi weer werd er buiten op een weiland gesport. Atletiek, kastiebal en softbal waren populair. En één keer werd in de modder een rugbywedstrijd tussen twee klassen gehouden. De leerlingen begonnen wit en eindigden zwart. Ik heb het met de camera van mijn vader gefilmd. De steen waar mijn vader op zat buiten was heilig. Die is nog bijna meegegaan naar het nieuwe schoolgebouw aan de Kerkewijk, waar een half verhard terrein en een grasveld waren aangelegd. Maar tot groot verdriet van mijn vader werden die al snel opgeofferd aan uitbreidingen van leslokalen.

Epiloog/nawoord/wat er van kwam

Alle buitenschoolse activiteiten die ik met mijn vader heb meegemaakt, zijn in mijn geheugen blijven zitten. Namen van oud-leerlingen en docenten borrelen op. Met een aantal van hen heb ik contact gehad. Ze hebben me veel verhalen over mijn vader verteld en ze hebben me foto's gegeven. Mijn vader was voor veel leerlingen hun vader, hij stond klaar voor z'n leerlingen en men kon hem altijd om raad vragen. De inspiratie is zichtbaar in de vele leerlingen, die of gymdocent werden of fysio gingen studeren en het vak met liefde bedrijven of bedreven.

Het kerstvolleybaltoernooi was de aanleiding om twee clubs op te richten "Volleybal Vereniging Veenendaal" en "Sport en Vriendschap". De eerstgenoemde ontstond rond de Kerkewijk met Ties van Schuppen als animator. De andere club ontstond uit een aantal vrienden van de Chr. ULO. Later, eind jaren 50, gingen

deze twee clubs samen en ontstond volleybalvereniging "VC Veenendaal". De dames van Volleybalclub Veenendaal hadden vooral in de beginjaren veel succes in de hoofdklasse. Het team bestond louter uit dames van het Christelijk Lyceum. De hoofdklasse was toen de hoogste landelijke klasse en veel teams uit het land hadden het moeilijk bij de thuiswedstrijden hier. Ze werden in een te kleine zaal van de Dokter Heksterschool gespeeld, maar later in de nieuwe gymzaal van het lyceum.

De zeilkampen in de laatste week van augustus hebben er zelfs voor gezorgd dat er zestig jaren in Veenendaal een heuse winkel kwam voor watersportartikelen op de Cunera-weg. Daarnaast zijn veel zeilkampers door het zeilvirus aangestoken en als je in Friesland en

Vader Buijs in zijn karakteristieke knickerbocker
(Collectie Hedda Buijs)

zeker in Langweer bent, vind je er altijd wel een Veense. En meestal niet één Veense maar twee, want veel stelletjes zijn in het zeilkamp ontstaan. De zeilkampen zijn nog steeds een begrip op school.

Dit is een verhaal dat ontstaan is door een oude foto van de Hoogstraat in *Oud Veenendaal*, waar de oude gymzaal opstond. Dank aan Sel van de Heuvel, Leo Nootenboom, Jaap Stuivenberg, Hetty Ybema, Ad Slik, Frans en Wil Schoenmaker en dochter Elfried, Pieter Brinksma uit Landweer, Leo Nooteboom en vele anderen.

Flitsen van Veenendaal in de zestiende eeuw:

Een Centrumdorp in het Veen (vervolg)

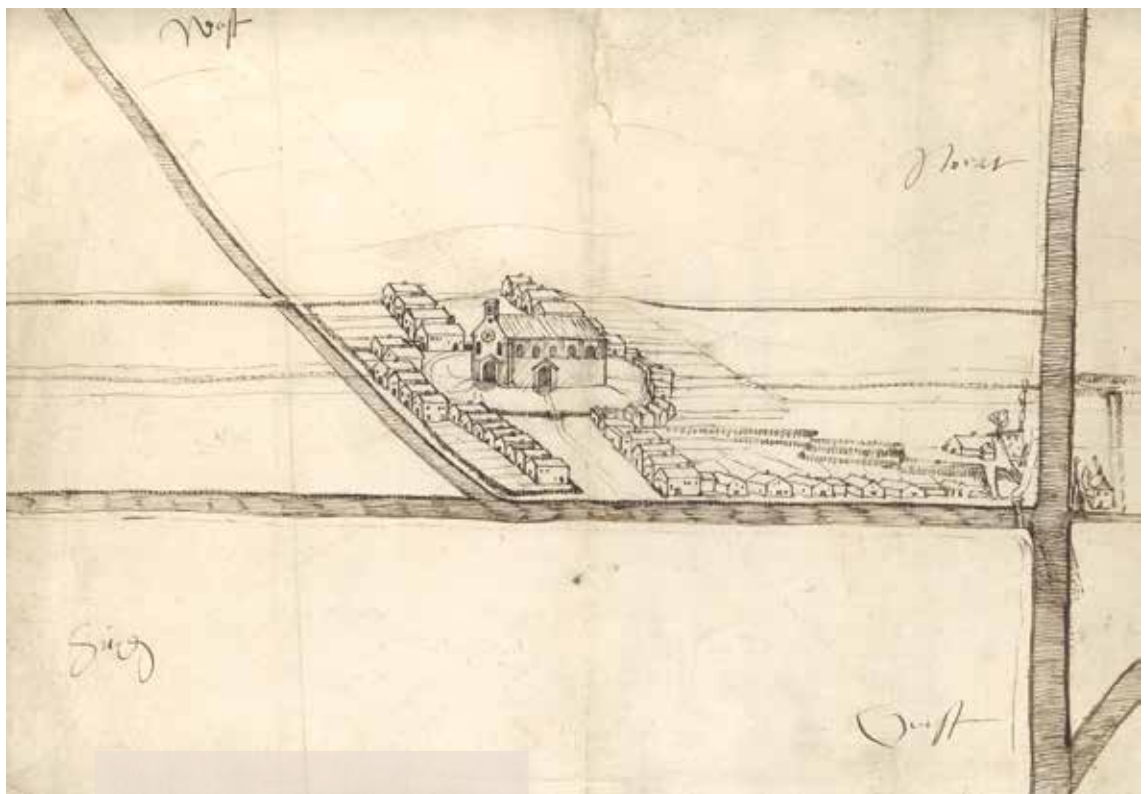
In het septembernummer van 2019 stond op deze plaats een verhaal van Coen van Viegen met wetenswaardigheden over de vroege jaren van het dorp Veenendaal tot en met het jaar 1559. Dit artikel vormt daar een vervolg op en gaat over de periode 1560 tot en met 1570.

Door:
Coen
van Viegen

1560 De Schoonderbeekse Grift wordt verbonden met de Bisschop Davidsgrift, waardoor de Rijn – Eem verbinding tot stand komt en de turf naar Amersfoort kan worden verscheept. Door grote tegenwerking van Utrecht wordt echter een volwaardige scheepvaartverbinding voorkomen.

dit plan wordt uitgevoerd.

1561 Augustus: De Veengenoten besluiten de Nieuwe Veenkerk te bouwen op het Kleine Veenloo "omtrent die wijck leggende tusschen mr. Dirck Pijnsz. van der Aa ende Brevelt"; bij de kerk zal een markt worden aangelegd. Zij

Eerste ontwerp voor een kerkgebouw met marktplaats, ca. 1550 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

1561 Januari: De Kartuziers opperen het plan "te willen gedogen 'tgebruijck van de capelle op Emmickhuijsen den tijdt van een jare tot behoef vanden inwoenders opt veen." Er zijn echter geen aanwijzingen gevonden, dat

hadden nog een poging gewaagd "met tien kannen wijns" de prior van het Klooster Nieuw Licht te bewegen het Groote Veenloo te verkopen; tevergeefs, want de monniken voelen niets voor de verkoop van dit deel van hun bezit. Er worden door de Veengenoten enige kerkmeesters aangesteld, die de bouw van de kerk moeten gaan begeleiden.

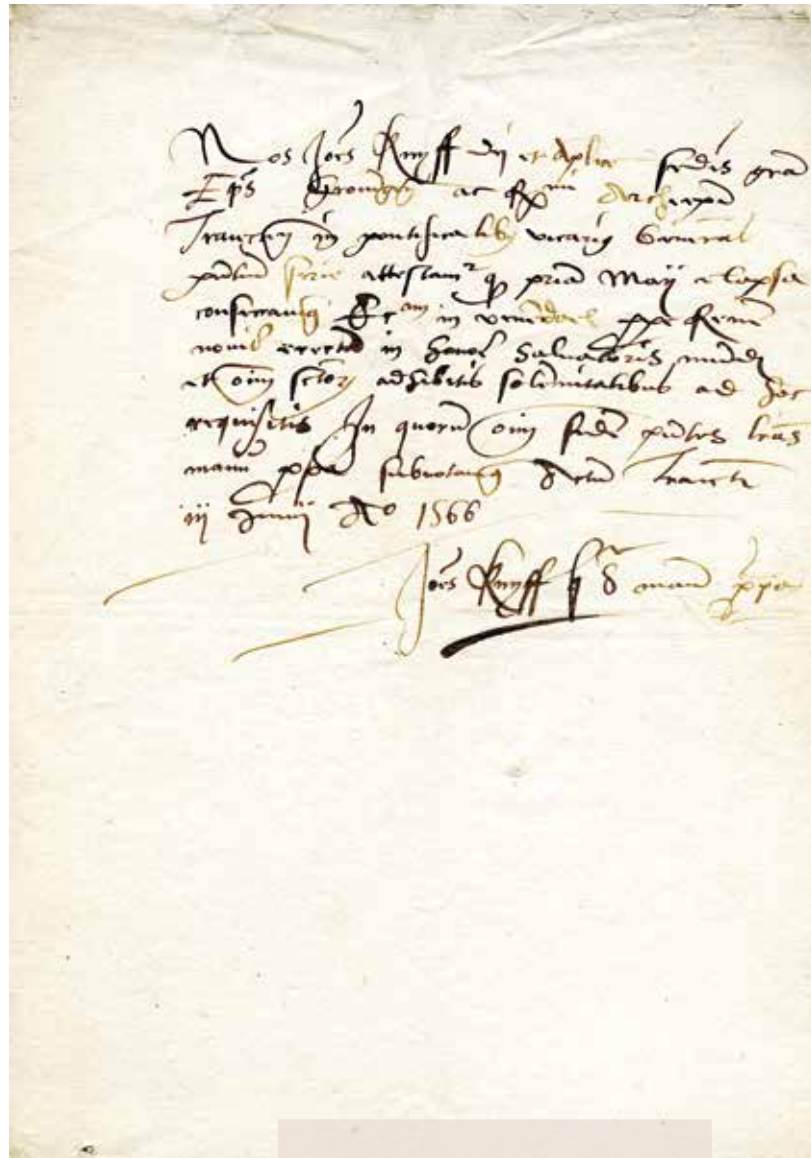
1562 19 maart: "Op huijden den XIXden Martii aDo.reg.LXII is geaccordeert tusschen den gecommiteerden Hoofden den geërfden inden Geldersche ende Renense veenen contribuanten totter Grifte aldaer ten eenre ende mejster Dirck Pijnsz vander Aa ende Elizabeth van Scayck wedue Dirck van Bredevelt ter andere zijden aengaende die nijeuwe veenkercke mitsgaders 'tmerckvelt (...) die geordonneert zullen werden op Elisabeths voirs Zandthoevel gelegen inden Renense venen voorseyt."

Elizabeth van Bredevelt die wedue voornoemd (geeft) tot Gods eere zoe veel velts als men tottet gewyde der voirs kercke behoeven zal." Voor de bouw van de kerk en de aanleg van het marktplein wil zij haar bezittingen wel afstaan. "Hijervoor zall die wedue voirseyt ontfangen uut handen der kerckmeisters eens die summe van acht ende twyntich Carolusguldens 'tstuck van twyntich stuvers." Volgens zekere bronnen zou zij de grond in pacht of leen hebben gehad van het Sint Agnesconvent te Rhenen en zou de prijs van 28 (goud) guldens een afkoopsom van haar rechten zijn. De betaling vindt plaats op 1 april.

In de loop van de volgende maanden wordt met de bouw van de nieuwe Rooms Katholieke 'kercke' in 't Veen begonnen. En dat alles gaat rustig en onverstoord verder, terwijl de Reformatie alom niet te stuiten vorderingen maakt. Op grote schaal worden in de Zuidelijke Nederlanden hagepreken gehouden; de beeldenstorm raast door het land. Waarschijnlijk is in dit jaar de Sint Salvator kapel op Emmickhuijsen verwoest. Sommige bronnen vermelden dat de stenen van deze kapel zouden zijn gebruikt bij de bouw van de Veenkercke.

1563 Op 31 augustus wordt met een octrooi van Philips II een 'Kollegie van Veenraden' ingesteld. Het College krijgt de verantwoordelijkheid over de met de turfwinning verband houdende

waterwerken, heulen dammen en griften. Het octrooi heeft zijn geldigheid behouden tot 1751, echter wel vele malen aangepast aan de eisen van de praktijk. Op 27 oktober worden voor de eerste keer uit de veeneigenaren (veengenoeten) zeven veenraden gekozen, die ieder jaar met de Hoofdofficieren (Schouten) de Grift en de watergangen moeten schouwen.

Document waarin bisschop Johannes Knijff verklaart dat hij op 1 mei de kerk in 'Venendaal' heeft gewijd, gedateerd 3 juni 1566 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

1563 De Stichtsche Molen wordt herbouwd op het Kleine Veenloo, waar zich een dorp van veenarbeiders begint te ontwikkelen. De heuvel (pol) waar de molen op verrijst, krijgt in de volksmond de toepasselijke naam van 'De Meulepol'; eigenaar is Cornelis van Zijl uit Amerongen. Deze molenaar had naast de windmolen ook een rosmolen gevestigd om in

geval van nood of bij windstilte toch zijn klanten te kunnen bedienen.

1565 3 december: In de Sint Salvatorkerk aan de Markt wordt de eerste Heilige Mis opgedragen. (zie ook 1 mei 1566) Er is medeleven en steun van elders: de Wageningen Mr. Dirck van Lawyck schenkt een raam voor de kerk.

1566 1 mei: "Consecravimus ecclesiam". De Sint Salvatorkerk op Het Kleine Veenloo wordt gewijd door de consecrator (wijbisschop) Johannes Knijff, bisschop van Groningen en vicaris-generaal van de Utrechtse Aartsbisschop Frederik Schenck van Toutenburg, "die te deftig was om zelf te komen". De Italiaanse reizende schrijver en zich Florentijns edelman noemende Ludovico Guicciardini meldt later in een boek: "Thomas Grammaye ende Jan Calvo hebben den eersten steen gelegd van het fondeersel der kercken alhier, gewijdt ter eeren van Sint Salvator".

Deze heren behoren tot de Contribuerende Veengenoten en zijn afkomstig uit Antwerpen. Grammaye is "Landrentmeester des furstendoms Gelre" en hij staat bekend als "zeer loffelijck ende loonwaardig". Van genoemde Jan Calvo, ook wel hier en daar vermeld als Calue, is weinig vermeldenswaard opgetekend. De kerk wordt eigendom van de Veenraden en zal dat blijven, ondanks de Reformatie, tot aan de overdracht aan de Kerkvoogden van de Gereformeerde (Hervormde) Kerk op 14 maart 1823.

3 juni: Het veendorp wordt in het verslag van de consecratie door bisschop Knijff aangeduid met de naam Venendael. Het is aannemelijk dat het gehucht onder deze naam reeds algemene bekendheid geniet. Waarschijnlijk is de Sint Salvatorkerk het laatste bedehuis, dat in de Lage Landen als Rooms Katholieke Kerk verrijst.

Van 10 augustus af barst in de Zuidelijke Nederlanden de beeldenstorm los. Tussen 22 augustus en begin september woedt deze storm ook in talrijke steden en dorpen van de Noordelijke Nederlanden. Het geïsoleerde dorp in de Rhenensche Veenen merkt er blijkbaar weinig van en gaat rustig voort met de opbouw van het Rooms Katholieke kerkelijke leven: men blijft de religie van de Heilige Moederkerk trouw.

Een prebende (aan een kerkelijke titel verbonden jaargeld) der Sint Pancratiuskapel van

Kasteel De Horst in Achterberg, welke in 1347 tot Kapittelkerk was verheven, wordt door Stadhouder Prins Willem van Oranje toegekend aan de parochie Veenendael. Nu de beloning van een pastoor is verzekerd, gaat men op zoek naar een "goeden duechtelicken priester". En reeds in 1567 doet Cornelis Geritszoon Walmaer (of Walmert), afkomstig uit een Amersfoorts klooster, als eerste pastoor zijn intrede in de nieuwe parochie Veenendael.

1567 Augustus: Er wordt in Veenendael een verbod uitgevaardigd "te tappen ende het kegelspel" te bedrijven tijdens kerkdiensten. De herbergiers laten "allerhande volck" binnen en het genoten geestrijke vocht leidt volgens de autoriteiten tot "ongestichticheit van vele menschen".

1568 De beloning van de turfgravers in de Rhenensche Veenen schijnt zeer karig te zijn geworden; de veengenoten hebben voor het seizoen van dit jaar de lonen laag gehouden aangezien "de marct slap is ende die arbeijders wel te crigen zijn".

1570 Vanuit de Zuidelijke Nederlanden begint het Calvinisme verder door te dringen in de Noordelijke Gewesten. Toch is het aantal Calvinisten niet zo groot als men zou vermoeden. De geschiedenis der Hervorming was tot 1560 (in Noord Nederland zelfs tot 1570) zo niet uitsluitend, dan toch wel overwegend de geschiedenis der Doopsgezinden. In 1587 vormen zij (Calvinisten) in Holland nog maar 1/10e deel de bevolking. In Veenendaal zal het tot 1590 duren, dat de Rooms Katholieke eredienst op z'n einde loopt.

Ontleend aan Coen van Viegen's 'Veenendaal in Historisch Perspectief' (vierde en uitgebreide versie)

Uit het archief van de gemeente Veenendaal

De nieuwe gemeentearchivaris van de gemeente Veenendaal stelt zich voor.

Door:
Rob Urban

Beste lezer van Oud Veenendaal,
Graag stel ik mij aan jullie voor. Mijn naam is Rob Urban en sinds 2 maart ben ik werkzaam als gemeentearchivaris van de gemeente Veenendaal. Ik ben geboren te Oldenzaal en opgegroeid in het pittoreske dorpje Ootmarsum in het mooie Twente. Samen met mijn vriendin ben ik woonachtig in Afferden in het Land van Maas en Waal.

In 1997 ben ik in Nijmegen terecht gekomen en heb daar geschiedenis gestudeerd aan de toenmalige Katholieke Universiteit van Nijmegen, nu bekend onder de naam Radboud Universiteit Nijmegen.

Na mijn studie geschiedenis heb ik op een blauwe maandag de lerarenopleiding geschiedenis gedaan, echter leraar worden was niet aan mij besteed. Vervolgens ben ik via detacheringen gaan werken bij verschillende gemeenten en zo in het informatie vakgebied terecht gekomen. Om mij verder te ontwikkelen ben ik gaan nadenken wat een goede en mooie aansluiting zou kunnen zijn op mijn opleiding geschiedenis. Mijn aandacht viel al snel op de master Archiefwetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam, waar ik in 2012 ben afgestudeerd. In de tussentijd ben ik gaan werken voor de gemeente Tiel als informatiemanager bij de afdeling documentaire informatievoorziening, kortweg afgekort als DIV. In 2016 is mijn functie overgeplaatst naar een nieuw opgezette organisatie Bedrijfsvoeringsorganisatie West-Betuwe (BWB). Deze organisatie verricht de dienstverlening voor de gemeenten Culemborg, West Betuwe (de voormalige gemeenten Geldermalsen, Neerijnen en Lingewaal) en Tiel. In mijn functie bij de gemeente Tiel en vervolgens bij BWB was ik onder andere verantwoordelijk voor kwaliteitsbeheer (post, archief, werkprocessen), digitalisering (post, facturen en archief), beleid, archiefbeheer, projecten, substitutie (vervanging van documenten voor een digitaal

exemplaar) en aansturing van de medewerkers DIV. Door de snelle veranderingen die er plaatsvinden op het gebied van informatievoorziening en ICT ben ik mij hier meer in gaan verdiepen en heb de master Business Process Management and IT aan de Open Universiteit gevolgd wat ik vorig jaar september succesvol heb afgerond. De focus lag tijdens deze studie op het analyseren van bedrijfsprocessen, het ontwerpen en herontwerpen van werksystemen en een vleugje data-analyse, Business Intelligence en Big Data.

Na jarenlang aan de voorkant van de informatievoorziening te hebben gewerkt, werd ik getipt dat bij de gemeente Veenendaal de functie van gemeentearchivaris vacant was. Mijn opleidingen, werkervaringen, interesse in geschiedenis en erfgoed waren de aanleiding om hierop te solliciteren. Sinds maart jl. ben ik met veel plezier werkzaam als

gemeentearchivaris.

Mijn doel is om het gemeentearchief via digitalisering naar een hoger platform te brengen zodat onze prachtige collectie overal ter wereld voor belangstellenden te raadplegen is. Door het coronavirus is wel gebleken dat je zeer kwetsbaar bent als je nog veel materiaal niet hebt gedigitaliseerd. Zowel externe als interne klanten ontnemen je op deze wijze de mogelijkheid om onderzoek te doen of om een oud bouwdoosje thuis te kunnen raadplegen. Om een voor iedereen digitaal benaderbaar archief te bewerkstellingen, wil ik het E-depot gaan inrichten. Dit geeft ons meer grip en overzicht op de te bewaren informatie die wij beheren. Ik vind een goede onderlinge samenwerking van groot belang tussen de verschillende erfgoedinstellingen die de gemeente Veenendaal rijk is. Op deze onderlinge samenwerking wil ik mij dan ook absoluut gaan richten! Heb je interesse in ons archief? Neem contact met ons op: gemeentearchief@veenendaal.nl.

Het laatste woord

Het geheel rondom het coronagebeuren heeft een grote impact op ons sociale leven, economische leven en culturele leven.

Door:
Het bestuur

Op het moment dat we dit schrijven zijn de regels waaraan we ons moeten houden gelukkig weer wat versoepeld maar de 1,5 meter blijft gehandhaafd. Ook is het onzeker hoe het virus zich in het najaar en de winterperiode gaat ontwikkelen en wat zullen dan de nieuwe maatregelen gaan worden. Allemaal vragen waarop we op dit moment het antwoord nog niet weten. Waarschijnlijk wordt het allemaal pas weer normaler als er een vaccin is.

gaan doen. Op ons verzoek om kandidaten in te dienen voor het bestuur is door de leden niet gereageerd. Vandaar dat wij er nu van uit gaan dat u er geen bezwaar tegen hebt dat we deze twee mensen al graag in onze bestuursvergadering hebben ontvangen. Wij zijn ervan overtuigd dat we een mooie periode met hen tegemoet gaan.

Het jaar 2020 is voor onze vereniging ook weer een lustrumjaar. Inmiddels bent u van ons gewend dat we in het lustrumjaar een boek uit geven. Dat willen we ook nu weer doen. Hoe we dat aan gaan pakken met al die coronamaatregelen hoort u in het najaar van ons. We houden u op de hoogte.

De komende bijeenkomst stond gepland voor 24 september a.s., maar gaat niet door. De datum die we vooralsnog wel handhaven is 26 november a.s. Dit is de datum voor onze 7^e lustrumbijeenkomst. Hoe en op welke manier we daar invulling aan gaan geven hoort u nog van ons.

Joop Zoetemelk wint in 1985, het oprichtingsjaar van de HVOV, de eerste wielerronde Veenendaal-Veenendaal (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Grote onzekerheden dus ook voor onze vereniging. De ledenbijeenkomsten kunnen dit jaar geen doorgang vinden en dat is jammer. Gevolg hiervan is dat we ook onze bestuursverkiezing niet konden houden. Ons bestuurslid Ab van Kooten gaat op de eerstkomende ledenvergadering afscheid van ons nemen. Gelukkig zijn we erin geslaagd om twee mensen te vinden die ons bestuur willen komen versterken. Thijs van Dijk is een jonge enthousiaste man die graag met ons wil gaan meedraaien en ook Hennie Henzen, onze enthousiaste man van het documentatiecentrum wil graag weer mee

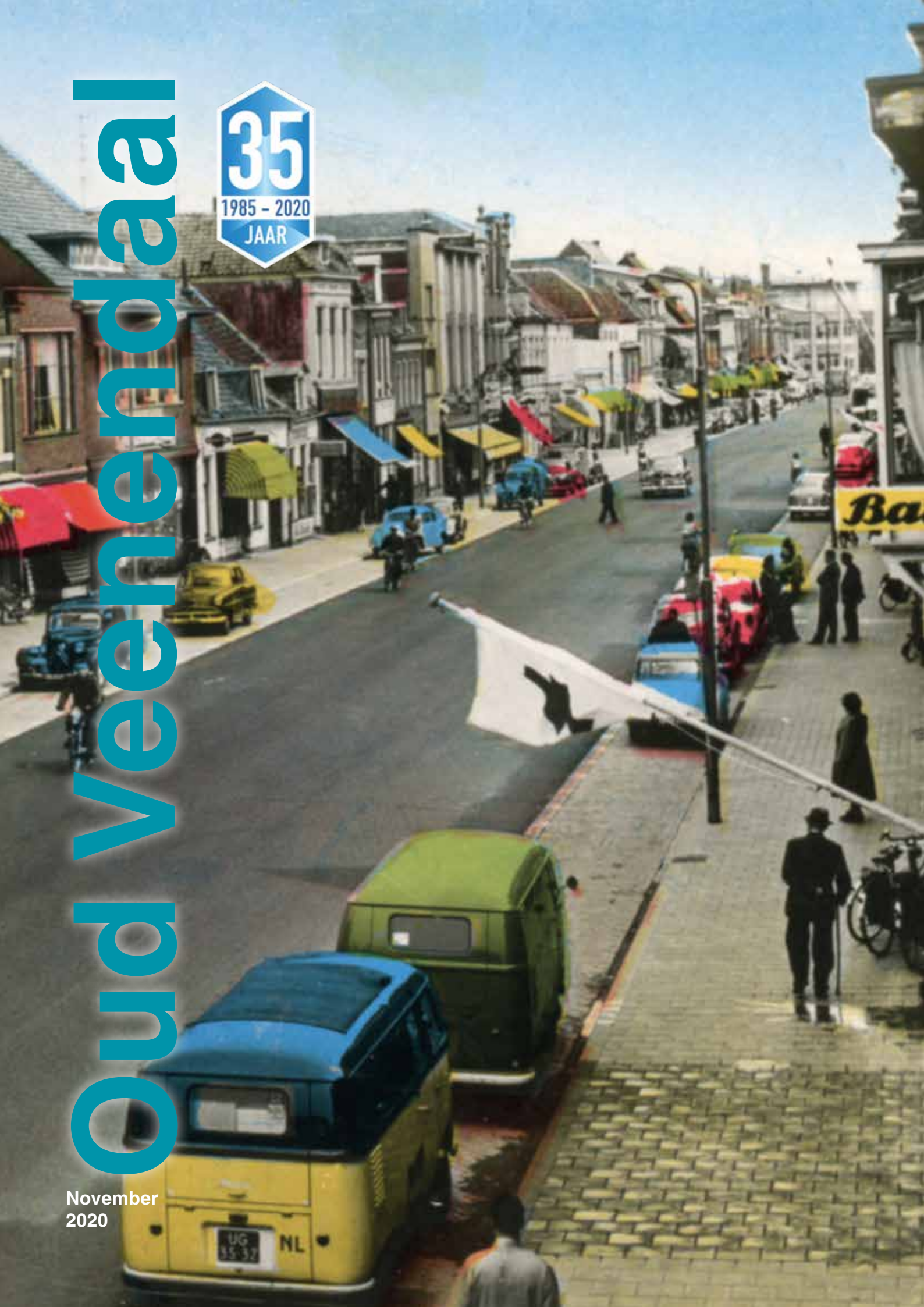
**Donderdag
26 november 2020**

**Lustrumbijeenkomst
HVOV**

Oud Veenendaal

November
2020

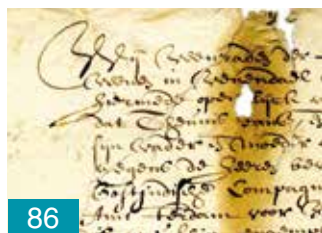

Inhoud

De redactie

Om te beginnen

De redactie

De jaren 1670-1810

W.R. Berkhof-van Amerongen

Van veengrond naar de jungle

De redactie

De jaren 1845-1880

J. van den Berg-van Wakeren

Een Kennedy-clan in het gemeentehuis van Veenendaal

De redactie

Het jaar 1915

E. van Asselt

Tocht ouderen 1950

De redactie

De jaren 1950-1985

109 Historische Vereniging Oud Veenendaal 35 jaar jong - 112 Het laatste woord

Colofon

35^e jaargang, nummer 4
verschijnt 4 maal per jaar

REDACTIE

Janneke van den Berg
Wouter Berkhof
Ineke van Schuppen
Cor Slok
redactie@oudveenendaal.nl

BESTUUR

A. van den Bos, voorzitter
Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, secretaris
H.C. de Kleuver, penningmeester
A.K. van Kooten
A.A. Slok
J.A. Spies
Mevr. W. Wienecke-van Schuppen

Secretariaat:

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
Eekwal 3, 3904 DL Veenendaal
Telefoon 0318 51 10 66
info@oudveenendaal.nl

Website:

www.oudveenendaal.nl

Ledenadministratie:

A. Hempenius
Kees Stipplein 52
3901 TP Veenendaal
Telefoon 0318 51 38 79
ledenadministratie@oudveenendaal.nl

Financiële administratie:

Berry Henzen
MacBridestraat 51, 3902 KK Veenendaal
Telefoon 0318 52 74 91 (na 19.00 uur)

Werkgroepen en commissies:

A.K. van Kooten
Componistensingel 107
3906 BV Veenendaal
Telefoon 0318 55 36 44

Documentatiecentrum:

De Cultuurfabriek
Kees Stipplein 78, 3901 TP Veenendaal
Telefoon 0318 58 26 68
documentatiecentrum@oudveenendaal.nl

Openingstijden:

Dinsdag van 13.00 tot 16.00 uur
Donderdag van 13.00 tot 16.00 uur
Zaterdag van 10.00 tot 13.00 uur
Of op afspraak: 06 54 91 19 91

ISSN: 0926-2857

Afbeelding omslag

Hoofdstraat (Collectie Ineke van Schuppen)

Bank:

IBAN: NL 62 RABO 0 395110106, t.n.v.
Historische Vereniging Oud Veenendaal

De contributie bedraagt € 25,- per jaar.
Losse nummers van dit blad € 8,-.
Het lidmaatschap van de vereniging loopt
gelijk met het kalenderjaar.
Opzegging alleen schriftelijk en tot een
maand vóór het begin van het nieuwe
verenigingsjaar.

Ontwerp, opmaak en druk:
Henzen ontwerp & communicatie, Veenendaal

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

De redactie reageert na inzending van een artikel naar de scribent. De tijd tussen datum van inzending en het uitkomen van het nummer waarin het artikel wordt opgenomen is veelal een paar maanden tot een jaar. Plaatsingsmoment is afhankelijk van de voorraad artikelen en de benodigde aanpassingen. Ingezonden artikelen kunnen door de redactie worden aangepast. Over plaatsing van een artikel in ons tijdschrift wordt door de redactie beslist. De inhoud van ingezonden artikelen valt buiten de verantwoordelijkheid van de redactie.

Om te beginnen

Met dit nummer heeft u alweer het laatste nummer van Oud Veenendaal van 2020 in handen. We naderen het einde van een bewogen en bijzonder jaar.

Over de pandemie die in maart wereldwijd samenlevingen tot stilstand bracht en nog steeds niet geweken is, is inmiddels veel gezegd en geschreven. Dat zullen we hier verder laten rusten. Helaas betekent dat wel dat de feestelijke viering van het 35-jarig jubileum niet door kan gaan. Dat wil niet zeggen dat dit jubileum

onopgemerkt voorbij gaat. Elders in dit blad vindt u een bon waarmee u het boek Vijftig Veense Verhaaltjes van Ineke van Schuppen kunt aanschaffen. Dit boek kwam tot stand op basis van de mooie fotocollectie van Nico van Ginkel die we als vereniging vorig jaar konden aankopen. Meer informatie over hoe en waar u dit boek kunt ophalen, vindt u op de bon zelf. Vanwege het jubileum is dit nummer wat anders van opzet dan gebruikelijk. De redactie is gaan uitzoeken hoe Veenendaal vroeger het nieuws haalde en vond daarbij veel opmerkelijke, intrigerende, vermakelijke en soms ook ontroerende berichten. Omdat er vorig jaar in het kader van het Gilbertjaar ook al veel gezegd en geschreven is over het ontstaan van Veenendaal, hebben we gekozen om dat nu buiten

beschouwing te laten. We beginnen wat later, in 1670, en in stappen van 35 jaar gaan we door de geschiedenis. Allerlei onderwerpen passeren daarbij de revue: een VOC-erfenis, Veenendaalers in Suriname, de spoorlijn bij De Klomp, Kennedy's in het gemeentehuis van Veenendaal en de lotgevallen van een militair in de Eerste Wereldoorlog. Vaak gaat het over de industrie, over de fabriek van burgemeester Van de Poll, de Hollandia Tricotage, en in de jaren '50, de komst van de SKF. Uit de oude doos komt nog een verslag van Eef van Asselt van de auto-tocht voor ouden van dagen in 1950. Ineke van Schuppen maakte een overzicht van de geschiedenis van de vereniging zelf met alle hoogtepunten uit de afgelopen 35 jaar. Uiteraard wordt dit allemaal geïllustreerd met mooie en bijzondere foto's. En tot slot zoals gebruikelijk het laatste woord van de voorzitter

Dit nummer staat ook in het teken van afscheid. Na maar liefst 15 jaar neemt Cor Slok afscheid van de redactie. Vele uren heeft hij gestoken in het redigeren, vergaderen, foto's uitzoeken en alles wat er verder komt kijken bij de redactie van dit blad. Hij heeft in die 15 jaar zelf ook veel artikelen geschreven, waar hij ook veel tijd en aandacht aan besteedde. We willen hem bedanken voor al dit werk, en voor de prettige samenwerking, we zullen zijn inbreng gaan missen!

We wensen u weer veel leesplezier!

Door:
De redactie

De jaren 1670-1810

Zoals u hebt kunnen lezen in ‘Om te beginnen’ heeft de redactie ervoor gekozen om met stappen van 35 jaar door de Veenense geschiedenis te wandelen, te beginnen bij het jaar 1670 (350 jaar terug; tienmaal 35). Vanzelfsprekend is de schat aan informatie groter, naarmate we dichterbij het heden komen. Deze twee pagina’s staan in het teken van de jaren 1670 – 1705 – 1740 – 1775 – 1810. Ze verhalen onder meer van een Rhenense verleidster, een Veenendaalse VOC-opvarende en de plaatselijke ambachtslieden.

Door:
De redactie

1670

Geertruijt Verweij uit Rhenen heeft haar zinnen gezet op de Veenendaalse chirurgijn Justinus Georgy Sonnius, een getrouwd man die haar moeders been behandelt en dan wel, als het slecht weer is, in hun huis blijft overnachten. Geertruijt heeft hem daar verleid – zegt hij – *door nackent op te staen wth haer bedde ende hem versoeckende met vleijende woorden tot haar bijslaep*. En bij die ene keer blijft het niet – zegt hij – zij achtervolgt hem tot in Veenendaal tot in zijn huis, tot in het echtelijk bed. En als het kind geboren is moet hij opdraaien voor het jaarlijks onderhoud daarvan en voor de kraamkosten. Justinus probeert daar onderuit te komen want hij is *beswaert met een huijs vol naeckte cleijne onnosele kinderen* en zijn handwerk levert hem maar een sober bestaan op zodat hij *qualijck (gelijck men seit) van 't boot can gereaecken aen het andere*. (Dick van Manen, Een aanzienlijk vlek in het Stichtse)

1670

Transcriptie van de acte op pagina 87: Wij veenraaden der Gelderse en Rhenense veenen in Venendael betuijgen ende certificeren hiermede openlijk voor de oprechte waarheijt dat Theunis Jansz en Jantge Elissen echtel. zijn vader en moeder van Elias Thonisz, die wegens de heeren bewinthebbers der Oostindische Compagnie ter kamer van Amsterdam voor bootsgezel affgevaren is op 't schip genaempt de vrijheijt in der jaere 1666: en in Oostindiën geven voor redenen van wetenschap dat de voorn. Theunis Jansz ende Jantge Elissen alhier altijd hebben gewoont en alsnoch woonen, en tot sijn erffgenamen heeft achter gelaten sijn voorsz. ouders en heeft den voorsz. Theunis Jansz. geconstitueert sijn voorn. huijs-

vrouw Jantge Elissen omme te ontfangen de gagie bij hen[.]en welgemelte Camere te goet hebben (...) noch onbetaelt ende quitantie (...) is forma daer van te passeren: In [...]ondt der waarheijt is dese met ons gew[...]lijck zegel bevesticht, ende bij den [...] onderteijkt in Venendael den 22^e October 1670 onder Stijll

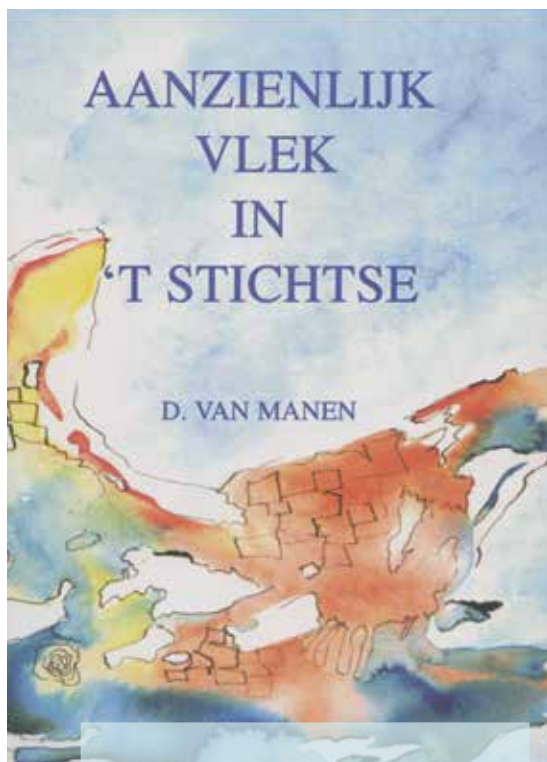
1705

Een belangrijk gegeven blijkt uit een notariële akte. Celighman Levi verklaart daarin dat hij in zijn huis in Veenendaal een toebacxspinnerij uitoefent voor rekening en verantwoording van Abraham Cohin en Soonen te Amsterdam. Gezien de slechte kwaliteit van de inlandse tabak zullen we hierbij eerder aan de fabricage van pruim- of snuiftabak dan aan die van pijp-tabak moeten denken. (Dick van Manen, Een aanzienlijk vlek in het Stichtse)

1740

Provinciale Staten van Utrecht en Gelderland proberen dit jaar een oplossing te vinden voor het interne conflict van de veengenoten. Een commissie uit de beide colleges, waarin onder andere baron Torck, een burgemeester van Arnhem en twee burgemeesters uit Utrecht zitting hebben, heeft een conventie van 34 artikelen ontworpen, waarvan men denkt dat daarmee weer orde op zaken kan worden gesteld. Maar op verschillende punten wijkt deze ontwerp-conventie af van de oude octrooien en daardoor dreigt het fout te gaan. Zo zou de open rekendag in het vervolg niet meer jaarlijks maar eens in de twee jaar moeten worden gehouden. Bovendien wordt de open rekendag nu uitdrukkelijk naar Rhenen verplaatst en als datum daarvoor wordt gekozen voor 24 of 25 juni.

Tijdens de behandeling van de ontwerp-conventie komt ook aan de orde het *onstuigmig volk als er in Veenendaal gevonden wordt*. Als voorbeeld dient dat er op 22 augustus 1740,

Met het boek *Aanzienlijk vlek in 't Stichtse* schreef voormalig gemeentesecretaris D. van Manen een kroniek van Veenendaal vanaf de vroege middeleeuwen tot 1840.

voorgekomen sijnde dat eenen Jacob Geurtsz, wonende int Veen, eenige vreemde personen ophuijst, en niet alleen sonder consent sig aldaer komen neder te setten maar ook volgens berigt veele ononderlijkheeden pleegen, is geordonneert dat hij sig binnen 24 uur van die personen moet ontdoen. (Dick van Manen, *Een aanzienlijk vlek in het Stichtse*)

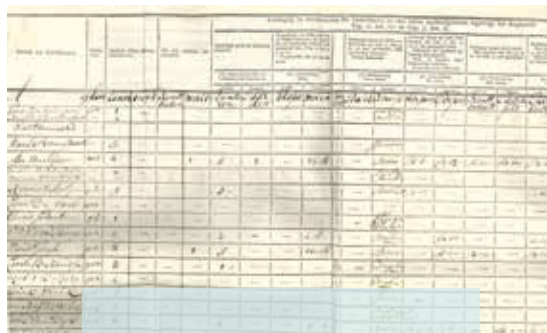
1775

Johan Diderik Oojman uit de omgeving van Osnabrück heeft met Harmen Klaasen in Veenendaal *gesonts lijfs lopen schoijen en bedelen op een valsch voorgeven alsof zij menschen waren die van een verloren reijs quamen en welker schip vergaan was*. Zij zijn gepakt en voor het leven verbannen. Maar Johan Diderik is nu brutaalweg teruggekomen om zijn *dobbelspel op de publicque markt te excerceren* en bovendien heeft hij bij diverse mensen de zakken gerold. Hij wordt veroordeeld tot één jaar publiek werkhuis en opnieuw verbanning voor het leven. (Dick van Manen, *Een aanzienlijk vlek in het Stichtse*)

1810

Het provinciaal bestuur vraagt om een overzicht van alle bedrijven. Er zijn nu in Veenendaal (waarschijnlijk alleen op Stichts) 63 wolkammersbazen, 16 tappers of kroeghouders, 14 winkeliers, 7 timmerlieden, 6 bakkers, 3 kleermakers, 3 hoedemakers, 2 horlogemakers, 2 notarissen en verder één in allerlei (dertien) beroepen. Er zijn geen bedrijven die leveranties kunnen doen voor het leger, hoogstens één bedrijf dat sjako's kan verzorgen op de hoeden van de soldaten.

Schepen Brand van Eden vraagt ontslag uit het gemeentebestuur in verband met zijn vele affaires als molenaar. Het gemeentebestuur schrijft aan de Landdrost van Utrecht: "Wij kunnen wel met één minder. In oktober haakt ook Hendrik van Dolder af, zogenaamd wegens zijn hoge leeftijd. Maar, schrijft het gemeentebestuur aan de Landdrost: *hij heeft nog geen merkelijke hinder in ziel noch lichaam...en hij heeft zich deze week nog opnieuw laten verkiezen tot veenraad, daar meer moeite en fatigués aan vast zijn als aant schepenambt*. De voorgegeven reden vindt het bestuur laf net zoals in het geval van Brand van Eden, die trouwens ook tot veenraad is gekozen. Met schout en secretaris zijn ze nu nog met z'n zessen, *hetgeen voor een half dorp genoeg is*. Dat twee gemeentebestuurders zo kort na elkaar hun congé hebben genomen moet wel

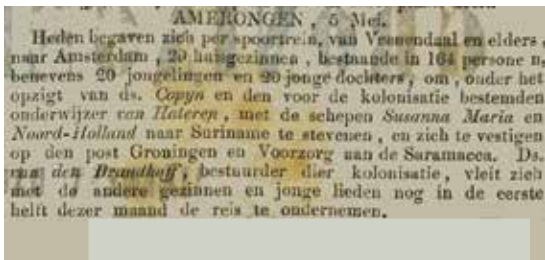
Gedeelte van een belastingstaat uit ca. 1810 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

terug te voeren zijn op interne moeilijkheden en daarvoor komt het eerst in aanmerking de onenigheid tussen schout en secretaris, die vermoedelijk tot een gespannen en misschien wel onwerkbaar sfeer heeft geleid.

Beide vertrokken heren hebben een plaats gezocht in het bestuur van het Veenraadschap, waar Anthony de Bijl en jonkheer Van Asch van Wijck de dienst uitmaken.

Van veengrond naar de jungle

Hieronder ziet u een 175 jaar oud bericht uit de Groningse Courant. Er valt te lezen hoe 29 gezinnen in mei 1845 vanuit Veenendaal de lange reis naar Suriname ondernamen. Uit de laatste zin van het bericht blijkt bovendien dat het hier niet bij blijft: een tweede lichting zal vrij snel dezelfde tocht afleggen. Dit roept de prangende vraag op: Waarom begeeft een groep Veenendalers zich naar het verre Suriname?

Bericht uit de Groninger Courant van 9 mei 1845

Om die vraag te kunnen beantwoorden is het belangrijk om kort de historische context te schetsen, zowel in Suriname als in Nederland. Wanneer we kijken naar de Surinaamse kant van het verhaal, zien we dat rond 1845 de slavernij ernstig onder druk kwam te staan. In 1833 hadden de Britten slavernij al verboden verklaard. Maar ook in andere delen van de wereld werd het bezit van slaven én de slavenhandel (twee zaken die overigens nadrukkelijk werden gescheiden in die tijd) aan steeds meer beperkingen onderhevig. Dus ook de Nederlandse overheid voelde wel aan dat de slavernij in de koloniën op haar laatste benen liep. Het zou overigens tot 1863 duren voordat ook Nederland definitief over zou gaan tot de afschaffing van de slavernij in haar gebiedsdelen.

Aan de andere zijde van de Atlantische Oceaan, in Nederland, ging het economisch slecht. De Nederlandse industrie liep achter bij die van de ons omringende landen en dat leidde tot armoede en werkloosheid. In Nederland was er dus een overschot aan arbeidskrachten, terwijl in Suriname binnen afzienbare tijd een tekort zou ontstaan. Die situatie vroeg om een oplossing.

Het plan

Die oplossing kwam van een drietal dominees: de in het krantenbericht genoemde dominees Copyn en Van den Brandhof, aangevuld met hun ambtsgeenoot ds. Betting. In 1841 stelden zij de eerste versie van een plan op met als doel: 'eene vrije kolonisatie in de bovenlanden van Suriname met Nederlanders, ter bevordering van de godsdienstige, zedelijke en materiële belangen der bevolking van de genoemde West-Indische bezittingen'.

Vrij kort daarna benaderde het drietal een

Vier boerenkolonisten die als kind met de eerste groep mee waren gekomen naar Suriname in 1845 (Collectie Stichting Nationaal Museum van Wereldculturen)

aantal collega-predikanten schriftelijk om gemeenteleden te wijzen op het bestaan van dit plan. In de brieven valt terug te lezen hoe afschrikwekkend de situatie in Nederland is

Door:
Wouter
Berkhof-van
Amerongen

en wat voor een contrast het hemelse paradijs in Suriname hiermee vormt. Als predikanten hun gemeenteleden daarop wijzen, zullen de aanmeldingen voor de onderneming vanzelf binnenstromen.

Ondertussen probeerden de heren ook politieke steun voor hun plan te krijgen bij de Minister van Koloniën, de heer J.C. Baud. Die steun kwam er en in januari 1843 stond op de voorpagina van de Staatscourant te lezen dat koning Willem II zijn zegen had gegeven aan de onderneming. In zoverre dat ds. Betting met twee boeren op verkenningstocht mocht naar Suriname om daar een geschikte plek voor de kolonisatie uit te zoeken en voorbereidende maatregelen te treffen voor de succesvolle vestiging van een groep kolonisten. In eerste instantie zou het daarbij gaan om 50 gezinnen. Als ook dat succesvol was, zouden de overige 150 gezinnen volgen.

Dit was een enorme teleurstelling natuurlijk, voor Betting, maar ook voor zijn mede-initiatiefnemers voor de kolonisatie. Copyn en Van den Brandhof besloten dan ook om Bettings

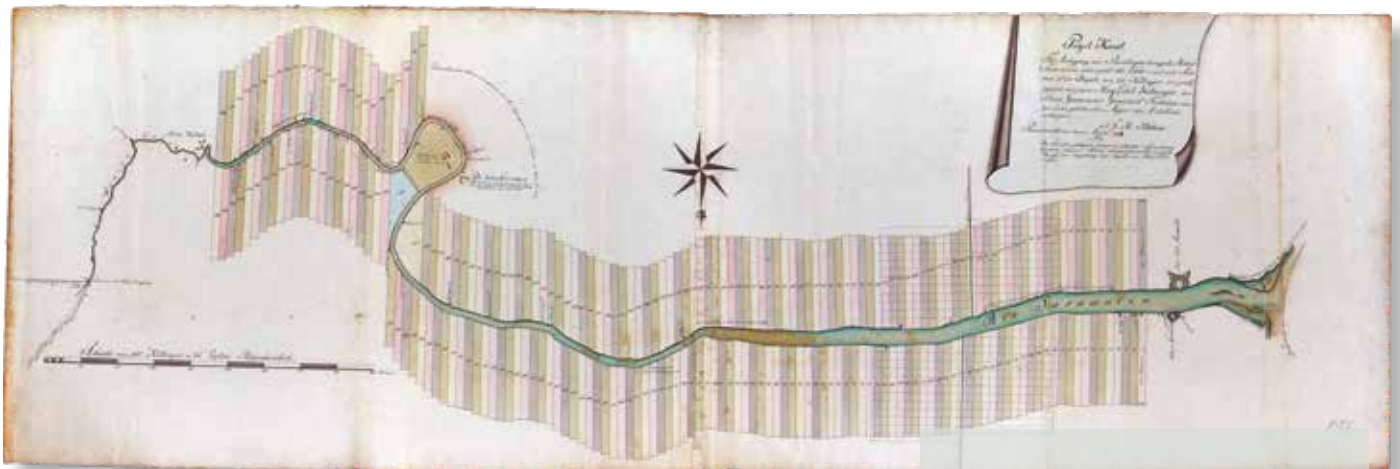

Het boerengezin Van Ravenswaay in 1920, afstammelingen van de Van Ravenswaays die in 1845 uit Veenendaal waren vertrokken (Collectie Stichting Nationaal Museum van Wereldculturen)

De voorbereidingen

Zo gezegd, zo gedaan: in december 1843 voer ds. Betting in gezelschap van een paar boeren af naar Suriname. Maar wat hij daar aantrof stemde hem allerm minst tevreden. In een rapport stelde hij dat het hele kolonisatieproject als 'onverantwoord' moest worden beschouwd. De meegereisde boeren en hijzelf hadden tal van opofferingen moeten doen en Betting vroeg zich af hoe het 50 huisgezinnen dan wel niet moest vergaan. Het zou een enorme investering vergen om het gebied een beetje leefbaar te

advies in de wind te slaan en het project met de 50 huisgezinnen gewoon door te zetten. Daarvan getuigt het krantenbericht hierboven. De beide heren voeren met het afgesproken aantal gezinnen af naar Suriname. Van die 50 huisgezinnen waren twaalf afkomstig uit Veenendaal. Negen keer een familie Van Ravenswaaij, een familie Van Veldhuizen, een familie

maken. Kortom: een keuze tussen spelen met mensenlevens óf een buitenproportionele hap uit de staatskas.

Kaart van plantages rondom de Saramaccarivier. De plantage Voorzorg bevond zich in de groene lus linksboven (Collectie Buitenlandse Kaarten Leupe, Nationaal Archief)

Stuivenberg en een familie De Ruiter. Zij voeren in 1845 af naar een nieuw leven aan de andere kant van de oceaan.

In Suriname

In Suriname zouden zij de plantage Voorzorg aan de Saramaccarivier gaan betrekken. Toen de 'uitverkoren' gezinnen daar aankwamen bleek het beloofde paradijs een fata morgana. Allereerst was er geen woonruimte: de vijftig noodwoningen waren nog in aanbouw

Paramaribo óf nog een andere plek was), waaronder een heel aantal van Veense komaf. Zij worden als de stamvaders beschouwd van de zogeheten 'boeroes': een officiële etnische groep van witte Surinamers.

In 2005 schopte één van hen het voor het eerst tot minister in Suriname. Zijn naam, Rick van Ravenswaay, klinkt oer-Veens en zijn huidskleur is roomwit, maar hij is toch écht een Surinamer. Al is dat voor Nederlanders soms moeilijk te bevatten. Van Ravenswaay daarover in De

en er stonden alleen wat bewoonbare hutjes die waren overgebleven van een voormalige melaatsenkolonie. Ook van landbouwgrond was nauwelijks sprake: het gebied was niet ontgonnen en de grond was veel te drassig om gewassen te verbouwen. Sowieso was er een tekort aan voedsel en toen ook nog de tyfus uitbrak, betekende dat het einde voor de helft van de kolonisten.

Deze enorme deceptie zorgde ervoor dat de kolonisten vrij kort na hun aankomst op de plantage Voorzorg andere heenkomens zochten: een nabijgelegen plantage met de naam Groningen, de stad Paramaribo óf zelfs weer helemaal terug naar Nederland.

De nasleep

Al met al bleven ongeveer 150 kolonisten over in Suriname (of het nu in Voorzorg, Groningen,

Detail van de plantage Voorzorg met daartegenover Groningen (Collectie Buitenlandse Kaarten Leupe, Nationaal Archief)

Volkskrant: 'Op bezoek in Nederland weigeren ze te geloven dat ik een Surinamer ben. Op een afspraak lieten ze mij bij de receptie een keer een half uur wachten. De secretaresse zei daarna geschrokken: 'Maar we zaten op een Surinamer te wachten'.'

Bronnen:

Ad. J. de Jong (2005) 'De lotgevallen van Nederlandse boeren als kolonisten in Suriname', *Oud Rhenen* 24.2, 34-42.

Universiteitsbibliotheek Leiden, Collectie Brandhof.

De jaren 1845 – 1880

De jaren waarin de Nederlandse spoorwegen ook Veenendaal bereikten, een grootschalig vaccinatieprogramma werd opgezet tegen een besmettelijke ziekte én Veenendaal land rijker en water armer werd.

Door:
De redactie

Nederlandsche staatscourant
25-02-1845

Stempel van de Oude Veenendaalsche Stoomweverij van burgemeester Van de Poll. Na de watersnood van 1855 trad hij af en verkocht de fabriek (Collectie Museum Veenendaal)

Station Veenendaal-De Klomp werd op 15 maart 1845 geopend (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Utrechtsche provinciale en stads-courant: algemeen advertentieblad
25-07-1845

De fabriek van burgemeester Van de Poll stond ergens in het Achterkerk. Toen de fabriek gesloopt werd, kwamen er arbeiderswoningen en werd er een straat naar de burgemeester vernoemd (Collectie Henk Mark, Gemeentearchief Veenendaal)

Opregte Haarlemsche Courant

02-10-1845

Op Donderdag den 2den en 16den October 1845, telkens des avonds ten 6 ure, zal ten Huize van *Wenter Budding*, te Veenendaal, in de Provincie Utrecht, bij inzet en toeslag, publiek verkocht worden: Een, tot velerlei Affaires geschikt HUIS, bestaande en eenen Winkel, 6 Vertrekken, een Werkhuis, Bergplaats of Schuur, met Stal, Kelder en Zolder; benevens eene afzonderlijke Loods, Erf en Tuin, waarin de *Dranklijsterij*, *Wol-kammerij*, *Huidenbleeterij* en *Verwerij*, is of nog wordt uitgeoefend, staande en gelegen in het volkrijke Dorp Veenendaal voornoemd, nabij de markt, aan den Straatweg van Elst naar en op circa 20 minuten afstands van het Station van den Rijn-Spoorweg, aan de Klomp. Te aanvaarden den 2sten Januarij 1846. Nader onderrigt te bekomen bij den Notaris J. W. A. IMMINK, te Amersfoort; mits Brieven franco.

"De Berendans" op de hoek van de Markt en de Hoofdstraat. Was dit het huis dat in 1845 verkocht werd? (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Arnhemsche Courant

11-10-1845

Aanbesteding.

Op Zaterdag den 25sten October des jaars 1845, des middags ten 12 ure, zal, onder nadere approbatie, door het GEMEENTE-BESTUUR VAN VEENENDAAL, in bijzijn van den Rijks-Ingenieur van den Waterstaat, *M. H. CONRAD*, in het Gemeente-Huis te Veenendaal, worden aanbesteed:

a. Het VERBETEREN van den WEG in Veenendaal, bestaande in het DEMPEN der bestaande GRIFT, midden door het Dorp, het BESTRATEN met KLINKERS over de gedempte Grift, het BEVAARBAAR maken van twee SLOOTEN en het MAKEN van twee WELWATERPUTTEN met POMPEN.

b. Het MAKEN van twee HOUTEN BRUGGEN, BESCHOEIJINGEN, STOEPEN, enz.

Het bestek, op hetwelk de bovengemelde aanbesteding zal plaats hebben, zal, boven en behalve aan het Gemeente-Huis te Veenendaal, ter lezing liggen bij *ALTENA*, in de Boshof te Veenendaal, aan de Postrij de Klomp, te Geldersch Veenendaal, en voorts op alle zoodanige plaatsen, alwaar gewoonlijk de Beslekken van Waterstaats-werken ter lezing gelegd worden.

Zullende twee dagen vóór de besteding de noodige aanwijzing in loco worden gedaan, en voorts nadere Informatiën te bekomen zijn bij het Gemeente-Bestuur te Veenendaal.

Utrechtsche provinciale en stads-courant: algemeen advertentieblad

13-10-1845

STAAT van de opbrengst van den Rijn-Spoorweg, gedurende de maand September 1845.		
Stations.	Aantal Reizigers.	Opbrengst van Reizigers.
Amsterdam	15120	f 21,188,46
Abcoude	1993	- 756,30
Laan van Vreeland	831	- 405,45
Nieuwersluis	1103	- 555,40
Breukelen	1497	- 661,00
Maarssen	450	- 237,05
Utrecht	11948	- 12,850,65
Driebergen	1978	- 2,148,90
Maarsbergen en Maarn.	374	- 504,60
Veenendaal	980	- 785,55
Ede	1076	- 918,45
Wolfshezen	291	- 165,50
Arnhem	6092	- 14,915,30
	44355	- 55,832,40

Door het dempen van het kanaal in 1845 ontstond de brede Hoofdstraat (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Algemeen Handelsblad

29-01-1880

VEENENDAAL, 27 Jan. Ter weekmarkt alhier waren de pryzen als volgt: Rogge f 7. a 7.25. Boekweit f 7, a 7.60. — Paardenboonen f 8. a 8.50. — Haver f 4 a f 4.50, — Maïs f 5. a 6.75 alles per HL. Aardappelen, Appelen en Peren niet aangevoerd. — Boter f 1.45 a 1.50

per KG. — Eieren *f* 4.— a 5 per 100 stuks. — Biggen *f* 1.— a *f* 10.—. — Schrammen *f* 12 a 18. — Zeugen *f* 30 a 40. — Vette Kalveren (stalhandel) *f* 45 a 55.

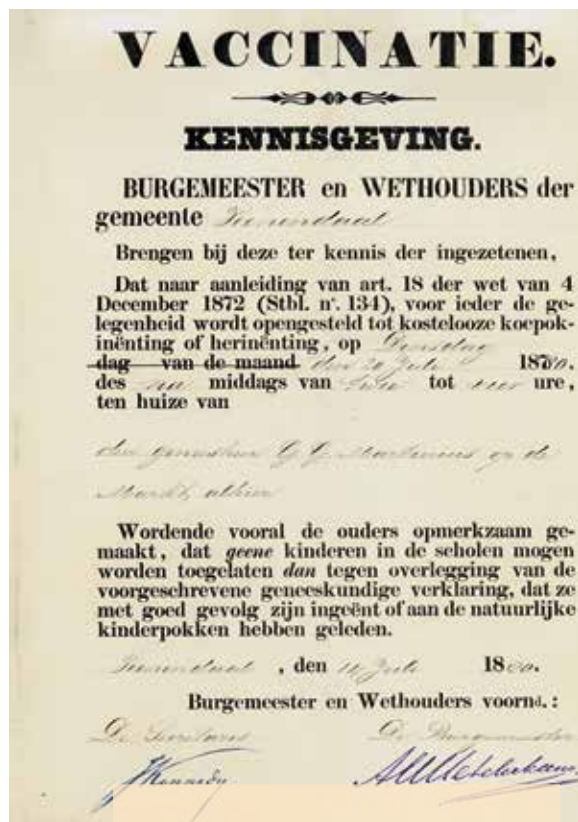

Marktdag rond 1900 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Delftsche Courant

27-07-1880

Men leest in de Arnh. Ct.: Uit de koepokinenting zijn bijna nog meer questies af te leiden, dan er bijproducten bij de gasfabricage bestaan. Nu heeft weder een docter te Veenendaal de

Oproep voor de koepokkeninenting van 1880 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

gewichtige vraag gesteld, of vaccineeren voor gemeenterekening gerangschikt kan worden onder de leverantiën aan de gemeente en alzoo een gemeenteraadslid daardoor de wet zou overtreden. Gedeputeerde staten van Utrecht hebben in ontkennenden zin beslist; de geneesheer zal zich nu tot Zijne Majesteit wenden, om te vernemen hoe deze oordeelt. Het is hem waarschijnlijk minder te doen om het staatsrechtelijk beginsel, dan wel om zijn collega in den gemeenteraad, die gevaccineerd heeft, uit dat college te verwijderen.

Het Nieuws van den Dag: kleine courant

28-09-1880

Te Veenendaal wordt heden het oude mannen- en vrouwenhuis geopend. Voor deze stichting is tot dusver voor ruim *f* 660 aan jaarlijksche bij.-dragen toegezegd.

Het in 1880 opgerichte Oude Mannen- en Vrouwenhuis werd in 1964 gesloten. Deze opname dateert uit 1949. (Collectie Ineke van Schuppen)

Nederlandsche Staatscourant

13-11-1880

Zesde algemeene tienjarige volkstelling. Werkelijke bevolking der provincie UTRECHT op 31 December 1879.

	Mannen	Vrouwen	Totaal
Veenendaal	2,037	1,993	4,030

Arnhemsche Courant

29-11-1880

BEKENDMAKING.

De ondergeteekenden, ALBERTUS VAN ALTENA, Logementhouder, en EVERT BAARS, Koopman beiden wonende te Rhenen, berigten, dat hun OMNIBUS, bevattende No. 1 negen en No. 2 minstens acht Zitplaatsen, even als tot nu toe ook voortaan dagelijks tot het vervoeren van personen en goederen zal rijden van

Rhenen naar het Station Veenendaal en terug, langs den Utrechtschen straatweg tot Elst en van daar langs den straatweg van de Klomp naar het Ingensche Veer tot het spoorwegstation Veenendaal. De plaatsen, waar geregeld zal worden stil gehouden tot het in- en uitlaten van passagiers, zijn: Te Rhenen in het Loge-

ment "de Koning van Denemarken", alwaar het hoofdkantoor gevestigd is. Te Elst bij de Wed. Spies. Te Veenendaal in het Logement "de Roskam" en aan het spoorwegstation te Veenendaal, van waar de omnibus weer afrijdt. De Ondernemers, A. VAN ALTENA. E. BAARS.

Station Veenendaal-De Klomp rond 1930 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Het Vaderland

20-01-1880

Zaterdagavond wist een persoon in een woning te **Veenendaal** binnen te sluipen. Toen men hem ontdekte, zette hij het op een loopen, na een brandende lamp te hebben stukgeslagen. De vlammen verspreidden zich spoedig, zoodat in een oogenblik de kamer in brand stond. Toen men de vlammen meester was, miste men ruim f60.

Rotterdams Nieuwsblad

20-07-1880

Een oppassend jongmensch van 20 jaar geraakte Zaterdagavond te **Veenendaal** door het hollen van het paard, onder een volgeladen wagen hooi te water. Toen men hem op het droge bracht, waren de levensgeesten reeds bijna uitgebluscht en korten tijd daarna gaf hij den geest.

Algemeen Handelsblad

22-07-1880

* **VEENENDAAL**, 19 Juli. Door Gedeep. Staten der provincie Utrecht is afwijzend beschikt op een bezwaarschrift van den geneesheer J. Berkhout alhier, waarbij de meening wordt te kennen gegeven, dat het verrichten van kosteloze vaccinatien aan onvermogenen voor rekening der gemeente door een geneesheer, tevens lid van den Raad, strijdig is met de wet. Thans is ter dier zake door den heer Berkhout een adres aan den Koning gericht.

Het Nieuws van de Dag

10-12-1880

In sommige dag- en weekbladen is onlangs een gerucht verspreid, dat aan de gemeente-secretarie te **Veenendaal** valsche handteekeningen en andere ongeoorloofde handelingen zouden hebben plaats gehad. Deze zaak werd Maandag jl. in de Raadszitting ter sprake gebracht en gaf den Burgemeester, den Heer A. H. Metelerkamp, aanleiding tot de verklaring dat er wel onregelmatigheden waren gepleegd, doch alleen om fouten en verzuim van den overleden secretaris te bedekken, en voorts, dat geen eigenlijk bedrog was geschied en niemand bevoordeeld of benadeeld. De zaak was nog in onderzoek, en hij kon dus voor het oogenblik niets verder daarover mededeelen.

Bij monde van den oudsten wethouder verklaarden de raadsleden, dat zij volkomen vertrouwen bleven stellen in den burgemeester.

Een Kennedy-clan in het gemeentehuis van Veenendaal

Tussen de krantenartikelen voor dit blad troffen we een artikel aan over een klacht over malversaties op het gemeentehuis, kort na het overlijden van gemeentesecretaris Kennedy. De zoektocht naar de gebeurtenissen achter dit artikel leverde meer inzicht op over het functioneren van de gemeente in de 19de eeuw, maar ook een tragisch persoonlijk verhaal.

Door:
J. van den Berg-
van Wakeren

Jacob Kennedy werd op 1 juni 1824 geboren in Veenendaal, als zoon van Theodorus Franciscus Kennedij en Jannetje van Hien. Zijn moeder en zusje overleden toen hij drie jaar oud was. Hij trouwde op 20 april 1849 met Pieterella Jacoba Karmozijn en ze gingen wonen in een huis aan de Hoofdstraat. Het stel kreeg acht kinderen, zes van hen heeft hij tijdens zijn leven moeten begraven.

De gemeentesecretarie was tot 1874 gevestigd op de bovenverdieping van de gemeentewaag aan de Markt, links op de foto (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Hij begon op 14-jarige leeftijd bij de gemeente Veenendaal. In 1861 werd hij bode en in 1866 werd hij benoemd tot gemeenteontvanger. Deze functionaris was verantwoordelijk voor de financiën van de gemeente. Op 4 april 1871 werd hij ook benoemd als gemeentesecretaris. Tot 1866 werd deze functie vervuld door de burgemeester, daarna kwam er een aparte gemeentesecretaris. Jacob Kennedy was de tweede persoon in deze functie. Tot aan zijn dood bleef hij zowel gemeenteontvanger als gemeentesecretaris. De secretarie was bij zijn benoeming nog gevestigd in een kamer boven de Gemeentewaag aan de Markt, maar verhuisde in 1874 naar het net aangekochte

gemeentehuis in de Hoofdstraat.

“Vanwege toegenomen werkzaamheden” deed hij in 1875 een verzoek aan de raad om een extra ambtenaar op de secretarie. De raad willigde dit verzoek in. Opvallend genoeg was in dezelfde vergadering al een brief binnen gekomen van een zekere A.H. Smalt, die als klerk op de gemeentesecretarie wilde werken! Deze man werd echter afgewezen, de reden daarvoor is niet helemaal duidelijk. Aan het gevraagde loon kon het niet liggen, Smalt vroeg 100 gulden minder dan de gemeente wilde betalen. Misschien heeft Jacob Kennedy zelf ingegrepen, want de nieuw ambtenaar werd... Pieter Jacobus Kennedy, de 23-jarige zoon van Jacob. Al na ruim een jaar vroeg hij om een loonsverhoging van 100 gulden per jaar. “De voorzitter geeft te kennen, dat de [...] aangevoerde redenen alleszins gegrond zijn en acht het billijk dat die wedde worden verhoogd”, aldus de raadsnotulen. Daar dacht de raad toch anders over. Burgemeester Metelerkamp probeerde het nog met een verhoging van 50 gulden per jaar, maar ook dat voorstel haalde het niet. In de daaropvolgende begroting, over het jaar 1878, stond de jaarwedde voor de ambtenaar ter secretarie toch begroot op 300 gulden per jaar. Maar opnieuw ging de raad er niet in mee. Weer een jaar later was Jacob Kennedy ziek, zijn taken als gemeentesecretaris werden waargenomen door zijn zoon. En opnieuw was zijn jaarloon onderwerp van discussie. Een aantal raadsleden voelde nu wel wat voor een verhoging, maar er was geen meerderheid. Maar op een voorstel van de burgemeester kreeg hij nu wel 50 gulden per jaar extra voor het bijhouden van de registers van de burgerlijke stand.

Handtekening van gemeentesecretaris Kennedy onder een stuk uit 1880 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Een andere zoon van Jacob, Theodorus Franciscus, solliciteerde in 1876 naar de functie van hulponderwijzer aan de openbare lagere school. Omdat hij de enige sollicitant was, werd hij aangenomen, met een jaarwedde van 500 gulden per jaar. Een jaar later besloot de raad dit te verhogen naar 560 gulden per jaar. Van de acht kinderen van Jacob en Pieterella waren er in 1878 nog vijf in leven. Dochter Jannetje overleed echter op 4 december van dat jaar, ze was 27 jaar oud. Nog geen twee maanden later stierf op 27 januari 1879 ook zoon Pieter Jacobus. Hij was 26 jaar oud. Na zijn overlijden werd zijn broer Theodorus Franciscus aangesteld als ambtenaar ter secretarie. Maar na slechts een paar maanden in functie overleed hij ook, op 22-jarige leeftijd.

Overlijdensadvertentie van Theodorus Franciscus Kennedy (Collectie Koninklijke Bibliotheek)

Jacob Kennedy kampte al eerder met ziekte en de dood van drie van zijn kinderen in zo'n korte periode zal hem geen goed gedaan hebben. Op 10 augustus 1880 werd hij onwel tijdens zijn werk en overleed nog dezelfde avond op de leeftijd van 56 jaar. Hij werd onder grote belangstelling begraven, en bij het graf

brachten burgemeester A.H. Metelerkamp en oud-burgemeester H. G. van der Poel "in schoone bewoordingen hulde aan den man in wien Veenendaal een zijner beste ingezetenen verliest".

Na zijn overlijden werd de secretarie tijdelijk waargenomen door A.H. Smalt. De nieuwe gemeentesecretaris C.R. Schuller tot Peursum werd beëdigd in de vergadering van 12 november 1880. In dezelfde vergadering werd de herbenoeming van de burgemeester bekend gemaakt en het ontslag van volontair C.J. Stern. Dat laatste zou nog een staartje krijgen. Na zijn vertrek diende Stern een klacht in over onregelmatigheden op de gemeentesecretarie, met name het vervalsen van handtekeningen. Er volgde een gerechtelijk onderzoek. In december vroegen raadsleden naar de uitkomst van dat onderzoek, waarop de burgemeester antwoordde: "dat er eene kleine onregelmatigheid op de secretarie heeft plaats gehad tijdens de waarneming van het secretariaat door A.H. Smalt, doch dat hij de meest stellige verzekering geeft, dat noch oneerlijke bedoelingen noch benadeeling of bevoordeeling van eenig persoon aan deze behandeling ten grondslag lagen". Zo staat het in de gemeenteraadsnotulen, maar in de kranten staat er een bijzondere toevoeging: "hetwelk geschied was om fouten en verzuim van den overleden gemeente-secretaris te bedekken". Heeft secretaris Kennedy door zijn persoonlijke omstandigheden zijn hoofd niet helemaal meer bij zijn werk gehad in de laatste maanden van zijn leven? Hoe het is afgelopen weten we jammer genoeg niet, het uiteindelijke verslag is niet te vinden in de archieven van de gemeente.

En de overgebleven leden van de familie Kennedy? De weduwe Kennedy-Karmozijn werd per 1 januari 1881 aangesteld voor het geven van "fraaie en nuttige handwerken" aan de openbare lagere school. Dochter Elizabeth Antonia was ook onderwijzeres. Maar net als de meeste van haar broers en zusters mocht ze niet oud worden. Ze overleed in 1884 op 25-jarige leeftijd. Alleen de jongste zoon Jan Theodorus maakte nog het begin van de nieuwe eeuw mee, hij bereikte de leeftijd van 42 jaar.

Bronnen:

Archieven gemeente Veenendaal 1811-1941 inv. nrs. 5-7, 76, 199, 256
Diverse kranten op www.delpher.nl
De Amerongsche Courant op www.razu.nl

Het jaar 1915

We nemen opnieuw een stap van 35 jaar en komen daarbij een aantal interessante weetjes tegen.

De Telegraaf

30-01-1915

Voor den krijgsraad te 's Gravenhage stond wegens desertie terecht de landweer-soldaat W. F. de K., afkomstig uit Veenendaal. De man begaf zich met verlof naar Veenendaal wegens ernstige ongesteldheid van zijne vrouw, die in blijde verwachting verkeerde. Thuiskomende vernam hij, dat ze naar Den Haag vertrokken was en zonder verlof begaf hij zich in politiek eveneens daarheen. Na dagen lang geleden te hebben, bracht zij een levenloos kind ter wereld. Daar ze in levensgevaar verkeerde, bleef beklagde bij zijn vrouw, vertrok later met haar naar huis in Veenendaal en werkte daar eenigen tijd bij een broer, om in het onderhoud van zijn gezin te voorzien. Toen zijn hulp niet meer noodig was, vertrok hij naar Amersfoort en meldde zich daar aan.

De auditeur-militair mr. Palthe Werenhagen, rekening houdende met de treurige omstandigheden, waaronder bekl. achterbleef van verlof, vorderde veroordeeling tot 3 weken militaire detentie met aftrek der preventieve hechtenis van af 13 Januari t.v.

Beklaagde deelde daarna mede, dat hij vóór dat hij in het Huis van Bewaring te 's Gravenhage werd ingesloten, reeds 25 dagen in de provooft had doorgebracht, hetgeen op zich zelf reeds een zware straf was. Daar zijn vrouw nog steeds ernstig ongesteld is en in hoogst overspannen toestand verkeert, verzocht hij hem een straf op te leggen, gelijk staande met de preventieve hechtenis.

Na in raadkamer te zijn geweest, veroordeelde de krijgsraad beklagde tot 16 dagen militaire detentie in te gaan 13 Januari jl. met last tot zijn onmiddellijke invrijheidstelling.

De Sumatra post

22-05-1915

Waaraan een adjunct-commies ter secretarie te Veenendaal moet voldoen.

Een sollicitant naar bovenstaande betrekking vermeldt in een ingezonden stuk in het „Weekblad voor den Nederlandschen Bond van Gemeente-Ambtenaren“, dat hem door B. en W. te Veenendaal de volgende vragen werden gesteld:

- 1o. Tot welk kerkgenootschap behoort U?
- 2o. Hebt u uwe belijdenis al gedaan?
- 3o. Gaat u naar de kerk?
- 4o. Gaat u naar de catechisatie?
- 5o. Welke kerk, vrijzinnige, orthodoxe of gereformeerde?
- 6o. Welke politiek houdt u er op na?
- 7o. Bent u vrijzinnige beginselen toegedaan?
- 8o. Hoe vindt u de vrijzinnige leer?
- 9o. Kent u den domines uit uw vorige standplaats?
- 10o. Hoe kent u hem zoo?
- 11o. Welk beroep oefent uw vader uit?
- 12o. Wat voor beginselen hebben uwe ouders en familieleden?

Hij voegt hier nog bij dat in verband met vraag 9 en 10 informaties zouden worden ingewonnen bij den predikant van zijn vorige standplaats of hij de kerk en de catechisatie bij hem bezoekt, en vraagt dan: „zijn deze vragen in het belang van de gemeenteadministratie gesteld en houden zij verband met de eventueel aan de betrekking verbonden werkzaamheden?“

Gemobiliseerde soldaten, ca. 1915 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Oudst bekende foto van de gemeentesecretarie met links de latere gemeentesecretaris D. Blankenspoor en helemaal rechts J. Hille (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

**Provinciale Overijsselsche en Zwolsche
Courant**
23-10-1915

Volksonderwijs Hattem en omstreken.
De heer Sannes wijst er op, dat ds. De Geus te Wezep weggaat en vraagt of het niet goed is Veenendaal, waarheen hij vertrekt, er op te wijzen hoe hij de openbare school te Wezep heeft aangevallen en heeft willen vermoorden, wat hem niet alleen niet is gelukt, doch het geluk heeft medegebracht, dat de voorstanders van openbaar onderwijs warm geworden zijn. De vergadering zal er zorg voor dragen.

Dominee H.A. de Geus was van 1915-1925 predikant te Veenendaal (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Het Vaderland
1-4-1915

Verbod van Voetbalwedstrijden op Zondag.
Naar aanleiding van een schrijven door het Bestuur van den N. V. B. gericht tot Gedeputeerde Staten van Utrecht in verband met het door den gemeenteraad van **Veenendaal** uitgevaardigde verbod tot het houden van voetbalwedstrijden op Zondag, werd door de Bondadministratie een schrijven ontvangen van bovengenoemd college dat de gemeenteraad van **Veenendaal** bedoeld verbod weder heeft ingetrokken.

Arnhemsche Courant
12-11-1915

Brand in een kerk.
Nadat Woensdagavond dienst was gehouden in de Ned. Herv. Kerk te Veenendaal, werd er 's nachts een felle brand ontdekt. Toen de brand ontdekt werd, had het vuur waarschijnlijk reeds lang gesmeuld. Toen men door groote krachtsinspanning het vuur meester werd, was reeds groote schade toegebracht aan stoelen en banken.
Men vermoedt, dat de brand is ontstaan, doordat een van de kerkbezoekers bij het verlaten van het gebouw een stoof met vuur heeft omgeworpen.

Het interieur van de Oude Kerk op de Markt aan het begin van de 20ste eeuw, met vooraan onder de stoelen een paar stoven (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Voetbalploeg van VVC ca. 1915 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Verslag van een tocht voor ouden van dagen

Herinnering van een ordonnans aan het uitstapje voor Veense ouderen, gehouden in het jaar 1950.

Door:
Eef van Asselt

Als vergoeding voor wat de Duitsers ons land in de jaren 1940-1945 hadden aangedaan, kreeg Nederland enkele kleine stukjes Duits grondgebied toegewezen in de vorm van grenswijzigingen. Het ene gebied lag rond de plaats Elten, het andere rond een plaatsje in de omgeving van Sittard.

De tocht van 1950 ging naar het genoemde Elten en omgeving. De stoet bestond dat jaar uit ongeveer tachtig luxe auto's, die gratis (en met bestuurders!) door particulieren waren beschikbaar gesteld. Van de stoet maakten verder deel uit: een hulp van de Wegenwacht en help(st)ers van het Rode Kruis en de EHBO uit Veenendaal. Enkele Veenendaalse politieagenten completeerden - met behulp van particuliere motorrijders - het geheel.

Eef van Asselt op latere leeftijd (Collectie Cord Otting, Gemeentearchief Veenendaal)

In de auto's werden de oudjes gelijk al aardig verwend. Het organiserende comité had namelijk gezorgd voor een zak snoep voor de dames en voor vijf sigaren voor de heren. Iedere deelnemer kreeg bovendien vier consumptiebonnen. Zelfs waren er chauffeurs, die - maar dat gebeurde natuurlijk stiekem - in de auto voor een geestrijk opkikkertje zorgden.

Na een prachtige tocht rond Elten volgde een

zeer goed verzorgde maaltijd, welke door de deelnemers met smaak (en humor) werd genuttigd. Vervolgens ging de tocht door het mooie Montferland naar de bekende uitspanning "Tivoli" in Berg en Dal. In de sfeervolle tuin werden aan een groot buitenbuffet de consumptiebonnen gretig ingewisseld. Bij dat buffet stonden ook de ordonnansen: Wout Waaijenberg, Joop Groenhof en Eef van Asselt. Op hun beurt wachtten zij op een glas fris. Intussen kwam ons aller Kamerlid Willem van Manen bij hen staan. Even de zaak bekeken hebbend zei hij tegen Job van Schoonhoven: "Job, jij hebt veel langere armen dan ik, neem jij even een borreltje voor mij. Hier is de bon".

Wout Waaijenberg op de motor (Collectie HVOV/Van Dolderen)

Zo gezegd, zo gedaan. Het bonnetje mocht Van Manen natuurlijk houden. Toen was Van Asselt aan de beurt: "Zeg jonge sportman, pak jij even een borreltje voor mij. Hier is de bon". Van Manen kreeg zijn borreltje (én zijn bon). Ook Wout Waaijenberg en Joop Groenhof

ontkwamen er niet aan om Van Manen een handje te helpen. Op deze manier wist ons handige – en plezierige – Kamerlid mooi een paar consumptiebonnetjes te versieren!

Voormalig kamerlid Willem van Manen
(Collectie HVOV/Nico van Ginkel)

Tijdens een wandeling langs de tafeltjes in de tuin van “Tivoli” konden vele ouderen oude bekenden begroeten en even een praatje maken. Ondermeer zaten de voorzitters van de Coöperaties “De Eendracht” en “De Volharding”, te weten de heren Hein de Ruiter en Kroesbergen, broederlijk aan één tafeltje achter hun borreltje. Op de vraag “Hoe is het

Wethouders Anton de Ruiter en Johannes van Hardeveld in een botsbootje, 1961 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

vandaag bij jullie?” was het antwoord van de heer De Ruiter: “Alles goed, behalve het borreltje. Ze doen ze hier maar half vol. Nee, dat is bij Letje van Schaik en bij Marinus van Schuppen in 't Gelderland heel wat anders!”

Ook de botsbootjes hadden over belangstelling niet te klagen. Vooral toen ds. Van Enk en Anton de Ruiter de zaak daar in gang zetten. Menig oudje kreeg de nodige spetters mee, maar men bleef lachen.

Helaas... aan alles komt een eind. Het was instappen geblazen voor het laatste deel van de tocht. Via een heel mooi landschap terug naar Veenendaal. Daar stond op de hoek Nieuweweg-Holleweg de Scheepjeswolharmonie gereed om de stoet op haar laatste deel met vrolijke muziek te begeleiden. Langs de route hadden zich zeer velen ter begroeting opgesteld. Vanaf de Markt ging tenslotte ieder zijns weegs.

Het was een héél fijne tocht. Nu komt de 47e tocht er al aan. Houwen zo!

De Scheepjeswolharmonie (Collectie HVOV/Fam. De Kamper)

De jaren vliegen om: wat gebeurde er in 1950?

Het Vrije Volk: democratisch-socialistisch dagblad
02-01-1950

Een droom wordt werkelijkheid

In Veenendaal is men begonnen met de productie van nylonkousen

Vier grote fabrieken in Nederland zijn sinds enige tijd bezig met de productie van nylonkousen, waarvoor de garens in beperkte hoeveelheden uit de Verenigde Staten van Amerika worden ingevoerd. Een van deze fabrieken staat in het nijvere Veenendaal, de industriële gemeente in Zuidoost-Utrecht, die zich krachtig ontwikkelt. Het is nog geen omvangrijke productie en bovendien gaat van dat weinige nog bijna tachtig procent naar het buitenland, maar het is toch een begin, dat de harten van vele Nederlandse vrouwen iets sneller van verwachting doet kloppen.

Die verwachting wordt nog iets groter sinds bekend is geworden, dat het AKU-concern zelf nylon-garens in Nederland zal gaan vervaardigen en daarbij vermoedelijk genoeg zal kunnen produceren om de vier fabrieken van het materiaal voor hun kousenproductie te voorzien.

De gebroeders Van Leeuwen te Veenendaal zijn sinds Maart 1949 bezig met het in proef produceren van nylonkousen. Thans is sinds kort een bescheiden begin gemaakt met het produceren voor de markt.

Het meeste moet worden geëxporteerd, maar dat is nog niet zo eenvoudig, daar andere landen enige jaren eerder met nylonkousen op de wereldmarkt verschenen.

„Steun van de overheid zal wel nodig zijn, willen wij de concurrentie op de wereldmarkt kunnen volhouden”, zegt de heer J. van Leeuwen. De productiemogelijkheden zijn thans nog te beperkt.”

Kunstzijkous weg!

De nylonkous zal zonder enige twijfel de fijne kunstzijden kous uit het leven der vrouwen verbannen. Dat is een realiteit, die men heeft ingezien. Wel is waar kunnen voor de vervaardiging van nylonkousen dezelfde machines worden gebruikt, maar de omschakeling kost minstens een half jaar. Bovendien moet ook het personeel herschoold worden. De productie van nylonkousen eist zeer veel zorg en toezicht.

Voor het afwerken van de nylonkousen stelt men vrijwel uitsluitend vrouwen aan. De zachte vingers van een vrouw zijn bij dit werk vereist. Deze vingers en handen dienen nochtans iedere dag te worden gemanicueerd. Dit geschiedt elke morgen in het bedrijf. Bovendien worden spiegelgladde tafels bij het werk gebruikt.

Zo dun als spinrag

Als spierwitte garens, zo dun als spinrag, komen de klossen nylon uit Amerika aan. Zij worden op de machine gezet in flessen, waarin zij hun vochtgehalte bewaren.

Met veel geraas en rumoer breidt zo'n machine 24 nylonkousen tegelijk. Eelopen mannen met deskundige gezichten langs, maar het heeft de schijn of de machine die mannen in het geheel niet nodig heeft om het werk te doen. De werkelijkheid is anders. Van de man, die de machine bedient, wordt een grote vakkennis geëist.

Als de witte kleurloze kousen zijn afgewerkt, gaan ze naar de pre-boarder, de voorvormer, waar ze onder hoge temperatuur hun vorm krijgen. In tegenstelling tot de kunstzijden kous verliest de nylonkous die vorm nimmer meer. Ten slotte worden de kousen geverfd, in keurig cellophaanpapier verpakt en verstuurd naar.... nee, voorlopig niet naar uw winkeller. Maar die tijd komt ook.

De Nederlandse kousenfabrieken zijn paraat. De droom van elke vrouw zal werkelijkheid worden.

Entree van de Hollandia Tricotage aan de Kerkewijk (Collectie HVOV/Mw. Van Manen- Van Leeuwen)

MENSEN EN DINGEN *in de Sport*

ER is te Veenendaal iets vreemds gebeurd. De voetbalclub met dezelfde naam, een tweedeklasser, staat er niet al te best voor, n.l. helemaal onderaan. Echt wat men zo pleegt te noemen een zacht eitje. Nu geviel het, de Arnhemse Boys, ietwat duizelig wellicht door de kampioensvisioenen, bij dat Veenendaal op bezoek gingen. Zij gingen natuurlijk met de gedachte wel te zullen winnen, maar, zoals dat wel meer voorkomt, zij verloren met liefst 6—3. Op zichzelf was dat natuurlijk niet zo heel vreemd, maar wel vonden die Boys het raar, dat die knapen van Veenendaal vochten, alsof hun leven ervan afhing. Zij konden niet precies zeggen, wat hun in dat spel had getroffen, maar die Veenendalers schenen door het een of ander bijzonder te zijn gebeten op de Boys.

De verklaring liet niet lang op zich wachten. Het bleek namelijk, dat de aanvoerder van Veenendaal vóór de wedstrijd een anoniem briefje had ontvangen, waarin stond te lezen, dat de Boys even naar Veenendaal zouden komen om met 5—0 te winnen. Het laat zich gemakkelijk raden, dat de spelers van Veenendaal elkaar in de kleedkamer bezwoeren: dat nooit! En in zo'n stem-

ming kan men veel, kan een mens meer dan anders. Vandaar die 6—3 voor Veenendaal. Maar nu de grote vraag: van wie kwam dat briefje? Van een laatdunkende Arnhemse supporter? In die kringen werd de gedachte alleen al verontwaardigd van de hand gewezen. Men herinnerde zich echter in Arnhem, dat enige jaren iets dergelijks gebeurde met Vitesse en ook in een wedstrijd te Veenendaal. Er schijnt dus iemand te zijn, die van tijd tot tijd Veenendaal een morele injectie toedient. De Boys vinden dat onsportief en ongeoorloofd en hebben de zaak aanhangig gemaakt bij de K.N.V.B., die dus een uitspraak zal moeten doen.

Het zal ook voor het bestuur van de K.N.V.B. wel onmogelijk zijn de dader op te sporen. En pas als men de dader kent alsmede het doel, dat deze nastreeft met

zijn morele injecties, pas dan zal o.i. de K.N.V.B. een uitspraak kunnen doen. Want is zo'n „injectie” inderdaad onsportief en ongeoorloofd, als de dader haar niet toedient om er op een of andere wijze zelf voordeel uit te trekken?

Het team van vv Veenendaal op 20 januari 1950 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Het Vrije Volk: democratisch-socialistisch dagblad

11-04-1950

Voedselvergiftiging: weer in Veenendaal

Voor de tweede maal in acht dagen heeft zich te Veenendaal vermoedelijk een geval van voedselvergiftiging voorgedaan, thans in het gezin Van Dijk aan de Beatrixstraat, bestaande uit man, vrouw en dochter. Deze zijn naar het gemeentelijk ziekenhuis te Arnhem overgebracht. Ook in het naburige gehucht Achterberg hebben zich enkele dergelijke gevallen voorgedaan. Of zij met elkander in verband gebracht moeten worden, wordt nog onderzocht. De toestand van de patiënten is redelijk.

Het Vrije Volk: democratisch-socialistisch dagblad

12-04-1950

Lid van vergiftigd gezin overleden

De vermoedelijke voedselvergiftiging, geconstateerd in het gezin Van Dijk te Veenendaal, blijkt van ernstige aard te zijn. Men veronderstelt, dat de oorzaak gezocht moet worden in het gebruik van hoofdkaas en van een worstje, afkomstig van een huis-slachting te Achterveld. Ook hier zijn twee gevallen van een dergelijke vergiftiging geconstateerd, evenwel van klaarblijkelijk minder ernstige aard.

Gistermorgen is de vrouw uit het gezin Van Dijk, oud 60 jaar, die ook aan suikerziekte lijdende was, overleden. De toestand van het gezin Onderstal, dat een week geleden in verband met vermoedelijke voedselvergiftiging naar het Arnhemse ziekenhuis werd overgebracht, wordt redelijk wel geacht. Waarschijnlijk kunnen man en vrouw en de zeven kinderen in de loop van de volgende week weer naar hun huis terugkeren.

De Waarheid

27-04-1950

VEENENDAAL

Totaal aantal st. 6710 (st. '49 6686)
C.P.N. 74 (49 88); P.v.d.A. 1383 (1539 1590); K.V.P. 242 (181 208); A.R. 2496 (2312 2285); C.H. 1862 (1934 1552); V.V.D. 101 (—) (169); S.G.P. 532 (409 766); Diversen 20 (262 35).

De Volkskrant

06-05-1950

...toen de rest. ♦ In Veenendaal wilden de mensen ook 'ns een verzetje, maar een gemeente-verordening verbiedt het houden van een kermis. Tegen een speeltuin voor jong en oud bestaan geen bezwaren. Dus staat er nu een speeltuin met een draaimolen, een autoscooter en al dat spul. Plezier dat de mensen hebben. Maar kermishouden blijft verboden. ♦ In de kermis van de Bredastor

Welke speeltuin werd zo vrolijk geopend door wethouder Middelhoven en de echtgenote van burgemeester Bakker? (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Algemeen Handelsblad

10-06-1950

De Koningin reed door Utrechts lachende landouwen

Aan de voet van de Camer hadden de inwoners van Rhene zich opgesteld met vlaggen en wandels, spandoeken en bloemen.
Een kort bezoek bracht de Koningin aan de gereputeerde kerk. Twee kinderen boden een speelservies voor de Prinsesjes aan — geschenk van de Rhense bevolking — en toen H. M. de kerk aan de andere zijde had verlaten, vond zij de weg versierd door een dreumes van drie jaar, die permanent op zijn eentje een bouquet rozen presenteerde.
Door een dichte haag van dankbare mensen wandelde Koningin Juliana naar de Rhodéal, waar een prestatie van een lachende landstreek kwam opzetten, reed de lange autotoet terug naar Rensdijk.
De Commandant der Koningin, de heer M. A. Reinabla, heeft H. M. op de gehele tocht in haar open auto vergezeld.
Toeg een lere waterdamp als een vloed van louter silver in deze schone landstreek kwam opzetten, reed de lange autotoet terug naar Rensdijk.

Nederlandsche Staatscourant

28-06-1950

MINISTERIE VAN SOCIALE ZAKEN

Bij Koninklijk besluit van 26 Mei 1950 no. 38 is toegekend de ermedaille, verboden aan de orde van Oranje-Nassau, in silver, aan G. Davelaar, bedrijfsleider-chef-drukker bij de firma Jac. van Hardeveld, Drukkerij en Boekhandel, te Veenendaal.

Het Parool

05-07-1950

Joh. van Kessel (83 jaar) oudste marktmeester van Nederland

Hij zag van „zijn” Veenendaalse bijenmarkt inkersmaal, wijnkoop en kermis verdwijnen
(Van onze correspondent)

VEENENDAAL. — Joh. van Kessel is 83 jaar. Hij ligt zijn dagen in het landelijk eutefte met een bijenkorf als uithangbord, aan de straatweg tussen Veenendaal en De Klomp. Dinsdag 18 Juli wordt voor hem een drukke dag, want dan wordt weer (voor de boeven- en maai) de jaarlijkse bijenmarkt te Veenendaal gehouden, die niet alleen de grootste, maar ook de enige zomer-bijenmarkt (zwermenmarkt) van Europa is. Het zal op 18 Juli voor de acht en vijftigste maal zijn, dat Joh. van Kessel als marktmeester zal fungeren en bij iedere verkochte korf zal worden geroepen om er een wijgstakje in te steken. In 1867 heeft Van Kessel, die thans stelling de oudste marktmeester van Nederland is, deze functie van zijn vader overgenomen, die op zijn beurt weer een oom als marktmeester was opgevolgd.

Marktmeester Van Kessel praat graag over de bijen en over „zijn” markt, die naast het café op zijn eigen grond wordt gehouden.

„Veel oude gebruiken bij de markt zijn in de loop der jaren verdwenen”, vertelt hij oom, „alchis enkele zijn in ere gebleven. Bijvoorbeeld het meken van een verkochte partij met een wijgstakje en het verbeurd verklaren wanneer een volk gaat zwermen, want er mochten alleen ruiters volken worden aangevoerd. Voeg jaar zijn drie volken verbeurd verklaard en verkocht, de opbrengst daarvan wordt aan de armen gegeven. Ook de indeling van de markt is nog van vader afkomstig.

Het is erg jammer, dat het gemeentelijke inkersmaal, bestaande uit peulstijven en wortelen, aardappelen en Gelderse ham niet meer wordt gehouden, evenals de „wijnkoop”. Vroeger werd voor elke verkochte korf een accijnz geheven en dit geld werd na

afloop van de markt besteed voor een „beertelurtje”. Ook de bijenkermis is verdwenen. En met de jaren verdwijnen eveneens de oude beroepsmarkten, verzuurt de oude marktmeester. Er zijn er maar enkele meer over, de rest is voornamelijk amateur.”

„Heel vroeger...”

En dan vertelt hij over het ontstaan van de al eeuwen oude markt.

„Heel vroeger brachten de Veeuwse inkers hun bijen in het voorjaar naar de Betuwe. Zij reden alleen ’s nachts om de bijen overdag gelegenheden te geven tot uitvliegen. Zij zorgden er voor bij het aanbrengen van de dag even buiten Veenendaal te zijn, om daar uit te spannen en de dag door te brengen. Vanzelfsprekend werd dan handel gedreven, niet alleen in bijen, maar ook in de meegebrachte schapevellen, die verkocht werd aan de Veenendaalse wolkenkamers, waaruit later in deze gemeente de wolindustrie is gegroeid. En zo is langzamerhand de vaste jaarlijkse bijenmarkt ontstaan.

„En wat zijn de vooruitzichten voor de komende markt?”

„Nog al onzeker,” is het antwoord van de 83-jarige. „De aanvoer en de belangstelling zullen wel weer groot zijn, maar de prijzen zijn vorig jaar met 30 % gedaald en dat maakt het bijhouden voor de beroepsmarkten nauwelijks meer lonend. Export naar Engeland en Duitsland loopt praktisch niet meer voor. Een twintig jaar geleden werden op de markt altijd grote transacties met het buitenland afgesloten. Ik betwijfel of we hierop in de toekomst nog mogen rekenen, want ook in het buitenland zijn vele beroepsmarkten verdwenen.”

Het anders en rustige café van Van Kessel zal Dinsdag 18 Juli gunten als een bijenkorf. Reeds ’s Maandagsavond na het invallen van de duisternis arriveren de eerste inkers met hun korven en omstreefs de nacht vordert wordt hun aantal groter. De korven worden op het marktterrein in lange rijen achter rietsechermen geplaatst. Bij het klinken van de dag wordt ’t propleu uit de ingang getrokken zodat de volken kunnen uitvliegen. De inkers zetten hun kap op en de handel kan beginnen.

Imkers bezig met de aanvoer van korven op de bijenmarkt van 1948 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Trouw

05-10-1950

Granaat onder Herv. Kerk te Veenendaal (G.)

Onder de houten vloer van de Hervormde Julianakerk te Veenendaal (G.) werd door de koster een grote granaat ontdekt. Bij de restauratie van de in de oorlog ernstig beschadigde kerk heeft men het projectiel blijkbaar over het hoofd gezien. De opruimingsdienst zal zich met spoed over het gevaarlijke voorwerp ontfemen.

De compleet gerestaureerde Julianakerk rond 1950 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Het Parool

27-10-1950

Bewijs

(Van onze correspondent).

UTRECHT. — In Veenendaal is een hakenkruis gevonden, een degelijk smeedijzeren hakenkruis van 60 bij 60 bij 11 cm. Het zat, volkomen overbodig, vast aan de onderzijde van de ketel van de centrale verwarming in een Veenendaalse onderneming. Bij de montage van een nieuwe ketel dook men onder de oude en daar vond men Hitlers zonnewiel.

Natuurlijk is de zaak uitgezocht. In 1938 is de oude ketel geplaatst door een loodgieter van wie iedereen wist, dat hij NSB-er was, maar die in Mei 1940 beweerde nooit enige sympathie voor het nationaal-socialisme te hebben gekoesterd.

De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad
02-11-1950

Betonnen pijlers ingestort

Woensdagmiddag omstreeks vijf u. zijn de betonnen pijlers en de gehele bekisting van de nieuw te bouwen fabriek achter de bestaande Hollandia-tricotagefabriek van de firma Gebroeders van Leeuwen te Veenendaal over een lengte van vijf en twintig meter ineengestort. De meeste arbeiders wisten zich te redden, doch een vijftal werd onder het beton en houtwerk bedolven. Twee Amsterdammers en een Veenendaler werden zo ernstig gewond, dat zij naar het Julianaziekenhuis moesten worden overgebracht. Hun toestand is niet levensgevaarlijk.

Algemeen Handelsblad
15-12-1950

S.K.F. TE VEENENDAAL

(Van een onzer correspondenten)

Er is een einde gekomen aan de reeds geruime tijd te Veenendaal circulerende geruchten, dat aldaar een kogellagerfabriek zal worden gevestigd: de Zweedse kogellagerfabriek S.K.F. zal daartoe overgaan. Men hoopt met de productie, voornamelijk rollagers, grotendeels bestemd voor de export, in 1952 te beginnen. Binnenkort zullen ongeschoolde arbeiders zich reeds voor werk op deze fabriek kunnen opgeven; een honderdtal van hen zal in Zweden worden opgeleid.

HOLLANDIA TRICOTAGEFABRIEK NV
LOCUS HOVO VOON QIEBUEWED - KERKEWIJK 65 - VEENENDAAL - HOLLAND

TEL. 43885, Nr. 465. TEL.-ADEL: HOLLANDIATRICO
KANTOORUREN: 8-12, 1.30-5.30, POSTGIRO 305913
BANKIERS: AMSTERDAMSCH BANK NV.
(Bijkantoor Veenendaal)

Veenendaal, 3 Augustus 1951.

Aan de Gemeentesecretaria
der Gemeente,
Veenendaal.

Uw ref.: Onze ref.:

Mijne Heren,

Naar aanleiding van uw circulaire dd. 2 dazer nummer 3926, delen wij u mede, dat ons personeel inderdaad de laatste jaren doorgelicht is. Het betreft hier ongeveer 175 personen, welke woonachtig zijn in de gemeente Veenendaal.

Hopende u hierna van dienst te zijn geweest, tekenen wij inmiddels,

hoogachtend,
"Hollandia" Tricotagefabriek n.v.

Vergadering van
B. en W.
dd. 19
Beslissing:

GEMEENTE VEENENDAAL		
Nr.	3926	
Ald.	INGERKOMEN	Parool
2	9 AUG. 1951	9
CLAS. 1. 444		

Brief met logo van de Hollandia Tricotage fabriek
(Collectie Gemeente Veenendaal)

De SKF aan de Wageningselaan in aanbouw, ca. 1952 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Het Parool
20-12-1950

Veel belangstelling voor werk in Zweden

(Eigen bericht).

Bij de S. K. F. is een groot aantal aanmeldingen binnengekomen van arbeiders, die in Zweden op de kogellagerfabriek wilden gaan werken. Men is thans bezig met de schifting. Naar te verwachten valt, zal in het begin van 1951 een eerste groep van 25 arbeiders naar Zweden vertrekken.

In de loop van het jaar zullen nog enige groepen volgen, totdat in totaal ongeveer 100 Nederlandse arbeiders in Zweden worden opgeleid. De arbeiders zullen hun gezin hier moeten achterlaten, maar voor huisvesting voor henzelf is gezorgd. Zoals men weet, is het de bedoeling, dat deze arbeiders na voltooiing van hun opleiding in Zweden worden te werk gesteld op de kogellagerfabriek, die de S.K.F. in Veenendaal gaat bouwen.

En zo zijn we alweer aanbeland in 1985: het oprichtingsjaar van de HVOV.

Algemeen Dagblad

17-01-1985

• Reuze slalom

Voor de gevorderde alpinestaker is er een reuzeslalom uitgezet op het landgoed Kwintelooyen tussen Rhenen en Veenendaal. Iedereen (ook de recreant) kan inschrijven voor deze wedstrijden die worden gehouden op zaterdag 19 en zondag 20 januari. De baan, te vinden bij de zandafgraving, is 800 meter lang en het niveauverschil bedraagt 75 meter. Aanmelden bij VVV Arnhem (085 - 420330) of VVV Rhenen (083 - 762333). De wedstrijden beginnen om 10 uur 's morgens. Er zijn tevens skilooptmogelijkheden aanwezig.

Zandafgraving Kwintelooyen in 1986 (Collectie Cord Otting, Gemeentearchief Veenendaal)

Nederlands Dagblad: gereformeerd gezinsblad

24-04-1985

Reclame

In het geografische midden van ons land woedt een winkeliërslag. De Hoekse en Kabeljauwse twisten mogen dan inmiddels beëindigd zijn, de rust is daarmee nog niet teruggekeerd. Wel zijn zwaard, knots, strijdbijl en boog vervangen door het meer eigentijdse rapier van tong en pen. Dat maakt het geheel aanzienlijk minder bloedig. Wat is namelijk het geval?

Zowel in Tiel als in Veenendaal trachten neringdoenden hun klantenbestand uit te breiden. Een middel daartoe is adverteren in regionale huis-aan-huis-bladen. Zo kun je als Veenendaalse winkelier wellicht een inwoner van Tiel in de buurt van je kassa krijgen. En dan hopen dat die dan gaat rinkelen. Volgens de Tielse middenstand is de Veenendaalse concurrentie daarbij veel te ver gegaan en zijn de grenzen van het oirbare overschreden.

Onlangs verscheen er namelijk een annonce van de Veenendaalse middenstandsvereniging in een ook in Tiel versijndend periodiek. Daarin wordt aan de hand van vergelijkende cijfers de Tielenaars voorgesteld dat het meer dan de moeite waard is om voortaan in Veenendaal de boodschappen te doen in plaats van in de eigen woonstede. Want, aldus suggereert de advertentie, Veenendaal heeft van alles meer en dat is nog overdekt ook.

In Tiel is de middenstand laaiend. Het komt er op neer dat men de Veenendaalse concurrentie verwijt onder de Tielse duiven te schieten op een manier die niet is toegestaan. Tegen Veenendaalse reclame bestaat geen bezwaar, maar wel tegen de vergelijking die is gemaakt met naam en toenaam. Er is al gedreigd met stappen bij de Reclame Code Commissie. Een reclamevliegtuigje vloog na de Veenendaalse steek onder water boven Tiel met de leuze: 't Is in Tiel te doen.

Misschien kan het medeverantwoordelijke huis-aan-huis-blad Tiel verder beter maar vergeten. Je zal als advertentie-acquisiteur van het desbetreffende blad bij de Tielse winkeliers moeten aankloppen om je diensten aan te bieden. De gedachtengang in Tiel is: het zwaard waarmee de buurman je het vel over je neus probeert te halen, ga je toch niet nog eens extra oppoetsen?

Bloemisterij van Ginkel aan de Kerkewijk in de jaren '80 (Collectie Cord Otting, Gemeentearchief Veenendaal)

Van Schuppen

Van Schuppen (scheepjeswol) in Veenendaal keert geen dividend uit. Uit voorlopige cijfers over het per 30 april afgesloten boekjaar is gebleken, dat het bedrijf verlies heeft geleden, ondanks een omzetsijging. Hoe groot het verlies is, blijft nog geheim.

Volgens de directie hebben de verliezen te maken met een grote brand in het magazijn eerder dit jaar. Hierdoor zijn bezettingsverliezen in de fabricage veel hoger uitgevallen. Ook de orders liepen in deze periode terug.

Entree van de Scheepjeswol aan de Zandstraat
(Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

Margriet bij Veenendaalse ondernemers

Van een onzer verslaggevers

VEENENDAAL, zaterdag

Prinses Margriet en haar echtgenoot Pieter van Vollenhoven hebben gisteren een werkbezoek aan Veenendaal gebracht. Zij bezochten onder meer het ondernemerscentrum De Nieuwe Fabriek.

Het centrum werd anderhalf jaar geleden opgericht en was bedoeld als experiment om nieuwe arbeidsplaatsen te scheppen. Inmiddels is dit bijzonder goed is aangeslagen

• *Prinses Margriet en Pieter van Vollenhoven bezochten gisteren het ondernemerscentrum De Nieuwe Fabriek, waar zij uitleg kregen over het geslaagde experiment voor werkgelegenheid. Tussen de bedrijven door kon het koninklijk echtpaar een bonsai-boompje te bewonderen.*

en konden 200 mensen aan de slag.

De Prinses en haar echtgenoot brachten in aanwezigheid van de Commissaris van de Koningin in Utrecht en de

burgemeester van Veenendaal aan vier bedrijven, die in het ondernemerscentrum zijn gevestigd, een bezoek.

Ook waren zij te gast bij het stoffenbedrijf Heratex bv Veenendaal, die door twee stafmedewerkers van de geliquideerde voormalige Hollandia Tricotagefabrieken is voortgezet, voor eigen rekening en risico, en waarvan het personeelsbestand tot 60 man is uitgegroeid.

Daarna maakte het koninklijk gezelschap nog een rondtour door Veenendaal.

Tussen de bedrijven door kon het koninklijk echtpaar een bonsaiboompje bewonderen (Collectie Cord Otting, Gemeentearchief Veenendaal)

Historische Vereniging Oud Veenendaal 35 jaar jong

Historische Vereniging Oud Veenendaal ging op 14 november 1985 van start. Veenendaal was daar veel later mee dan de omliggende plaatsen. Rhenen, Renswoude, Ede en Bennekom waren al veel eerder zo ver, maar.....beter laat dan nooit.

Het toenmalige bestuur, bestaande uit Kees van Grootheest, Roelof Bisschop, Martin Brink, Govert Kool en Henk Diepeveen, vond dat er alle reden was om een historische vereniging in het leven te roepen. Weinig dorpen waren in de loop van de jaren zo veranderd als Veenendaal. Van een waterrijk, Giethoornachtig dorp had de gemeente zich ontwikkeld tot een moderne groeigemeente met heel veel nieuwbouw.

Ondanks het feit dat andere gemeenten misschien meer historie te bieden hadden, vond men de tijd gekomen om de zowel de oudere als meer recente geschiedenis vast te leggen. Men hoopte regelmatig bijeenkomsten en eventueel excursies te organiseren en werkgroepen op te richten, die zich met specifieke onderdelen van de Veense geschiedenis zouden bezighouden.

een voorproefje bood voor de eerste officiële jaargang. In 2010 werd ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan *De Oud Veenendaalsche Kroniek* samengesteld, die huis aan huis werd bezorgd. Ook de speciale thema-uitgave in 2005 over de watersnood van 1855 werd in een extra hoge oplage gedrukt. Nu, in 2020, is het blad geëvolueerd in een volwaardige full colour uitgave.

Men hoopte op minimaal 200 leden, die een contributie gingen betalen van f 20,- per jaar. Er werd een gemeentelijke startsubsidie aangevraagd, die ook werd toegekend. Maar nog altijd is de HVOV een van de weinige verenigingen, die geen structurele subsidie ontvangt en die geheel op eigen kracht reilt en zeilt. Alleen de huur voor het onderkomen in de Cultuurfabriek wordt door de gemeente betaald.

Sloop

Regelmatig heeft de HVOV in het verleden er bij de gemeente op aan gedrongen beeldbepalende oude gebouwen te behouden, maar deze pogingen werden niet altijd met succes bekroond. De sloop van de Scheepjeswolfa-

Door:
Ineke van
Schuppen

Voorzitter Kees van Grootheest overhandigt het eerste nummer van Oud Veenendaal aan burgemeester G. Wiechers (Collectie Cord Otting, Gemeentearchief Veenendaal)

Kwartaalblad

De uitgave van een kwartaalblad zat natuurlijk ook in de planning. De excursies zijn geen wezenlijk onderdeel van de HVOV geworden, maar het kwartaalblad is in de loop van de jaren alleen maar mooier geworden. Het eerste nummer was het zogenaamde nulnummer, dat

Harmonie Caecilia poseert bij de muziktent op de Markt, ca. 1910 (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

brieken bijvoorbeeld was een heikel punt. Het oudste gedeelte van het complex was een fraai voorbeeld van een 19^e eeuwse fabriek en dat diende in de ogen van de HVOV behouden te blijven. Maar de sloopzucht van de gemeente kende geen grenzen en historisch inzicht was nog ver te zoeken, dus ging de hele fabriek tegen de vlakte. Dieptepunten waren het verdwijnen van de muziektent van de Markt, die op de gemeentewerf lag opgeslagen en het verdwijnen van het zo overbekende vignet op de muur van de Scheepjeswolfabrieken.

In latere jaren werd de HVOV gelukkig wel betrokken bij de ontwikkelingsplannen van de gemeente.

Jubileumboeken en bronzen penningen

De Rabobank droeg de vereniging een warm hart toe. De feestelijke avond waarop het eenjarig bestaan werd gevierd, werd door de bank gefinancierd en de Rabo bood een zeer moderne typemachine aan! Bij het eerste lustrum in 1990 kregen de leden gratis een mooi boek aangeboden. Het bestond uit een

In 2010 ontving de HVOV de Cultuurprijs van de Gemeente Veenendaal (Collectie HVOV/Roel ten Klei)

verzameling archiefstukken uit het Veenraadschapsarchief met transcriptie die als titel *Het Veen, de Veenraden en het Veenraadschap* meekreeg. Het was het begin van een traditie, die nog steeds voortduurt. In de lustrumjaren 1995, 2000, 2005, 2010, 2015 ontvingen de leden respectievelijk *Veenendaal veranderd*, *Geschiedenis van Veenendaal Deel I*, *Geschiedenis van Veenendaal Deel II*, *Markante Veenendalers*, *Mijn Kerkewijk*, maar de jubileumuitgave van 2020 blijft nog even een verrassing. Op de eerste lustrumavond werd ook voor de eerste

maal de bronzen erepenning van de vereniging uitgereikt. Deze bronzen penning, met aan de ene kant het wapen van het Veenraadschap en aan de andere kant het logo van de Historische Vereniging was ontworpen door de Veense kunstenares Hanneke Zwart. De penning is bedoeld om instanties of personen, die zich op het gebied van de geschiedenis van Veenendaal bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt, in het zonnetje te zetten. De eerste penning werd postuum uitgereikt aan Veenendaalonderzoeker David Philips. In de loop van de volgende jaren werden Kees van Grootheest, Roelof Bisschop, Jaap Pilon, Henk van 't Veld en Hennie Henzen met de penning verblijd.

In december 2010 ontving Hennie Henzen de erepenning van de Historische Vereniging voor zijn verdienste voor de vereniging (Collectie HVOV/Berry Henzen)

Monumentenoorkonde

Daarnaast werden ook monumentenoorkondes uitgereikt. In 1993 kregen de heren Van den Bosch en Van Schuppen een dergelijk eerbewijs voor de restauratie van respectievelijk Kerkewijk 22 en de Frisia Villa. Per 1 januari 1990 telde de vereniging exact 500 leden. Notaris Roland Ottens kocht het oude ULO-gebouw aan de Kerkewijk. Hij ontving er wel de monumentenoorkonde voor, maar de wens van het toenmalig bestuur om een onderkomen te vinden in dit gebouw, werd niet bewaarheid. Ook de Nederlandse Patiëntenvereniging, die zich vestigde in de Nieuwe Fabriek van Ritmeester op Kerkewijk 115, kwam in aanmerking voor de oorkonde.

In 1994 werd het bestuur wegens de vele werkzaamheden uitgebreid naar zeven personen. Gert Verhoef volgde Kees van Grootheest op als voorzitter. Het lijkt er op dat voorzitters van de HVOV het lang volhouden, want na hem kwamen nog slechts twee voorzitters: Henk

van 't Veld en Bert van den Bos. Vier keer per jaar werd en wordt een bijeenkomst gehouden, waarbij de meest uiteenlopende onderwerpen aan bod komen. Ze zijn echter allemaal Veenendaal-gerelateerd.

De oude ULO aan de Kerkewijk in 1987 (Collectie Cord Otting, Gemeentearchief Veenendaal)

Veense uitgaven

Het boekenarsenaal bleef niet beperkt tot de jubileumboeken. *Een tweeling zelfstandig* van Roelof Bisschop bijvoorbeeld of *Straat in straat uit* van Peter Will waren al vroege uitgaven.

De vele uitgaven van de HVOV, deze zijn in te zien in het documentatiecentrum (Collectie HVOV)

Andere titels volgden: *Een Gelders Verhaal* van Wout Jansen, *Veldnamen in Veenendaal* en

Bewoerd van vroeger... Toal in 't Vèèn van de werkgroep Dialect, Veldnamen, Straatnamen en Bijnamen, twee uitgaves van Teus van Beek: *Wij groeiden op in Veenendaal* en *Terug naar het dorp* en niet te vergeten *De Canon van Veenendaal* van Henk van 't Veld. Het zijn er teveel om allemaal op te noemen. Ook de verschillende werkgroepen lieten zich niet onbetuigd. Diverse naslagwerken, die door de werkgroepen zijn samengesteld, staan in het Documentatiecentrum op de plank.

Toekomstbestendig

Zelfs een Historische Vereniging, wiens hoofdtaak het is in de geschiedenis te graven, gaat mee met haar tijd: in 2005 werd een website in gebruik genomen. In 2010 ging eindelijk de grote, lang verbeide wens van de HVOV in vervulling: de vereniging kreeg een eigen onderkomen in de prachtige nieuwe Cultuurfabriek. Een studiezaal, een geklimatiseerde archiefruimte, een opslagruimte plus keuken en toilet staan ter beschikking. Na al die jaren kon de vereniging eindelijk aan de slag om al het materiaal dat in de loop van de jaren was geschonken, in kaart te brengen. Een groep vrijwilligers determineert en archiveert. In de afgelopen twee jaar werden twee grote collecties aangeschaft: de

Veense boekencollectie van Paul Hageman en de fotocollectie van Nico van Ginkel. Deze twee collecties vormden een enorme toevoeging aan de vele informatie die al in het bezit van het Documentatiecentrum was. Tijdens de openingstijden weten veel (oud)Veenendalers de weg naar het Documentatiecentrum te vinden. De 200 leden die het eerste bestuur hoopten te krijgen, zijn al ver overschreden. Met bijna 900 leden is de HVOV een van de grootste verenigingen van Veenendaal. Niet voor niets kreeg de HVOV in 2010 de eerste cultuursubsidie van de Gemeente

Veenendaal uitgereikt. Kortom, Historische Vereniging Oud Veenendaal heeft haar bestaansrecht overtuigend bewezen en kan de toekomst met vertrouwen tegemoet zien.

Het laatste woord

Wat zouden we op 26 november a.s. graag onze jubileumbijeenkomst hebben gehouden ter gelegenheid van ons 35-jarig bestaan.

Door:
Het bestuur

Zo'n bijeenkomst was tot nu toe één keer in de vijf jaar altijd een heel feestelijk gebeuren. Door de coronacrisis die ons vanaf maart parten speelt kan deze bijeenkomst echter niet doorgaan. Dat vinden we heel jammer. Gebruikelijk was dat aan het einde van een jubileumbijeenkomst dan een jubileumboek wordt uitgereikt onder het genot van een hapje en een drankje. Allemaal deze keer niet mogelijk. Maar..... niettegenstaande al die nare dingen om ons heen hebben we toch nog iets leuks te melden. We hebben wel een jubileumboek. "Vijftig Veense Verhaaltjes" is de titel van ons jubileumboek geschreven door Ineke van Schuppen en samengesteld met beeldmateriaal uit de collectie van Nico van Ginkel. Een prachtig verrassend boek en wij zijn heel blij dat Ineke hier zo veel tijd en energie ingestoken heeft. Het resultaat is er dan ook naar.

Er is nog meer leuk nieuws te melden. Het gaat om de oude begraafplaats aan het Kostverloren. In publicaties hebt u o.a. kunnen lezen dat deze begraafplaats wat in verval is geraakt. Een aantal vrijwilligers heeft toen contact opgenomen met de gemeente Veenendaal om deze begraafplaats weer te gaan opknappen. De gemeente waardeerde dit zeer en heeft middelen ter beschikking gesteld om dit initiatief te ondersteunen. Na overleg met deze vrijwilligers is een werkgroep in het leven geroepen onder voorzitterschap van oud-wethouder Henk Roor en is besloten deze werkgroep onder te brengen bij onze HVOV. De naam van de werkgroep is "Gedenkpark Oude Begraafplaats van 1829". Als Historische Vereniging zijn wij heel blij met deze uitbreiding van onze activiteiten omdat dit helemaal past binnen onze doelstelling om historische waarden in Veenendaal zoveel mogelijk te behouden. In een volgend nummer van ons blad zal deze werkgroep zich zeker

presenteren en ons van hun activiteiten op de hoogte houden.

De komende bijeenkomst stond gepland voor 26 november a.s., maar gaat, om de bekende redenen rondom het coronavirus, niet door. Wel kunt u op 14 november a.s. het jubileumboek ophalen tussen 10.00 en 18.00 uur bij de ingang van het documentatiecentrum aan de Wolweg.

Uiteraard tegen inlevering van de ingevulde waardebon die bij deze Oud Veenendaal is bijgesloten.

Gedenkpark Oude Begraafplaats (Collectie Gemeentearchief Veenendaal)

**Zaterdag
14 november:
uitreiking van
het lustrumboek
*Vijftig Veense
Verhaaltjes*
door Ineke van
Schuppen.**

Onderstaande uitgaven zijn verkrijgbaar bij Albert Hempenius, Kees Stipplein 52, 3901 TP Veenendaal, telefoon 0318 51 38 79 en bij het documentatiecentrum van de vereniging (zie voor het adres binnenzijde voorblad). Alle prijzen zijn exclusief verzendkosten.

- Werkgroep Dialect, veldnamen, straatnamen en bijnamen, *Veldnamen in Veenendaal* (80 pagina's met drie tekeningen)
Prijs: € 19,95

- Werkgroep Dialect, veldnamen, straatnamen en bijnamen, *Bewaard van vroger... Taol in 't Vèèn: uitschelle en dialekwoorde*; een overzicht van Veense uitschellen en bijnamen en een Veens woordenboek in één uitgave (176 pagina's)
Prijs: € 14,95

- dr R. Bisschop, *Een tweeling zelfstandig. Stichts en Gelders Veenendaal in de Bataafse-Franse tijd 1795-1813* (62 pagina's)
Prijs: € 4,50

- dr R. Bisschop, G.C. Speelpenning en T. Stol, *Het veen, de veenraden en het Veenraadschap. De historische wortels van de gemeente Veenendaal, toegelicht aan de hand van oude teksten 1546-1847* (152 pagina's; leerboek paleografie)
Prijs: € 9,-

- Werkgroep Genealogie, *Leggers van de Morgen-talen der Geldersche en Stichtsche Veenen - deel 1* (176 pagina's; transcripties van de registers met namen van eigenaren en pachters van veengrond 1618-1722; met indexen en veel voor genealogen en andere onderzoekers interessante gegevens)
Prijs: € 12,50

- Werkgroep Genealogie, *Leggers van de Morgen-talen der Geldersche en Stichtsche Veenen - deel 2* (200 pagina's; transcripties van de registers met namen van eigenaren en pachters van veengrond 1751-1791; met indexen en veel voor genealogen en andere onderzoekers interessante gegevens)
Prijs: € 12,50

- J.C. Meeuse, *De laatste oorlogsdagen in Veenendaal* (24 pagina's; verslag van de laatste oorlogsdagen in Veenendaal weergegeven voor familie in Zeeland door J.C. Meeuse, onderwijzer te Veenendaal)
Prijs: € 1,60

- dr H. van 't Veld, *Canon van Veenendaal* (64 pagina's; de geschiedenis van Veenendaal bekeken door vijftig vensters die parallel lopen aan de nationale canon)
Prijs: € 17,50

- dr H. van 't Veld (red.), *Markante Veenendalers* (192 pagina's; zeventien scribenten schrijven de levensverhalen van 31 Veenendalers die door hun doen en laten indruk maakten op hun tijdgenoten en zo grote bekendheid genoten)
Prijs: € 14,95

- Gert Groenleer, *Veenendaal en de ramp van 1953* (32 pagina's)
Prijs: € 4,95

- A.C. van Grootheest en R. Bisschop (red.), *Geschiedenis van Veenendaal* (392 pagina's; overzicht van de geschiedenis van Veenendaal in al haar geledingen)
Prijs: € 38,50

- A.C. van Grootheest, R. Bisschop en G.C. Groenleer (red.), *Geschiedenis van Veenendaal 2* (447 pagina's; overzicht van de geschiedenis van Veenendaal met veel aandacht voor de mensen)
Prijs: € 19,95

- Teus van Beek, *Wij groeiden op in Veenendaal. Herinneringen aan een samenleving die voorgoed voorbij is* (104 pagina's; over vriendschap in Veenendaal in de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw)
Prijs: € 9,95

- Teus van Beek, *Terug naar het dorp. Veenendaal, het dorp dat een stad werd* (104 pagina's)
Prijs: € 9,95

- Paul A.M.J. Hageman, *'Noe eerst effe praote'. Herinneringen van een wolfabrikant uit Veenendaal. Naar het manuscript van Willem van Leeuwen (1880-1956)* (98 pagina's)
Prijs: € 9,95

- *Watersnoodramp 1855*, themanummer van *Oud Veenendaal* van januari 2005 (36 pagina's)
Prijs: € 3,-

- G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, *Met vlag en wimpel. Kroniek van 100 jaar Oranjedag in Veenendaal* (36 pagina's)
Prijs: € 1,-

- Wout Jansen, *Een Gelders Verhaal. Meester Van de Westeringh en Gelders Veenendaal* (160 pagina's)
Prijs: € 9,95

- G.M. Muller, *De Grebbelinie. Wat er nog aan herinnert* (64 pagina's)
Prijs: € 9,95

- Jan van de Haar, *Wòne en winkels in de Straot* (28 pagina's; een beschrijving van de winkels die in de jaren vijftig in de Hoofdstraat waren gevestigd, met foto's en toelichting in dichtvorm en het Veens dialect)
Prijs: € 12,95

- D. van Manen, *Aartsvaders en aanverwanten* (222 pagina's; een systematisch overzicht van de oudste geslachten van Veenendaal)
Prijs: € 30,95

Historische Vereniging
Oud Veenendaal

